Za krst časni i slobodu zlatnu.

Napisao

Milutin Mayer.

Na svijet izdalo

Društvo sv. Jeronima.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1904.

Vladimir Zorošić

Za ravnanje.

I.

Članovi **krunaši** t. j. prinosnici, koji dobivaju za jednu krunu svetojeronimske knjige, neka izvole uvažiti ovo:

1. Svaki krunaš može, dok zaliha knjiga traje, **neposredno kod otpravništva** dići knjige, koje su one godine izašle; samo neka uplati kod otpravništva svoj godišnji prinos.

2. Krunaši, koji ne dižu knjiga **neposredno** kod otpravništva, neka se **za vremena** prijave kod društvenoga povjerenika svoga kotara, da ih on uzmogne prijaviti upravi prije nego li se knjige raspačavaju, pa će dobiti knjige zajedno s doživotnim članovima.

3. Krunaške prinose, koji dogju upravi od krunaša samih i za koje bi uprava morala **poštom** poslati knjige, prima uprava samo onda, ako prispiju **prije nego li se počnu knjige raspačavati i ako iznose barem pet kruna** (= prinos za pet krunaša). Prinosi koji ne iznose barem pet kruna i koji dogju kad se već knjige počnu raspačavati, vraćaju se **bezuvjetno** predateljima.

II.

Doživotni članovi gube pravo na svoje knjige, ako ih nijesu digli u roku od tri godine.

III.

Tamo gdje koledari nijesu prosti od biljegovi... (kao n. pr. u Bosni Hercegovini) neka gg. povjerenici (i preprodavači) odmah čim dobiju »Danicu« uplate kod poreznoga ureda biljegovinu za njn. Tu biljegovinu imat će dakako **povjerenicima** naknaditi članovi (a **preprodavači** mogu je za toliko skuplje prodavati, koliko biljegovina iznosi.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA

DRUŠTVOM SVETOJERONIMSKIM.

KNJIGA CXXXVIII

ZA KRST ČASNI I SLOBODU ZLATNU.

NAPISAO

MILUTIN MAYER.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1904

Za krst časni i slobodu zlatnu.

NAPISAO

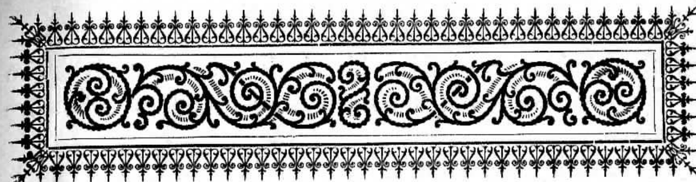
MILUTIN MAYER.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1904.

Uvod.

Na sjeveru od Križevaca u krasnoj ubavoj kotlini, okruženoj odasvuda stoljetnim gustim šumama, stojao je početkom trinaestog vijeka samostan glogovničkih Templara ili Božjaka. Bio je to viteški red koji je imao zadaću braniti hodočasnike koji su putovali u svetu zemlju i druge pobožne kršćane od neprijateljskih napadaja te ih u svemu pomagati.

Templari ili Božjaci imali su u Hrvatskoj mnogo posjeda i samostana, kao primjerice u Zagrebu, Božjakovini, Gorama i u svetom Jurju kod Senja. Ali samostan Božjaka u Glogovnici brojio se u ono davno doba u red najbogatijih i najuglednijih u cijeloj kraljevini Hrvatskoj.

Taj glasoviti samostan s prekrasnom crkvom Blažene Djevice Marije Glogovničke sagradio je g. 1.217. u čistom gotskom slogu ugarsko-hrvatski kralj Andrija Drugi, otac kralja Bele Četvrtoga na svom polasku na križarsku vojnu u svetu zemlju, nadariv ga raznim posjedima i selištima tako, da je u svoje vrijeme pod njega spadalo kojih trideset i devet imanja, što no su pripadala braći Templarima.

Ogromni samostan, prekrasna crkva, razne lijepe gospodarske zgrade i jaki visoki zidovi s dubokim opkopima, svjedočili su najbolje o njegovoj sili i bogatstvu.

Taj je samostan bio od osobite važnosti i zato, što je bio na znamenitoj cesti kojom se iz Čazme preko Križevaca i Glogovnice išlo do tako zvanih »Kamenitih vrata«, ili kako se danas zovu »Vratno«, a odavle u Varaždinske toplice; dok je jedan odvoj od te ceste i to na lijevo vodio na ponosni i kameniti kraljevski grad »Veliki Kalnik«. Ta cesta vodila je za onda kroz vrlo nesigurne krajeve koji su bili puni velikih i gustih šumâ, koje su služile kao sigurno utočište raznim pustolovnim vitezovima i divljoj zvjeradi. Upravo to je i ponukalo kralja Andriju II. da u Glogovnici sagradi samostan u koji je u sporazumku sa zagrebačkim biskupom namjestio red viteške braće Božjaka, koji su pazili na taj put i pratili putnike do Varaždinskih toplica, da im zaštite život i imetak od napadaja.

Viteška braća na čelu sa svojim uglednim prepoštom rado su primala i susretala pravom kršćanskom ljubavlju sve putnike koji su tražili zaklonište i pomoć megju zidinama njihovog samostana. A više puta imala su sreću da prime u svoj krug i visoke državne dostojanstvenike, dapače i same krunjene glave, koje su se znale na koji čas svratiti i odmarati, kada su polazile u važnim državnim poslovima na Kalnik. Svakom takovom zgodom izašao bi ugledni prepošt sa cijelim zborom svojih vitezova i svećenika pred samostanske zidine, da s največim počastima uvede toli visoke goste, koji su uvijek znali bogato nadariti crkvu blažene Djevice i preporučiti se u molitve pobožnih redovnika.

POGLAVLJE PRVO.

Na veliku Gospu, dne petnaestog kolovoza godine Gospodnje 1.240. slavilo se u Glogovnici glavno godišnje proštenje, na koje se sakupio narod iz cijele potkalničke okolice, da iskaže čast i poštovanje velikoj majci Božjoj i da se preporuči u njezin mogući i veliki zagovor.

Prečasni je prepošt bio za taj dan pozvao sve svoje ugledne prijatelje i znance iz okolice, kao takogjer i svoje više gospodarske činovnike i upravitelje, koji su se brinuli za pojedina samostanska imanja. I velemožni knez Filip Bebek, zapovjednik grada Kalnika, bio je takogjer došao toga dana sa ženom i kćerkom Katarinom na proštenje.

Kad se svršila služba Božja, sabrali su se svi odlični pozvanici i proštenjari u velikoj samostanskoj blagovaonici, koja je bila na južnoj strani samostana. Ogroman stol, koji je sam zapremao najveći dio sobe, bio je za gostove priredjen. Prečasni prepošt imao je dosta posla i brige dok je razmjestio tolike odlične goste. Siromah, u onoj vrućini pošteno se znojio. A nije ni šala. Valjalo je dobro paziti gdje će komu prema časti i ugledu opredijeliti mjesto da ne bude prigovora ni uvrede. Svomu dragomu prijatelju knezu Filipu Bebeku i njegovoj uglednoj obitelji opredijelio je svakako najčasnije mjesto čelo stola. A uz samog kneza na lijevo ostavio je po naročitoj kneževoj želji mjesto za sebe. Knez Filip, kojemu nijesu državni poslovi dopuštali da češće zalazi u Glogovnicu, jedva je iščekao čas da se može danas porazgovoriti s dobrim prepoštom, koji je uvijek toliko toga znao pripovijedati. Ta bio je on vrlo učena glava s kojom se moglo razgovarati o svemu i svačemu, i mnogi uglednici znali

su u prepošta tražiti savjeta, koji je on vazda dijelio s najvećom uslužnošću i spremnošću.

Bio je on čovjek dosta visok, prijazna lica, na tjemenu već dosta ćelav, dok su ostale postrane vlasi bile prosijede. Oko ustiju lebdio mu uvijek dobroćudan posmjeh, a kada bi se jače nasmijao ukazali bi se ispod usnica dva reda lijepih bijelih zubî, od kojih još nije niti jedan manjkao unatoč već poodmakloj dobi. Bio je odjeven u bijelu mantiju na kojoj je bio ušiven crveni križ. Takovo odijelo nosili su svi vitezovi toga reda, a jer su imali na haljini ušiven crveni križ zvali su ih još i »križari«. Oko vrata prepoštova visio je debeli zlatni lanac s teškim križem, znakom njegove ugledne prepoštske časti.

Za objeda dvorila su goste oko stola niža samostanska braća, na koje je pazio i izdavao im odredbe mladić krasne vanjštine, koji nije kako ostali križari nosio redovničko odijelo, već je imao na sebi modrikasto odijelo starohrvatskog kroja. Po svem njegovom držanju bilo je vidjeti da je vrlo dobar znanac u glogovničkom samostanu. On je takogjer za objeda sjedio za stolom, ali je više puta ustajao i prigledao oko gostova da li imadu svi što im treba.

Lijepa vanjština toga mladića mnoge je goste zanimala a po gotovo one koji su bili toga dana prvi put u samostanu. Braća križarska zajedno sa svojim prepoštom nijesu ga drukčije zvala već »naš Stjepko«. A prepošt ako je što slučajno trebao samo je tražio njega.

Kneginja Bebekova, žena Filipova, koja nije takogjer otprije poznavala mladića okrene se k prepoštu i upita ga:

— Prečasni gospodine, a tko je ovaj mladić?

— Mislite onoga što se je malo prije razgovarao sa mnom?

— Da.

— Taj Vam je mladić za mlada izgubio roditelje. Majka mu umrla odmah poslije njegova poroda, a otac prije kojih šesnaest godina. Upravo u to doba postao sam ja prepoštom ovog samostana, te sam njegovomu ocu koji je bio slobodnjak iz susjednog sela sv. Helene, podao zadnju pomast i utjehu. Na samrtnoj uri uzeo me njegov otac tako živo moliti da se zauzmem za njegovog jedinca, da mu nijesam mogao odbiti zadnje želje i prošnje. Obećao sam mu svojom viteškom riječju i čašću, da ću biti njegovome sinu i otac i majka i da ću nastojati oko toga da ga valjano uzgojim. Čuvši pokojni otac te moje riječi, pogledao me zahvalnim pogledom i za nekoliko časaka ispustio poštenu dušu. Kad mu je otac ukopan, preuzeo sam ja skrb nad onim posjedom što je ostao Stjepku, a dječačića uzeo sam k nama u samostan, gdje su ga braća podučavala u vjeri i u potrebnome znanju. Namislio sam, kada poodraste da ga uvrstim megju braću, jer je za ranije svoje dobi pokazivao zato ne kako volje i sklonosti. No Božja providnost odredila je drukčije. Stjepko mi je jednoga dana — a tome su već minule dvije godine — priznao otvoreno, da ne osjeća poziva za naš red i molio me, neka ga otpustim na njegovu očevinu u sv. Helenu. Saslušao sam ga mirno, ali mu ne rekoh odmah svoje odluke. Još uvijek sam mislio: predomislit će se. A kada mi je nakon nekog vremena i opet ponovio prošnju, rekoh: — »Dobro sinko! Bog je valjda tako htio i neka se vrši njegova uzvišena volja. Kad ne osjećaš u sebi poziva za naš red, idi u miru!« . . . I on se oprostio s nama, oprostio se s ovim mrkim zidinama u kojima

je proživio dane svoje lijepe djetinjske dobe. No samotni život na njegovoj očevini nije mu se svigjao i on se za nekoliko mjeseci opet vratio k nama, gdje sada i nastava dočim svoju domaju samo katkada prigleda. Danas u naše ime prigleda od posjeda do posjeda, i vrši neki nadzor nad upraviteljima naših imanja. Opazili smo da se razumije u gospodarstvo i da ga to osobito veseli, pa smo mu rado prepustili tu brigu.

— Šteta što nije pravi plemić već samo slobodnjak, — reče knez Bebek.

— Možda neće dugo proteći pa će i on do toga doći . . .

— Kako to?

— Prior (glavar nad svim templarima) mi je rekao, da će za njega govoriti sa samim našim uzvišenim vojvodom Kolomanom i preporučiti ga njegovoj visokoj i možnoj milosti.

— To bi mnogo pomoglo. Priorova je riječ uvažena kod prejasnog našeg vojvode.

— Ja bih mu od srca to želio — odvrati prepošt.

— Svakako, kad je i vrijedan toga.

Kneginjica Katarina slušala je najvećim zanimanjem razgovor koji je tekao izmegju prepošta i njezinih roditelja. A onda bi znala češće pogledavati na lijepoga Stjepka koji se na donjem kraju stola ugodno i živo razgovarao s nekim svojim susjedima i gostima koji su sjedjeli u njegovoj blizini, jamačno ne sluteći da se prepošt s kneževom obitelju razgovara upravo o njemu . . .

Kako je mlada kneginjica češće pogledavala prema onoj strani gdje je sjedio Stjepko, susreo bi se nekoliko puta njezin pogled sa pogledom nekog suhog visokog čovjeka, koji je za nekoliko mjesta niže sjedio i koji

je upravo neprestance promatrao Bebekovu kćerku. Ona je to opazila, pa je nastojala da odvrati svoj pogled od tog čovjeka koji joj je svojom čudnovatom vanjštinom i mrkim pogledima budio u srcu neki strah . . . I čim je ona više nastojala da tomu predusretne, to je taj čovjek više gledao u nju . . . . I ne mogav zatomiti straha, približi se svojoj majci i šapne joj na uho:

— Gospogjo majčice, vidite li onog mrkog viteza?

— Zar onoga sa crnom bradom? — upita kneginja.

— Da, da, onoga!

— Pa što onda kćerko?

— Neprestano me motri. Kolikogod puta se okrenem prema dolnjemu stolu, uvijek se susretnem s njegovim pogledima koji su tako neugodni i mrki . . . Mene je upravo strah pred njime . . .

— Ako te strah, a ti ne gledaj više dolje. Ne moraš baš sve čuti što oni dolje razgovaraju. Zašto si tako znatiželjna? . . .

I dok su obje kneginjice o tom razgovarale, digne se onaj isti dugi vitez s crnom bradom od stola i izigje na čas iz blagovaonice.

A kneginja reče:

— Mrska li čovjeka! Već svojom vanjštinom pokazuje da ne mora biti dobar. Ne znam, možda ga krivo sudim. Ali mene se bar neugodno doima . . .

— To ti je Pavao plemeniti Opojski, gospodar grada Opoja kod Rasinje — odvrati knez svojoj ženi.

— I naš megjaš — potvrdi prepošt.

— Dakle to je taj glasoviti Opojski, — opet će kneginja — o kom se toliko nelijepih glasova pronosi ovom okolicom . . .

— Da, da, — potvrdi knez i prepošt.

— Baš je dugačak! — pridometne kneginjica.

— I mrk je! ...

— Uvijek ti je takav! — nastavi prepošt. — Čudaković da mu nema premca. Ljudi svašta pripovijedaju o njemu. Moji samostanski činovnici iz Rasinje rekoše mi, da toga čovjeka nema mnogo puta po čitave tjedne kući, već da izbiva negdje u svijetu. Po noći ode, po noći dogje. Vrlo je tajinstven. Meni se sve čini da su istiniti oni glasovi što se pronose, da on spada megju lopovske pustolovne vitezove, koji napadaju na hodočasnike i trgovce i otimlju im robu, imutak, dapače i isti život ...

— O tom nema sumnje — potvrdi i knez. — Opojski je veliki pustolov.

— Tako svi misle, ali mu se nitko ne usugjuje toga reći, jer ga se boje.

— Ta da, bolje je s ovakovim čovjekom živjeti u miru. Takav ne pozna ni Boga, ni kralja, ni zakona...

— Opasan čovjek! ...

— I s takovim moramo ti mi samostanci da prijateljujemo, jer da ga malo što uvrijedimo, jamačno bi navalio na naše imanje u Rasinji i popalio ga. Tko zna što ovakav misli? ...

— To je vrlo pametno dragi prepošte. S ovakovima je najbolji mir! ...

— E, da nije toga ne bi on danas sjedio za ovim poštenim stolom. Ali sila Boga ne moli! — kako veli naš narod.

Daljni razgovor o Opojskomu izmegju kneza, kneginje i prepošta presta kad se on vratio u blagovaonicu.

Kako je već bilo poodmaklo popoldašnje doba, uze se knez Bebek spremati sa svojima kući.

Gostoljubivi je prepošt zaustavljao kneza, ali on najljepše zahvaljivaše prijatelju na ponudi.

— Znadete dragi prepošte da Kalnik nije baš preblizu, a osim toga sile me kući i neki prešni poslovi koje moram na svaki način još večeras obaviti.

— E, ako je tako, onda ne ću da vas zadržavam premda bi mi bilo milije da još ostanete.

— Od srca rado, samo da ne moram banu Dionišu dojaviti neku važnu stvar.

I knez Bebek oprosti se najsrdačnije sa svim gostima i posjeda sa svojima na konje, koji su već nestrpljivo čekali dolje u samostanskom dvorištu.

Kada se je prepošt — koji je sproveo kneževu obitelj — vratio u blagovaonicu, prigje k njemu Pavao Opojski i umoli ga za nekoliko riječi na samu.

— Izvolite gospodine, — odvrati prepošt uslužno i pogje s Opojskim prema velikom prozoru koji je bio u vrhu sobe.

— Prečasni, — poče plemić — je li ono bila kneževa kćerka?

— Da.

— Jeli to moguće?

— Zašto ne?

— Toga nebi nitko rekao. Ja sam sve do sada držao da je to kći kneževog brata Detrika.

— Kako čuste, nije. Detrik nema kćeri, već sina.

— Krasna je to djeva! — usklikne Opojski.

— Zar vam se svigja?

— I te kako!

— To su već i mnogi drugi rekli ...

— Prava ružica!

— A zašto vas toliko zanima? ...

— Gledajući je ovako lijepu i punu života, odlučio sam da ću je uprositi u kneza.

— O! — začudi se prepošt.

— Valjda me ne će knez odbiti? Ja sam ugledan i moje je plemstvo staro, — govoraše s ponosom Opojski.

— Toga vam ne mogu reći. Stvar spada na prijatelja kneza i ako se zakaniste uprositi ruku njegove kćeri, čut ćete dakako i njegov odgovor.

— Da istinu kažem, već mi je dodijao ovakav bećarski život. Za sada je još lako dok sam mlad, ali kada jednom ostarim ne će mi se baš militi samomu u mom pustom gradu. A rado bih takogjer da sa mnom ne izumre plemenita grana Opojskih . . . .

— Pokušajte, — odvrati prepošt i pogje od prozora prema stolu.

— Hoću i to naskoro, — odvrati Opojski i pogje takogjer k stolu.

No prepošt je odmah uvidio da iz toga posla ne će jamačno biti ništa. Knez Filip Bebek je vrlo ugledan velikaš u Hrvatskoj, koji ne će dopustiti da mu kći pogje za takovog čovjeka kao što je Pavao Opojski o komu se, kako već spomenuh, nijesu okolicom pronosili baš najljepši glasovi.

POGLAVLJE DRUGO.

Kojih desetak dana poslije glavnog glogovničkog proštenja stojao je Pavao plemiti Opojski na Kalniku pred knezom Bebekom.

— Što vas plemeniti gospodine nosi na Kalnik? — upita začugjeno knez kada ga je ugledao pred sobom.

— Važni poslovi velemožni kneže, — odvrati on.

— Da čujemo!

— Kada ste bili onomadne na proštenju u Glogovnici bio sam i ja . . .

— Vidio sam vas.

— Tom zgodom bila je i vaša krasna kćerka tamo . . .

— Jest! — potvrgjivao knez, kojemu se nije mililo toliko okolišanje i koji je odmah shvatio o čemu se radi.

— I kako je lijepa i skromna to mi se tako i svidjela da sam odmah poslije vašeg odlaska izjavio pred prepoštom, da ću vašu velemožnost uprositi za njezinu ruku . . .

— A što vam je rekao prepošt na to?

— Reče mi samo, da je to stvar koja spada na vas.

— Dobro!

— I to je svrha momu današnjemu pohodu na Kalnik. Samac sam, nemam nikoga, a želja mi je da se okućim i da si osnujem dom mira i sreće . . . A to ću postići ako dobijem vašu dobru i lijepu kćerku . . . Zato se čvrsto nadam da mi vi gospodine kneže ne ćete odbiti prošnje? . . .

— Sve lijepo, — odvrati hladno knez — ali ja žalim, vrlo žalim! . . .

— A zašto? — upita presenećeno Opojski.

— Jer je moja kći još premlada . . .

— Ja mislim da nije!

— Oprostite, ali ja kao njezin otac bolje znadem . . .

— Molim, molim, — ispričavao se Opojski. — Ali ovo je vrlo lijepa zgoda. Zar ne bi bilo krasno, da se pleme knezova Bebeka spoji sa starom i uglednom granom Opojskih?

— To vi plemeniti gospodine tako mislite. Ali ja sudim drukčije.

— Molim, kako?

— Uzmimo, da moja kći i pristane na vašu ponudu, ja joj ipak ne bih mogao dati svoje očinske privole...

— Ne?

— Odlučno vam velim: ne!...

— A razlozi?

— Kada želite to ću vam biti iskren. O vama se gospodine ne prenose najljepši glasovi!...

— Tko to veli? — plane plemić.

— Ja i svi drugi! odvrati oštro ali mirno knez.

— Vi? A kako možete to gospodine kneže tvrditi!

— I to želite čuti?

— Ja to upravo zahtijevam od vas, jer ne mogu dozvoliti, da se na moj ugledni plemićki grb nabacujete potvorama!

— Vas drže svi za pustolovnog viteza, koji razbojničkim načinom napastuje pobožne hodočasnike i druge putnike.

— Dokažite to kneže! plane još jače Opojski.

— Najboljim je dokazom vaše tajinstveno izbivanje iz Opoja, koje traje uvijek po više tjedana... Nadalje, vaše podzemne tamnice pune su nedužnih ljudi, koji umiru u njima od velikih muka i zlostavljanja...

— To nije istina!

— A, tako!... Zar mislite da ja ništa ne znam? Zašto onda držite strane ljude u vašim tamnicama dok ih njihova rodbina ne iskupi pod veliku ucjenu? Time nanosite samo sramotu plemstvu ove zemlje!...

Opojski je bivao od jarosti sve zeleniji i jedva

se suzdržavao da ne potegne mač i njime ne navali na kneza.

— Ti su utamničeni zaradi toga, jer su prvi navalili na moje ljude.

— O tom me ne ćete uvjeriti! Ja vas dosta dobro poznajem i ostajem kod svoje tvrdnje.

— Toga mi nije još nitko rekao!

— Jer se mnogi i mnogi boje vaše osvete. Ali knez Filip Bebek nema se pred takovim čovjekom, koji kalja viteški stalež, ništa bojati...

— Za ove uvrede ja vas kneže izazivljem na viteški mejdan! Neka koplja ili mačevi odluče medju nama...

— Odbijam vaš izazov, ali ne od straha pred vama već s razloga, što sam ja knez, komu ne bi dolikovalo da se bije s čovjekom, koji je okaljao viteški pojas i mač. Razumijete?

Opojski pozeleni od jarosti kao gušter i drhtaše...

— Dobro! Vi ste odbili viteški izazov, ali ja vam se kunem viteškim zaštitnikom sv. Jurjem, da ću si znati pribaviti zadovoljštinu za nanesene uvrede!...

— Slobodno, — odvrati hladnokrvno knez.

— I dok bude Opojskih, ne će u njihovim srcima ugasiti mržnja i osveta na knezove Bebeke!... Ta sramota sa imena plemića Opojskih mora se kada tada oprati i krvlju... Razumijete kneže: i krvlju?!...

— Vidjet' ćemo!

— Ja odlazim, ali upamtite si moje riječi! — odvrati bijesno Opojski i podje na vrata...

I Pavao Opojski ostavi ogorčen i ljutit Kalnik i zaputi se prema Vratnu sa nekolicinom svojih slugâ, koji su ga pratili. Još jednom okrene se na grad Kalnik, podigne jarosno desnicu s pram tvrde hridi i vikne;

— Prokletome plemenu Bebeka ljuta osveta!...

* * *

Došav Pavao Opojski već kasno u noć u svoj grad Opoj kod Rasinje, izvali se onako bijesan i razdražen na široki krevet. Obučen, podupre glavu o desnicu i uze promišljavati o onomu, što mu se toga dana dogodilo na Kalniku. Nikako mu nije išlo u glavu: otkale je knez doznao o njegovim nepoštenim činima. Ta on nije tjerao svoj pustolovni viteški zanat u blizini svog grada, niti u bližnoj okolici, već je odilazio daleko po dva tri dana hoda i sakrivao se kao razbojnik sa svojim lopovskim drugovima po šumama, gdje je u dobrom zakloništu vrebao na putnike, na koje bi onako iz busije navalio, oteo im svu robu i novac, te neke poubijao a neke opet svezane noću odveo u svoj pusti grad, gdje bi ih tako dugo mučio, dok nebi od glada i muka pustili dušu, da time zabašuri svaki trag i dokaz za svoju krivnju. Tim nepoštenim poslovima kojima su se u trinaestom vijeku bavili mnogi i mnogi vitezovi, stekao je Opojski veliki imutak.

— Ali odakle znade knez za sve to? pitao se on valjada već stoti put. — Koji mu je bijes to doušio?... Eto, mislio sam, da će me s veseljem primiti, a kad tamo kakovu mi je sramotu nanio... No, ništa zato!... Opojski će mu vratiti milo za drago!... Osveta i opet osveta Bebekima! — govorio Opojski sam sa sobom...

— Ha! — zavikne opet i skoči s kreveta. — Ovako će biti najbolje!... Da, ovako!... Ovo je izvrsna misao, — i podje na vrata te stane zvati svoje sluge:

— Marko!... Ivane!... Odmah gore!...

I za čas stojala su obojica pred njim iščekujuć zapovijedi svoga gospodara s kojim su bili poduzeli već toliko nepoštenih djela i pustolovina.

— Momci! — reče povjerljivo Opojski. — Jesu li vama dobro poznate kalničke šume?

— Milostivi gospodaru i te kako. Svaki ćemo putić naći i usred tamne noći.

— Dobro... Vi ćete odmah sjutra poći onamo, ali ne preko Glogovnice, već preko ovih naših šuma i gledat ćete da izadjete niže Kamenih vrata preko glavne ceste, koja vodi u Toplice, a odanle opet šumom u blizinu grada Kalnika...

— Razumijemo.

— Ali to sve morate izvesti mudro i oprezno. Budite budni da ne padnete u šake onim glogovničkim križarima s kojima nema šale i koji neprestano putuju onim stranama.

— Nemajte brige! — odvrate obojica veselo, jer im je od radosti sve srce treptalo što će i opet na nekakovu pustolovinu.

— A kada se približite Kalniku, razgledajte oprezno svako mjesto i dobro se zaklonite, da vas opet ne bi opazili oni iz grada.

— O, razumijemo se mi u naš posao!...

— To sam uvjeren — potvrdi i Opojski, — jer da nijeste tako valjani ne bi već davna jeli moj kruh...

Sluge se uplašeno pogledaju, jer su dobro znali što će to reći. Da nijesu privrženi svomu gospodaru već bi odavna visjeli na kojoj bukvi iza grada.

No Opojski odmah nastavi:

— A onda imadete tako dugo paziti i vrebati, dok vam se ne pruži zgoda da mi ulovite koga iz obitelji kneza Bebeka... Jeste li me razumjelli?...

— Posve dobro! — odgovori Marko.

— Bogato ću vas nagraditi!...

— O tom ne sumnjamo, jer dobro poznamo vašu darežljivost...

— Ali najbogatije, ako mi ulovite kneževu kćer i živu dovedete na Opoj!...

*

— Više nam ne treba riječi. Vaša želja nama sveta zapovijed, — odvrati Ivan, a oči mu se zaiskriše od veselja na pomisao: koliku će dobiti nagradu za učinjenu uslugu.

— Ponesite sa sobom i jesti za nekoliko dana, a ako ne bi u to vrijeme bilo ništa a hrane vam ponestalo, to može jedan od vas opet doći po nju . . . A sada idite na počinak! . . . Sjutra zorom, da ste mi na mjestu! . . .

— Sve će biti po vašoj zapovijedi, milostivi gospodaru.

I obojica izidju na hodnik . . .

— Hahaha! — smijao se zadovoljno Opojski tro ruke od uzbudjenosti. — To će biti divno! Ovi se lupeži razumiju u posao. Nemam ja kakvih god slugâ . . . Već unaprijed uživam kako će se Bebek savijati pred menom, kako će puzati na koljenima i ljubiti mi ruke, moleći za oproštenje za nanesene mi uvrede . . . To će biti za mene pravi užitak! Bebek, taj oholi i silni knez, koji me tako uvrijedio odbiv moju prošnju, odbiv moj izazov na mejdan, taj silnik će pasti pred menom u prah . . . Ali Opojski će mu dati jednu milost, a to će biti najdublja tamnica, iz koje ne će nikada više izići na svjetlo. U njoj će okajati sve nanesene mi uvrede! . . . Znat će on tko je gospodar grada Opoja! . . .

I napokon u tim mislima snadje ga san . . .

POGLAVLJE TREĆE.

Prve nedjelje mjeseca rujna našli su se u sobi glogovničkog prepošta on i Stjepko Koruški. Prepošt mu je upravo predavao veliki omašni list i rekao:

— Dragi sinko, ovaj ćeš list predati momu velemožnomu prijatelju, gospodinu knezu Filipu Bebeku.

— Razumijem.

— Poznato ti je o čemu se radi?

— Jest, prečasni oče. Pišete mu o nesporazumku što je nastao izmedju naših kmetova i onih iz Kamešnice, glede onog starog mlina blizu Kamenitih vrata.

— Tako je. Pa i ti možeš još bolje usmeno cijelu stvar razložiti knezu, i reci mu, da sam ga dao lijepo umoliti neka malo pozove na red svoje naprasite Kamešničane, da ne budu uvijek zadavali tolikih neprilika našim kmetovima.

— Sve ću ovršiti po vašoj želji, prečasni, — odvrati mladić, poljubi prepoštu desnicu i oprosti se s njime . . .

Dan je bio lijep a jesensko je sunce ugodno grijalo svojim blagim toplim zrakama. Po nekojim livadama ležala je dan prije pokošena otava, a na drugima je bila već suha i složena na malene kupove. Po pašnjacima paslo je nekoliko krava ili koje konjče sputanih nogu, koje je poskakivalo od mjesta do mjesta tražeći bolji zalogaj trave. U obližnjim vinogradima žutjelo se na Božjem sunašcu groždje i trs se savijao pod teretom slatkog ploda. Koji uplašeni kos iskočio bi izmedju trsova, zaokruživ uzduhom i spustio se dalje u drugi vinograd . . . Nekoliko vitokrilih lastavica presijecalo je čisti modri uzduh i dizale se čas više, čas niže, loveći mušice, koje se veselo poigravale na jesenskom sunašcu. Obijesni vrapci živukali i svadjali se po grmlju, koje je poraslo uz putove. Nešto podalje izmedju onih starih šupljih kvrgavih vrba šumio potočić i žurio se svojim koritom . . . Vesela pastirčad skupila se na prostranoj ledini nedaleko od starog trošnog mlina i podigla čitavu hajku i graju zajedno sa brbljavim guskama, koje se šepirile oko mlina. Igrali su tako zvanu pastirsku igru: »švraka«, to jest bacali su redomice u vis dva komada raskoljene vrbove šibe. Jedan

izmedju njih, svakako najmudriji bio je »sudac« i koji bi god zlo bacio morao je po sučevoj presudi primiti nekoliko vrućih remenjaka po dlanovima. Bilo je i svadje i plača, ali to se opet sve brzo izravnalo...

Stjepko je velikim zanimanjem promatrao tu nedužnu igru i taj veseli bezbrižni pastirski život... A onda je napokon pošao opet dalje...

Doskora prešao je kod Kamenitih vrata potok Kamešnicu i počeo se postepenom strminom uzdizati putem, koji je vodio ravno. Konj je uz brdo kasao laganije a Stjepko mu posve pustio uzde i nekuda se zamislio... Najednom podigne brzo glavu i ogledne se naokolo... Pričinilo mu se kao da je čuo negdje nekakav vrisak... Zaustavi konja i napne uho... Slušao je, ali ništa... Potjera konja... Ali sada je jasno čuo iz šume povik:

— Pomoć!... Jao, pomoć!...

I opet mir...

— Za Boga, što bi to moglo biti? — pitao se Stjepko. — Glas je nježan i čini mi se kao ženski... Da nije moguće zmija otrovnica koga ugrizla u šumi... Idem baš da vidim... Nije to stvorenje uzalud tako zdvojno zvalo u pomoć...

I on potjera svog konja u šumu, razgrne rukama šiblje i šikaru, koja se medjusobno ispreplela i udari na onu stranu odakle je čuo zazivati u pomoć...

A kada se provukao kroz grmlje i dočepao šumskog puta, opazi podalje kroz rijetke dijelove šume kako dva čovjeka skaču hitro na konje, koji su stojali privezani uz jedno drvo. Jedan od one dvojice držao je na rukama nekakovo čeljade, dok je drugi upravo zajašio konja i pružao ruke prema onome drugome, valjda da preuzme od njega teret...

Stjepku sune odmah glavom pomisao ne radi li

se tu o otmici i on potjera svoga konja što je igda bolje mogao...

Ona dva čovjeka čuvši za sobom konjski topot dadoše se brže u bijeg i to na istočnu stranu od grada Kalnika, to jest prema glavnoj cesti...

Stjepko je posve dobro čuo da je jedan od one dvojice zaviknuo svome drugu:

— Bježmo Marko!...

I otmičari su nemilo tjerali svoje konje...

Stjepko videći njihovu nakanu, zavikne što ga grlo nosilo:

— Stojte!...

No ona su dvojica samo jurila dalje.

— Pomozi mi majko Božja glogovnička da ih dostignem! — zavapi Stjepko i podbode još jače svog konja...

I zbilja. Stjepku se pričini kao da konji one dvojice bježe laganije, a njegov da juri brže... I oči ga nijesu varale... On se u istinu približio onoj dvojici na kojih deset koračaja.

Tada jedan od njih i to onaj, koji je bio praznoruk, maši se za luk i počne odapinjati na Stjepka svoju strjelicu... Ali on prije nego se onaj i nadao, priskoči sa svojim konjem do njega i lupi ga mačem po glavi tolikom silom, da se odmah izvalio s konja na zemlju, mumljajuć neku kletvu... Kako je pao lupio je lubanjom o jednu hrastovu kladu, da mu je odmah protekla krv... Stjepko je opazio kako je njegov protivnik muklo zastenjao i zahroptao i počeo bacati nogama...

— Tebi je dosta! — pomisli Stjepko i dade se opet u potjeru za onim drugim, koji je bio već podalje odmaknuo sa svojim teretom, upotrebiv zgodnu priliku, dok se je Stjepko borio s njegovim drugom.

Ali vatreni Stjepkov konj sustigne i onog drugog

i to upravo ondje gdje se Kalnička gora strmije spušta spram potoka Kamešnice.

Stjepko digne sada i na njega svoj mač, ali onaj kako je bio goloruk i bez obrane, zdvojno zaviče:

— Milost viteže!... Milost... Ne ubijte me, ja ću vam predati natrag ovu ženu!...

Stjepko spusti svoj mač i zagrmi:

— Nesretniče, daj ju ovamo!...

Otmičar sustavi konja i predade žensku.

— Razbojniče, što si počinimo!... Zar ne znaš da je to kći kneza Bebeka sa Kalnika?...

— Znadem, znadem, ali milost! — vikao lupež. — Ja nijesam kriv. Ja sam morao tako činiti po nalogu svog gospodara, — i počne hiniti suze...

— Kojeg gospodara? Takovog valjda lupeža kakav si i sam! Nesretniče, nijesi za drugo već da ti ovim mačem raskolim tu lubanju!...

A lupež neprestano pištao:

— Milost viteže:... Milost!...

— Neka ti bude oprošteno... Čemu da si kaljam svoj mač u tvojoj krvi i da te nosim na duši... Ali znaj, da nijesi vrijedan smilovanja i da si komu drugomu došao u šake jamačno ne bi iznio žive glave.

— Hvala vam plemeniti gospodine!...

— A zašto si počinio tu otmicu? Govori!...

— Ovo, što učinih, učinih po nalogu gospodarevu...

— Kojega?

— Opojskoga...

— Što?... Opojskoga?...

— Jest milostivi gospodine.

— Ja nijesam kriv, ja sam morao — ispričavao se opet lupež.

— Idi sada i reci svomu gospodaru, da ga može biti stid pred svijetom s ovog čina. Sada vidim da je istina što se o njemu govorilo — reče s prezirom Stjepko, namjesti kneginjicu, osloni ju na svoje lijevo rame i potjera konja iz šume na put što vodi na Kalnik.

Kneginjica je bila još uvijek onesviještena i slabo je disala... Zato Stjepko kad je došao do prvog izvora, sjaši i uze kneginjičine sljepočnice močiti hladnom vodom, da ju privede k svijesti. I to mu je pošlo za rukom. Kneginjica za kratko vrijeme otvori oči i uze brže disati, ali ipak je bila tako slaba da je odmah zatim usnula... Za pol sata približavao se Stjepko sa knjeginjicom u naručju gradu.

Stražar koji ga je poznavao, vrlo se začudio kada je vidio mladu gospodaricu onesviještenu u njegovu naručju. I kada je Stjepko ušao ispod gradskih vrata u dvorište, skupiše se odmah oko njega gradske sluge i vojnici i pitahu:

— Što je?... Što je?...

— Kneginjica je mrtva!.. Jao!.. ona je mrtva!.. počele očajavati i vikati sluškinje i mahati rukama.

— Jezik za zube blebetuše!... Guske!... — prodere se jedan gradski vojnik. — Ne dižite takove hajke!... Kneginjica nije mrtva!...

Stjepko je u tom metežu jedva došao do riječi, pa im je odvraćao:

— Ne pitajte toliko, već mi pomozite da oprezno skinemo kneginjicu s konja...

Dok je to Stjepko govorio slugama i stražarima, istrča u dvorište i sam knez Filip sav blijed i upropašćen, vičući:

— Za ime Božje, što se to dogodilo s mojim djetetom?!...

— Umirite se velemožni kneže — uzeo ga Stjepko tješiti. — Hvalite Bogu da se i tako zbilo!...

— Govori, što je!...

I Stjepko uze pred knezom, plačućom kneginjom i pred ostalima u kratko pripovijedati: kako je čuo vapaj iz šume i kako se onda dao u potjeru za otmičarima.

Knez odmah zapovjedi da unesu kneginjicu u sobu i reče:

— Odnesite je oprezno gore i položite je u krevet. Još su joj sirotici i sada nabrekle ruke gdje su ju bili lupeži svezali. A tebi dragi Stjepko, koji si mi izbavio moje milo dijete, najveća hvala... Da nije tebe sreća onuda nanijela, sumnjam da bi ju ikada više vidio. Hvala ti zato! Bog neka ti obilno naplati tu žrtvu! Ja nemam riječi, kojima da ti zahvalim...

— Pustite to gospodine kneže! To mi je bila dužnost da pritečem u pomoć, premda nijesam znao tko je u pogibli.

— Tim većma zslužuješ hvalu! — odvrati knez i podje za slugama u gornje prostorije, da vidi kako će mu smjestiti kćerku.

— A gdje su sada oni lupeži? — zapita knežev sinovac Ivan Bebek.

— Jednoga sam pošteno isplatio svojim mačem, te još i sada leži tamo u šumi, a drugomu, koji me molio za milost, oprostio sam i pustio ga slobodna...

— Zašto si to učinio! — govorili sakupljeni.

— Trebao si ga umlatiti!

— Ne braćo! On me molio za milost i rekao da nije kriv...

— Kako nebi bio kriv, kad je to izveo!...

— On je to činio po naročitom nalogu svog gospodara Opojskoga!...

Medjutim se povratio knez i kad je čuo ime, reče:

— Šta? Opojski je to naložio?

— Tako mi je rekao onaj otmičar.

— Opojski!... Održao je riječ! I tako brzo!...

— Kako to gospodine striče mislite? zapita ga sinovac Ivan.

— Prije nekoliko dana bio je na Kalniku i umolio me za Katarininu ruku. Ja sam ga odbio jer je nije vrijedan, a on mi se zagrozio, da ću ga pamtiti... I eto već je održao riječ...

— Milostivi kneže, povedite četu na tog lopova! — govorili vojnici.

— Čemu? Zar ja nemam drugog posla već boriti se s tim pustolovom? Dojavit ću cijelu stvar banu, koji će već znati dalje postupati.

— To je najpametnije, — govorio Stjepko.

Knez uze ponovno opet zahvaljivati Stjepku, a a drugi prisutni kad su to čuli klicali su:

— Da Bog poživi izbavitelja naše mile kneginjice!

— Bog mu platio trud!...

— Malenkost! Malenkost!... Nije spomena vrijedno! — govorio, kao da se brani od pohvala, ali mu je ipak to sve bilo milo i godilo mu je, da ga svi tako uzvisuju i cijene.

I knežev sinovac Ivan reče mu:

— Stjepko, ti si divan mladić! Iz tebe će biti danas sjutra veliki junak!...

Sada se Stjepko sjeti da je došao po poslu na Kalnik, pa reče:

— Velemožni gospodine, ovdje imadem za vas pismo od prečasnog prepošta.

Knez primi pismo.

— Tiče se kamešničkog mlina. Ali ja mislim da

ne možemo danas govoriti o toj stvari. Zato bi najbolje bilo da dogjem drugiput na Kalnik?

— Da, da, — reče i knez. — Možeš i sam misliti kako mi je sada radi ove nezgode...

— Pojmim, — odvrati mladić i oprosti se s knezom, koji mu još jednom zahvali.

Stjepko je jedva dočekao da stigne u Glogovnicu i da dojavi prepoštu što mu se desilo toga dana.

I čim je prispio u samostan i stupio u prepoštovu sobu, odmah reče:

— Posla nijesam danas obavio...

— Zašto ne? — začudi se prepošt.

— Jer se tako nešto desilo što je zapriječilo posao koji ste mi povjerili jutros.

— Valjda nema kneza kod kuće?

— Čujte! Kneževu su kćerku danas ugrabili...

— Isuse i Marijo! — klikne upropašćeno prepošt i zalomi rukama. — Gdje i kako?

— No Bog je htio da je u zgodan čas spasena iz ruku otmičara...

— Sad mi je odlanulo! A tko joj pritekao u pomoć?

— Ja — reče skromno Stjepko.

— Tko?... Ti sinko?...

— Da prečasni oče, — potvrdi mladić i uze ponovno pripovijedati cio dogogjaj.

— Sinko mili! — reče prepošt. — Tim činom prodičio si ne samo sebe već i nas sve. Bog te blagoslovio za to plemenito i hrabro djelo.

* * *

Gospodara Opojgradskoga bila je spopala već velika nestrpljivost što nema tako dugo njegovih sluga Ivana i Marka, koje je bio pred punih šest dana poslao

u kalničke šume da vrebaju na Bebekovu kćer. Činilo mu se čudno što se već ne vraćaju, niti ne dolaze po hranu. Neka slutnja morila ga: da se nije stvar zlo svršila i da se nije ušlo u trag njegovoj naumljenoj otmici. To ga je donekle počelo uznemirivati, pa zato da odstrani od sebe svaku sumnju i neizvjesnost, bio je već u zoru šestog dana poslao trojicu svojih ljudi da idu tražiti Ivana i Marka i da saznadu od njih kako se ima stvar. On se nadao, da će se barem jedan od te trojice vratiti do koja četiri sata poslije podne da ga obavijesti. Ali uzalud mu svako iščekivanje. Sat za satom prolazio a i večer se spustila na zemlju i prekrilila ju tamnim tajinstvenim plaštem, a Opojski je još uvijek uzalud čekao glasove. Uljenica koja je visjela na željeznom lančiću počela je već dogarati i zaudarati, jer je u njoj bilo samo još nešto ulja. Zato se Opojski digne i sam nadolije ulja u svjetiljku koja je rasprostirala slabo žuto svjetlo po prostranoj sobi. Bilo mu te večeri nekako neugodno pri duši... U onoj tišini dolazili mu pred oči svi oni nepošteni čini što ih je počinio. I u istinu počeo ga hvatati strah kojega on dosele nije još osjećao... Savjest, uspavana zlim djelima kao da se počela u njemu buditi i koriti ga zaradi opačina... U duši je vigjao sve one nedužne žrtve koje su pod krvničkim mačem, vješalima i zloglasnim kotačem ispustile svoju dušu, da time odstrani i zabašuri svaki trag svojoj krivnji. Te sve žrtve kao da su ga najednom počele salijetati i sjedati mu na dušu... I on se ne malim strahom počeo ogledati oko sebe i buljiti u polutamne kutove starinske sobe gdje se gubilo slabo svjetlo uljenice... Pričinjalo mu se: kao da u onim odaljenim kutovima stoji nekakova sablast sa žarkim očima, koja mu se grozi i koja će ga sad na zaskočiti... On se počeo

tresti i drhtati . . . Ledeni znoj probijao mu čelo ali on se nije usudio maknuti . . . Bojao se da ga ona umišljena utvara ne pograbi . . . . I drščuća ruka je sama, sve nehotice hvatala za teški mač koji mu je visio o boku . . . I sada tek kada je osjetio držak od hladnog željeza u svojoj ruci, povratila se donekle odvažnost u njega i on grozničavo izvuče oštri mač iz korica, naglo ustane sa stolice na kojoj je dosele prosjedio i počne njime mahati po uzduhu kao da tjera nekoga od sebe . . . No napokon se uvjeri da u polutamnim kutovima sobe nema nikakove prikaze sa žarkim očima i on se počeo sam sebi rugati i usiljeno smijati . . .

— Glupost! . . . Glupost! . . . — govorio on. — Kakav strah! . . . — i vratio se natrag k stolu da iskapi još ono nešto vina što je bilo od prije preostalo u srebrnom vrču . . .

U to se začuje dolje iz dvorišta otegnuti zvuk stražarskog roga, koji je davao znak sa gradske kule da netko želi ući u Opoj-grad.

— Ha! — reče Opojski, — to su oni . . . Znati željan sam kakove mi nose glasove . . .

I za nekoliko časova već su ona trojica koja su bila pošla u zoru u potragu, stojala pred Opojskim, a megju njima i svezani sluga Marko.

— No, što znači to? — upita Opojski začugjeno kada je megju onom trojicom opazio svezanog slugu.

— Milostivi gospodine, — reče jedan — uhvatismo Marka na bijegu . . . . Zato nas i nije bilo tako dugo.

— Što? — srdito će gospodar.

— Ispao mu posao zlo za rukom pa je htio umaknuti vašoj pravednoj kazni . . .

— Ja vas još sveudilj ne razumijem . . . Kako je htio Marko pobjeći? . . . A gdje je Ivo? . . .

Napokon progovori Marko drščućim glasom:

— Ivu su ubili, a ja sam jedva iznio živu glavu...

— Što ste radili? . . . — vikao Opojski.

— Ugrabili smo sretno mladu kneginjicu kad je pošla na šetnju u šumu, ali kako je zdvojno vikala za pomoć dočuo je to na našu najveću nesreću neki mladić, pohitao za nama i u očajnoj borbi ubio Ivu a onda htio i mene . . .

— Za drugo i nijesi! — vikao gnjevno gospodar. — I da spasiš svoj lopovski život predao si mu kneginju? . . . Zar ne? . . .

— Hrabro sam se branio ali ipak morao sam podleći . . .

— Huljo! . . . Morao si? . . . Lažeš! Ne vjerujem ti! . . .

— Bio bi me inače ubio, pa se tako ne bi bilo ništa saznalo . . .

— Lopove, kako znadeš izvrtati! . . . A htio si umaknuti, jer si znao što te čeka . . .

— Ne . . . ne . . . — mucao zbunjeno i prestravljeno sluga.

— Jesi! Jesi! — tvrdila ona trojica koja su ga dovela. — Zašto smo te onda svezali? . . .

— A tko je bio onaj mladić koji ju je spasio?

— Ne poznam ga, ali mi se sve čini da sam ga vidio nekoliko puta u glogovničkom samostanu . . .

— Zar križar? . . . Zar križar? — gnjevno vikao Opojski. — Nesrećo, nijesam li ti još rekao da se čuvaš križara! . . .

— Ma nije križar, jer nije bio onako odjeven kao oni . . .

— Pa da tko onda? Kako je izgledao? . . .

— Mlad je, visok, crnih očiju i malih brčića...

— To nije onda nitko drugi već ono kmetsko pseto iz glogovničkog samostana!... To je Koruški!... Saznat' ću ja već... A nije te prepoznao?

— Ni... nije! — mucao i lagao sluga.

— Lažeš! Lažeš! — javiše se jednoglasno ona trojica. — Pred nama si rekao da si mu morao kazati i ime našeg milostivog gospodara...

Kad je to Opojski čuo, zaurla bijesno:

— Šta?... Huljo!... Pseto!... Odao si moje ime? Zašto si to učinio? — i pritrči k sluzi te ga lupi šakom u lice da je odmah odtcturao do zida...

Sluga je drhtao blijed ko stijena...

— Moje ime si odao!... Jesam li te ja ovlastio na to?...

— Milost!... Milost! — zaviče zdvojno Marko i onako sputan padne na koljena pred gospodara...

— Šta!... Kakovu milost tražiš od mene!... Zar za tvoje izdajničko djelo da te pomilujem.

— Milost!... Milost!... — zdvajao sluga.

— Ni riječi! — zaviče i opet Opojski i lupi nemilosrdno nogom svoga slugu u prsa, da se od velike boli smotao kao prigaženi crv...

— Jao meni!... — stenjao Marko.

— Tiho pseto!... Ne jauči mi!...

Onda se okrene k onoj trojici i zapovijedi:

— Vodite ga u najdublju tamnicu, a sjutra u jutro s njime na konopac!... Ajd!...

I sluge izvedoše Marka.

Kada je ostao sam u sobi, uhvati se od gnjeva obim rukama za raščupanu crnu kosu i stane užasno kleti i proklinjati što mu se izjalovila otmica Bebekove kćeri.

Vani je vladala tamna jesenska noć... Kiša je

padala kao da se nebo prolomilo i lupala je svom snagom o prozore, a bura urlala i fićukala oko gradskih zidina i starih kula kao da se ganjaju sve paklenske sile...

No Opojski nije toga svega zamjetio. On je samo sve jače bjesnio i bjesnio...

POGLAVLJE ČETVRTO.

Za tjedan se dana oporavila kneginjica Katarina od silnog straha u toliko da je mogla pomoću svoje odane dvorjanke Ane šetati po malenom vrtu, koji se prostirao unutar gradskih zidina. U malenoj sjenici od divlje loze rado je boravila po cijele satove i rado slušala cvrkutanje ptičica koje su pjevale na jabuci ili krušci, ili bi opet uronila u razne misli o prošlim zgodama, koje je prije nekoliko dana doživjela. Nikako joj nije išlo u glavu da ju je upravo Stjepko izbavio.... I to onaj Stjepko o kom je ona na posljednjem glogovničkom proštenju čula toliko lijepo i pohvalno iz prepoštovih usta... Ali je najčudnovatije svakako to, što ju je izbavio iz ruku onog gadnog viteza Opojskoga, koji ju je svojim mrkim pogledima bio već onda natjerao u strah... To si nije mogla da protumači. Poslije onog proštenja počela je sve i nehotice češće misliti na Stjepka... A usred tih ugodnih misli pojavila bi se najednom pred njom slika njezinog odurnog otimača... I onda ju ponovno spopao veliki strah, koji je napokon bio i temeljit nakon one gadne otmice... A da se otrese na neko vrijeme tih misli uzela bi sa svojom pouzdanom dvorankom govoriti o raznim neznatnim stvarcama na dugo i široko, samo da se rastrese... Ali to ipak nije bivalo za dugo... Pomisao na hrabrog

Stjepka javljala se ponovno u njezinoj duši i ona, makar koliko nastojala da ne misli na njega, nije se mogla riješiti tih misli . . . I nakon svog oporavka upravo je živo željela da bi Stjepko čim prije došao gore na Kalnik, da mu uzmogne zahvaliti na tolikoj žrtvi koju je učinio za nju, staviv na kocku i svoj vlastiti život, ne mareći za nikakove opasnosti . . , Kako da mu sama ne izreče zahvale koju osjeća spram njega? . . . Doduše, otac je to već učinio, ali one zahvalnosti što ju je ona sama osjećala u svom plemenitom srcu, te nije mogao izreći nitko do nje . . . Ta zahvala bila je kud i kamo veća od roditeljske...

* * *

Za dvije nedjelje dogje Stjepko k Bebeku da po prepoštovu nalogu obavi onaj posao, koji mu je bio povjerio. Kad su obavili posao dogje s Bebekom u sjenicu gdje je sjedjela Katarina.

— O gospodine Stjepko, vama imam zahvaliti svoj život! — pozdravi kneginjica Stjepka.

— Nije ništa, milostiva kneginjice. Bilo pa prošlo.

— Ali molim Vas lijepo, kažite mi kako ste dospjeli u ruke tim zlotvorima?

— O, drage volje! Kako ne.

I Katarina poče:

— Kako je bilo lijepo i ugodno poslije podne a k tomu još i nedjelja, zaputila sam se izvan grada na šetnju. Izašla sam na zapadna vratašca i spustila se niz stazicu koja vodi k zdencu, a odavle na polje Zagragje, pa u šumu koja se evo odmah iza grada proteže. Tamo sam uvijek rado zalazila osobito u ljetno poslije podne, jer je u šumi tako ugodna hladovina i tajinstveni mir. Tu bi znala probaviti po dvije tri ure sama samcata, veseleći se prekrasnoj Božjoj prirodi, berući raznobojno cvijeće . . . . Jednom zgodom malo da nijesam i stradala. Šečući ovako bez brige, nabasala sam u visoku travu i gusti šumski drač . . . Kad najednom nešto strašno zasikta . . . . Ogledнем se a ono velika crna zmija! . . . Možete si misliti kako mi bilo pri duši . . . Od velikog straha krv mi se gotovo sledenila u žilama. Ali sam ipak bila toliko svijesna, te sam jednim korakom pokročila iz onoga drača i dala se u bijeg, dok nijesam konačno sretno prispjela do grada . . . . Trčala sam tako brzo, da nijesam mogla četvrt sata govoriti, a srce mi htjelo iskočiti iz grudiju. Od onda nijesam se usudila više sama u šumu . . . No po malo zaboravila sam i na taj pretrpljeni strah i opet sam se usudila u šumu bez ikakove pratnje. Nijesam trpjela da ide tko sa mnom, jer se onda nijesam osjećala tako sretnom i slobodnom . . . A tako sam se i one nedjelje bila zaputila na šetnju, jer sam znala da se ne ću dugo naslagjivati prirodnim ljepotama, budući da se jesen počela sve više približavati. U mislima i sanjarijama nijesam ni opazila da sam se dobrano daleko odmakla od grada, tako daleko, da ga nijesam više ni vidjela, a nijesam ni čula povike stražara . . . I išla sam sve dalje, kada na jednom uskom puteljku iskoče iz guste šikare ona dva gadna čovjeka, nasmiju se lopovski i porugljivo, ščepaju me i u tren oka svezaše me pa na konja . . . Počela sam zvati u pomoć što me grlo dalo . . . A onda od silnog straha klonem i onesvijestim se . . . Dalje ne znam što se dogagjalo sa mnom . . . Samo kad sam otvorila oči vidjela sam oko sebe zaplakanu majčicu i zabrinutog oca . . . Onda tek počela promišljavati što se to s menom zbilo, ali si nijesam nikako mogla da razjasnim, dok mi drugi dan nije rekao otac, da su me bile ugrabile sluge Opojskoga, a vi ste me

spasli u zgodan čas iz njihovih ruku... Kada sam to čula iz očevih usta, bilo mi je vrlo milo da se sve tako zgodilo i ja sam napeto iščekivala, hoćete li vi doći po kakovu poslu na Kalnik da vam zahvalim... Ali vas nije bilo sve do danas...

— Nijesam mogao prije, jer sam poslije toga dogagjaja bio u Rasinji i na svom posjedu u sv. Heleni. A i sam prečasni prepošt nije me prije pustio u Kalnik dok se ne oporavite, a to s razloga, da ne bi uznemirio velemožnog kneza, koji je bio zbog toga žalostan i zubrinut...

— Oh, kako sam bila nesmotrena!... Ne će toga više biti!...

— Samo kad je sve dobro prošlo.

— Prvom zgodom dok se posvema oporavim doći ću s majkom u Glogovnicu da Božjoj majčici zahvalim na sretnom spasu.

Stjepko imao je jošte razgovarati s Bebekom pa se oproste s Katarinom i ode da javi prepoštu što je obavio.

POGLAVLJE PETO.

Trećeg siječnja 1.241. oko četiri sata poslije podne jezdila su prema negdašnjemu slavnom gradu Čazmi šestorica konjanika. Jedan je od njih jašio naprijed, dočim su ona petorica zaostajala za njim kojih deset petnaest koračaja. Prvi je konjanik bio visok muž i mlad, valjda najviše kojih trideset godina. Jaki crni brci, dobro zašiljeni, lijepo su pristajali njegovim punim obrazima zažarenima od dugog napornog jahanja i oštre zime. Na sebi je imao tamno-svijetli viteški oklop od željeza, a na glavi mu svijetla kaciga sa perjanicom. O pojasu mu visio teški i dugi mač, a u ljevici imaše dugo viteško koplje. Po držanju i po opremi, koja je

bila na njemu i njegovom vatrenom vrancu, odmah si pogodio, da mora biti odlična i ugledna osoba, pravi vitez; dočim su ona petorica bili tek prosti vojnici, koji su mu bili pridijeljeni kao pratnja za svaku sigurnost.

Bio je to vitez Radun iz porodice Modača, poslanik kralja Bele IV., koji je s nekim važnim pismom išao kraljevome bratu Kolomanu, tadašnjemu vojvodi »slovinske« (hrvatske) zemlje koji je stolovao u Čazmi.

Već se je počelo smrkavati kada je ta malena pratnja sa kraljevskim poslanikom Radunom unišla u samo mjesto Čazmu i pošla u tvrdi grad vojvode Kolomana.

* * *

Slavni hrvatski vojvoda Koloman upravo je udobno sjedio u svom visokom kožnatom naslonjaču pokraj toplog komina i živahno se razgovarao sa svojim odličnim kancelarom Filom, tadašnjim predstavnikom čazmanskog kaptola. Govorili su o državnim poslovima, kao i o zadnjem pismu svetog oca pape Gregorija IX. koje je pisao vojvodi Kolomanu dana 6. lipnja 1.240. o spojenju spljetske nadbiskupije sa biskupijom zagrebačkom.

Nekoć slavna spljetska nadbiskupija bila je u posljednje doba, osobito za Kolomanovih pradjedova sasvim oslabila i osiromašila, a osobito onda kada su se od nje odmetnule biskupija zadarska i ostale biskupije tadašnje mletačke Dalmacije, koje su bile podregjene i zavisne od mletačkog patrijarhe.

— I vi ste uzvišeni vojvodo stalno odlučili da pripojite spljetsku nadbiskupiju zagrebačkoj biskupiji? — zapita kancelar File.

— Da, to je moja najvruća želja.

— Pa zar je zbilja tako spala ta staroslavna hrvatska nadbiskupija?

— Silno, dragi kancelaru! Spljetski vam je nadbiskup reći bi gotovi prosjak. Živi u tako bijednim prilikama da si bjednijih ne možete ni pomisliti. Upravo to nije ni dostojno nekadašnjeg spljetskog prvostolnika. Njegov godišnji dohodak jedva iznosi kojih četiri stotine maraka srebra.

— Ne više? — začudi se kancelar i sklopi ruke.

— Ne!

— Evo do čega je dovela lukava mletačka signorija[1] spljetsku nadbiskupiju svojom tajnovitom politikom i neprestanim spljetkama.

— Dragi kancelaru, nije tu kriva samo mljetačka signorija, već ja držim da mnogo veća krivica leži i u tom, što je ugarski dvor, pa i sama sveta rimska stolica znala više puta nametnuti Splječanima tugjince za nadbiskupe, koji su svojim moćnim uplivom radili proti starohrvatskoj službi Božjoj i proti hrvatskom glagolskom svećenstvu. Gdje bi tugjinci imali srca za hrvatske svetinje!...

— Pravo volite prejasni vojvodo! — potvrgjivao kancelar. — A hoće li se to tako lako provesti? Neće li se spljetski nadbiskup Guncel tomu protiviti?

— Nipošto. Dapače ja sam na nagovor našega prečasnog zagrebačkog biskupa Stjepana, govorio sa nadbiskupom Guncelom i on je pokazao za to volje i sklonosti.

— To bi zaista krasno bilo da se naša zagrebačka biskupija proglasi samosvojnom biskupijom i metropolijom za cijelu Hrvatsku. Dao Bog da bi se to čim prije ispunilo!...

— Dao Bog! — reče Koloman. — I ja neću

[1] Mletačka signorija = mletačka vlada.

prije mirovati dok se to ne izvede. Sveti otac papa Gregorije piše mi doduše neka se ne nadam riješenju tako zamašnoga pitanja, i neka postupam vrlo mudro i zrelo. Ja znadem dobro što on misli tim riječima. Boji se, da ne bi kaločki nadbiskup Ugrin činio tomu neprilike. No ja nemam niti najmanje bojazni. Ugrin je moj osobiti prijatelj, pa će bez dvojbe pristati na moju osnovu a nešto i na riječi mog kraljevskog brata, te će dozvoliti da se oživotvori ova stvar. A kada uredimo ovu stvar ne će se tomu protiviti niti sveta rimska stolica...

— Tako bi mi Hrvati barma došli do svoje samostalne nadbiskupije, koja bi svojim ugledom i bogatstvom slovila izmegju prvih biskupija u Hrvatskoj i Ugarskoj. A izvede li se to, ostat će u hrvatskom narodu harna uspomena na vas, uzvišeni vojvodo, koji ste to prvi potakli...

— Samo ne dao Bog kakovih inih zapreka, stvar bi se mogla lako za koju godinu privesti kraju. No za sada je još sve u Božjoj ruci — odvrati vojvoda.

U to se otvore vrata od palače i u nju stupi mlad plemić u lijepoj starohrvatskoj nošnji, stupi smjerno pred Kolomana, duboko mu se pokloni i reče:

— Poslanik njegove svijetlosti kralja upravo je malo prije stigao ovamo i želi u važnom poslu govoriti s vašim uzvišenim gospodstvom...

— Šta čujem, kraljev poslanik? — ponovi vojvoda.

— Kraljev poslanik? — upita i kancelar File.

— Jest uzvišena gospodo! — potvrdi mladi plemić.

— Neka unigje! — odvrati vojvoda.

Plemić se opet duboko pokloni izigje iz dvorane....

Odmah zatim unigje u sobu onaj mladi vitez koji je prije nekoliko časova prispio u Čazmu.

— Hvaljen Isus, uzvišeni gospodine!

— Na vijeke hvaljen! — odvrate obojica u jedan glas.

— Što vas gospodine viteže nosi tako daleko u ovoj zimi? — zapita Koloman.

— Zapovijed i odredba moga svjetlog kralja i gospodara, — nakloni se mladi vitez.

A onda se maši za veliko smotano pismo pisano na pergameni[1] i predade ga vojvodi, rekao:

— Njegova kraljevska milost i svjetlost šalje vašemu uzvišenomu gospodstvu ovo pismo uz najsrdačnije pozdravlje!...

— Hvala lijepa! — odvrati vojvoda i posegne rukom za pismom koje mu je predavao Radun.

U palači je bilo već prilično tamno, tek slaba žuto-crvena svjetlost padala je iz komina po kamenitom podu i nemirno po njemu podrhtavala i titrala....

Vojvoda zapovjedi da upale svjetlo.

Sluge unesoše odmah deset debelih voštanih svijeća i postaviše ih na ogromni pozlaćeni hrastovi stol koji je bio u sredini dvorane.

Vojvoda se digne iz svog naslonjača i podje prema svijetlu da uzmogne pročitati kraljevo pismo... Stupiv do stola skine omašni kraljevski pečat sa pisma, rastvori ga i uze čitati...

Pismo je glasilo ovako:

»U ime oca i sina i duha svetoga. Amen.

Mi Bela, milošću Božjom kralj Ugarske, Dalmacije, Hrvatske, Rame, i t. d. šaljemo Našemu milomu ljubljenomu bratu Kolomanu, vojvodi slovinske zemlje Naš kraljevski i bratski pozdrav! Ljubljeni, mili i vjerni! Laćamo se pera da Ti dojavimo da se Našoj

[1] Pergamena — jaki papir, koji su nekoć pravili od kože. Na takovu papiru pisane su sve stare »povelje« i druga vrijedna pisma.

Ugarskoj kraljevini sprema težak udarac. Strašni neprijatelji Tatari zaprijetiše Našim državnim granicama i staviše u pogibao svetu krunu Stjepanovu i cijelo kraljevstvo. I ako ih se hoćemo odhrvati nužna nam je velika i izdašna pomoć. Zato se obraćamo ovim pismom na Tebe ljubljeni brate i uzvišeni vojvodo, i molimo Te, da nam pritečeš čim većom silom u pomoć. Uznastoj da se sva Naša vjerna hrvatska gospoda i velmože odazovu ovomu Našemu kraljevskomu pozivu, i da nam dovedu uz pomoć svoje hrabre čete. Nadamo se, da ćeš učiniti sve kako Te molimo i da ćemo se vidjeti na saboru u Našemu kraljevskomu gradu Budimu, koji sazivljemo u mjesecu ožujku«...

Za čitanje kraljevog pisma vojvoda je češće nabirao visoko čelo i smrknuto proučavao poruke svoga brata i kralja.

Kancelar File sjedio je dotle u naslonjaču i svojim znatiželjnim očima promatrao mladog viteza koji je još uvijek stojao na službu spreman.

— Od kralja nam dolaze zli glasovi, — reče vojvoda kada je pročitao kraljevo pismo.

— Zli glasovi? — upita upropašćeno kancelar.

— Kralj mi piše da budem svakim časom spreman na vojnu i neka sakupljam po čitavoj hrvatskoj zemlji čete, jer da obim kraljevinama prijeti velika pogibao od Tatara...

— Oslobodio nas Bog te kuge! — klikne kancelar, zalomi rukama i ustane iz naslonjača.

— Ujedno me kralj poziva i na sabor koji uriče za prvu polovicu mjeseca ožujka u Budimu, da se sa svojim velikašima posavjetuje što mu je činiti ako neprijatelj provali u Ugarsku.

Jao nama opet!... Provale li u Ugarsku eto ih za kratko vrijeme i k nama u Hrvatsku. Uništit će nam

sela i gradove, popalit će nam Božje hramove, mučit će nam ovaj nesretni hrvatski narod!... — uzdahnu tužno kancelar a na oku mu se ukaže suza...

— Uzdajmo se u velikog Boga i u naše junačke desnice. Ne budemo li sada u ovom kobnom času svi kao jedan i ne ustanemo li na obranu svoje domovine, jao onda nama! Upravo mi Hrvati i Ugri valja da ih složnim silama dočekamo i uništimo. Ne smijemo ih dalje pustiti, jerbo ako upotrebe našu neslogu, proći će preko razorenih gradova preko poharane domovine i preko mrtvih naših junaka dalje na zapad, uništit će svu Evropu i zgaziti će kršćansku vjeru!... — govorio vojvoda.

— Da uzvišeni gospodine, — javi se sada i poslanik. — sloge nam treba, sloge, koje ali na žalost nema u nesretnoj mojoj domovini. Velikaši i plemstvo progone se medjusobno, mrze i uništuju jedan drugoga. Dapače u svojoj ludoj mržnji rogobore i proti samoj kraljevskoj svjetlosti! I kako sam mogao čuti i razabrati prije svoga odlazka iz Ugarske, zavjeriše se mnogi da ne će dati nikakove pomoći svijetloj kruni ako bi Tatari prodrli u Ugarsku.

Zar tako? — upita kancelar.

— Da prečasni gospodine, tako stoje evo ovaj čas stvari prijeko u Ugarskoj.

— Ako je tako, onda nema nade u pobjedu!...

— Dvojim — nastavi Radun, — jer ako se obijesno ugarsko plemstvo još u pravu horu ne dozove k pameti, platit će skupo svoju ludu oholost i obijest Oni ne računaju na to, ako padne kraljevska kruna da će s njome podleći i oni!...

Mladi je vitez govorio te riječi bolnim i drhtavim glasom.

— Padne li pred njihovom silom grad Krakov,

to onda nema dvojbe da ne će upasti i u Ugarsku — govorio File. — Trebalo bi za svaki slučaj da njegova kraljevska svjetlost odašalje nešto vojske na državnu granicu i da ih predusretne.

— To će i biti vajda učinjeno ovih dana — odvrati Radun. — Milostivi kralj odlučio je, da će velemožnog gospodina palatina Dionizija odaslati s nekoliko stotina vojnika u Karpatske gore, nebi li time bar zaustavio napredujućeg neprijatelja. A dotle imalo bi se sakupiti hrvatsko i ugarsko plemstvo sa svojim četama i poći palatinu u pomoć.

Vrlo dobro! — reče Koloman. — Ako bude sloge mogli bismo još za vremena ukloniti tešku nesreću od naših kraljevina.

— Sve bi moglo biti gospodo, bude li samo sloge medju velikašima. Ali ja se sve bojim, jer i previše dobro poznajem tu ugarsku gospodu!...

— A kada se kanite povratiti plemeniti viteže? — zapita Koloman poslanika.

Sjutra odmah, uzvišeni gospodine.

— Zar već sjutra?

— Jest, jer me čeka još važan posao.

— Tako?

— Odavle poći mi je natrag u Glogovnicu do časnog prepošta vitezova Božjaka, koga nijesam ovamo idući našao kod kuće, jer je bio u Rasinji. A odanle opet na tvrdi Kalnik, da zapovjedniku knezu Filipu Bebeku takodjer predam pismo milostivog kralja. Tek nakon toga vratit ću se opet natrag u Ugarsku.

— Dobro je viteže. I od mene ćete ponijeti dva pisma; jedno na prepošta a drugo na kneza.

— Vazda spreman na službu!

— Ja ću pako — nastavi Koloman dalje — za koji dan krenuti s velikom pratnjom u Ugarsku. I vi

ćete prečasni gospodine kancelaru takodjer sa mnom. Valja da sve uredite u ovo nekoliko đana što nam još preostaje do odlaska.

— Po vašoj zapovjedi uzvišeni vojvodo! — odvrati kancelar i pokloni se malo pred vojvodom.

A sađa ćemo gospodo poći k večeri da si okrijepimo naše tjelesne sile, — vojvoda će i podje prvi u blagovaonicu, a za njim odmah kancelar i vitez Radun.

— U razgovoru pokraj tečnih jestvina i rujne stare hrvatske kapljice, koja se iskrila u velikim srebrnim čašama, zaboraviše đonekle gospoda na svoj prijašnji službeni posao.

Za dva tjedna ostavio je vojvoda Koloman u pratnji hrvatskog bana Dionisa Vialke, svog kancelara File ostalih uglednih velikaša, vitezova i plemića, svoje sjedište Čazmu i otputovao put Ugarske...

POGLAVLJE ŠESTO.

Kralj Andrija II. umro je početkom mjeseca studenoga godine 1.235. navršivši šezdeset i dvije godine života. Na kraljevskom prijestolu naslijedio ga prvorodjeni mu sin Bela IV., komu je bilo upravo dvadeset i devet godina kada se uspeo na prijestolje svojih praotaca.

Prva mu je zadaća bila da nakon smrti oca si Andrije II. uvede u kraljevini Ugarskoj red i da upokori one moguće i nasilne velikaše i ostalo plemstvo, koje se bilo za vladanja njegovog oca tako uzobijestilo, uslijed pisma nazvanoga »zlatna bula« da su mogli prkositi i samomu kralju i mijenjati njegove odredbe.

Mladi je Bela dobro uvigjao da ovakav postupak razuzdanog plemstva ne može privesti državu k dobru,

pa je zato odmah u početku svom snagom ustao proti svim tim protuzakonitostima. Da uzvisi kraljevsku moć i staro kraljevsko dostojanstvo izdade strogu odredbu da nijedan plemić osim najviših crkvenih i svjetskih velikaša ne smije pred kraljem u saboru sjedjeti, već da mora stojati iz poštovanja prema kruni. Osim toga je oduzeo imanja i gradove svim onim velikašima, koji su ih stekli nepravednim načinom i otimačinom. Time je pokazao veliku pravednost, ali je stekao silnih neprijatelja. Konačno je obnovio i staru ustanovu svog djeda Bele III., da nitko, dapače niti najviši plemići kraljevstva ne smiju usmeno podnijeti kralju svoje pritužbe ili prošnje, već da imađu to učiniti pismenim putem i predati ih kraljevomu kancelaru. Isto tako nijesu velikaši imali pravo zahtijevati od kralja da im odmah izda riješenje na njihove podneske, već im je bilo na kraljevskom dvoru čekati i po više tjedana dok se udostojao kralj da stvar izvidi i riješi.

No svakako je najveću bol kralj Bela nanio svomu plemstvu i narodu time, što je u svoju kraljevinu Ugarsku primio najvećim počastima i odlikovanjima do četrdeset tisuća tako zvanih kumanskih porodica, koje su narodima ugarske kraljevine nanosile u raznim krajevima štete i nasilja.

To sve raspali i razjari svećenstvo i plemstvo proti kralju Beli tako, da su nekoji stali snovati o tome, kako bi svetu krunu Stjepanovu ponudili oholomu susjednomu austrijskomu vojvodi Fridriku Ratobornomu. ili pako samomu njemačkomu caru Fridriku II.

Upravo u vrijeme tih najvećih ogorčenja i smutnja dopre u nesložnu Ugarsku glas: đa su čopori divljih Tatara osvanuli u blizini državnih granica i da prijete, da će svom svojom velikom silom prodrijeti u srce Ugarske.

POGLAVLJE SEDMO.

Istog dana kada je vitez Radun Modač prispio u Čazmu k vojvodi Kolomanu sjedjeli su u jednoj od kraljevskih odaja budimskoga dvora kralj Bela IV., palatin Dionis i kraljev zet poljski kralj Boleslav Stidljivi, koji je bio upravo dan prije došao u Budim sa svojom ženom Kunegundom i s materom Grimislavom, dobježao kao bez duše, pred Tatarima, koji su bili prodrli u kraljevinu Poljsku, potukli njegovu vojsku kod sela Hmelnika i približavali se poljskoj prijestolnici — staroslavnomu Krakovu.

Sva trojica bijahu neobično ozbiljni, a po gotovo poljski kralj Boleslav, koji je kao najveća sirota morao pobjeći iz svoje tužne domovine, ostaviv prijestolje i krunu, da si spasi život pred divljom silom.

— I zbilja nema nade da bi se Krakov spasio pred Tatarima? upita Bela Boleslava.

— Žalibože nema! — odvrati poljski kralj. — Ta divljač pobjedonosno prodire dalje harajući i išteći sve što im dodje pod mač. Tu nema smilovanja, tu nema obzira. Na milje i milje daleko sve je u plamenom moru, a nebo se žari kao da bi gorio sav svijet. Moj nesretni poljski narod trpi sada neizrecive muke i progonstva. Od staroslavne moje djedovine ne će ostati kamen na kamenu, sve će to uništiti oni divljaci...

— Da su Tatari prodrli u vašu zemlju najviše je to krivo što ste dopustili, da mnogi ruski knezovi i bjegunci prebjegnu u vašu kraljevinu — reče palatin Dionizije.

— A zar sam ih mogao ustaviti? Zar sam mogao kao kršćanin i kao prvi susjed dozvoliti da muče nesretne Ruse?

— Istina, ali tim ste ih razdražili i pozvali u svoju zemlju.

— Mislite da ne bi bili i tako doprli u Poljsku? O, bi, bi! Samo sam to pogriješio što nijesam molio za pomoć kod evropskih vladara...

— Hahaha! — nasmija se porugljivo palatin. — Što velite! Pomoći od evropskih vladara!... Držim da se ne bi bili i onako mnogo pomogli s njima. To su sve ljudi, koji misle da je i nama onako lijepo kao i njima na zapadu. Oni imadu preču brigu da se medjusobno svagjaju i da spletkare, umjesto da priteku u pomoć svojim susjedima u ovako pogibeljnim časovima kao što je evo ovaj sada. Zar mislite da bi vam njemački cesar Fridrik II. slao pomoći?... Varate se kralju!... Ta poznato vam je, da je sada zaraćen sa svetim ocem papom Gregorijem. Taj se čovjek ne stidi pred svijetom, ne boji se pravednoga Boga, kada onako bijesno udara na nemoćnog osamdesetgodišnjeg starca — papu!... Taj obijesni car preduzeo si je da smrvi namjesnika Božjega na zemlji. On misli da će papa valjda pasti na koljena pred njim, oholim Nijemcem! O, neka se čuva, da ga ne stigne Božja kazna!...

— Zlo je namislio Fridrik. Ne valja mu posao! nadoveže i kralj Bela.

— Padnemo li mi — nastavi palatin dalje — to neka slobodno silna njemačka uzdrkće pred Tatarima, jer onda im je put otvoren dalje na zapad Evrope...

— I ne bi oholi Nijemac bio za drugo već da osjeti na svom grlu tatarski mač! — govorio ogorčeno Boleslav.

— Ne želi ni komu toga, Boleslave! — I oni su kršćani! — korio ga tast Bela.

— Zar Nijemci kršćani?! — upita Boleslav gnjevno i s nekom porugom. — Imade li u njihovim srcima kršćanske ljubavi i samilosti! Nema!... Da je toga u njima, ne bi dopuštali da Tatari kolju njihove susjede

i da oni budu kao predstraža na braniku njemačkih zemalja, već bi nam bez ikakovog poziva i prošnje sami pohitili u pomoć!...

— Sinko, ne govoriš krivo — reče opet Bela, — ali si ipak prestrogi sudac. Iz tebe govori više slavenska mržnja na Nijemce!...

— To ne svijetli taste! Bog mi je svjedokom da ne!... Ali kako da mi krv ne uskipi na pomisao što mi sve trpimo, a oni se ni ne miču!... Oni jamačno s nasladom primaju užasne glasove o pokolju Rusa i Poljaka i vesele se u svojoj zlobnoj duši kako će bez njihove brige nestati sa lica zemlje dvaju velikih slavenskih naroda, samo zato, da se u svojoj nezasitosti lakše dočepaju naših zemalja!... Oh, ti Nijemci!... Ti naši najveći dušmani!...

— Gospodo, pustimo već Nijemce! — reče Bela i okrenuvši se prema palatinu upita ga:

— A kada ćete palatine u Karpatske gore?

— Prekosjutra zorom.

— Svakako, ne časite ni časa! Pogibao je bliza i velika.

— Vojske je premalo?

— Priznajem i sam, ali vam velim, da se ne trebate upuštati s Tatarima u otvorenu borbu. Vaša je zadaća da im samo u Karpatima zapriječite prolaz dok ja ne stignem onamo s ostalom vojskom. Upotrebite svu vojvodsku vještinu. Vi ste dragi palatine jedan od mojih najmilijih doglavnika i čovjek u koga se mogu pouzdati kao u sama sebe!...

— Svijetla kruno! Hvalim najljepše na tom laskavom priznanju.

— Pomislite samo na to, da je sada upravo u vašim rukama sreća cijele naše domovine, spas kralja i naroda!...

— Učinit ću sve što mi dopuštaju sile. I ako ustreba žrtvovat ću sama sebe za dobro otačbine, samo da neprijatelj ne uništi moju dragu domovinu!...

— Bog vam bio u pomoć i pratio vas na teškom i pogibeljnom putu! — zaželi srdačno kralj Bela i potrepta po ramenima svog palatina.

Još su sva trojica razgovala neko vrijeme o vojnim pripremama, a onda se palatin Dionizije srdačno ali smjerno oprosti sa svojim kraljem i njegovim zetom.

POGLAVLJE OSMO.

Odmah slijedećeg dana, t. j. 4. siječnja, ostavio je kraljevski poslanik vitez Radun Modač Čazmu i zaputio se preko Križevaca u Glogovnicu, da prepoštu predade kraljevo i vojvodino pismo.

Kad je Radun stupio u prepoštovu sobu, našao ga je u razgovoru sa Stjepkom.

Nazvav Božju pomoć obojici, predstavi se, da je kraljev poslanik i da se upravo vraća sa svoga puta iz Čazme.

Čuvši prepošt tko je i što je, pozdravi ga s dužnim počitanjem i reče:

— Vi ste, gospodine viteže, bili ovdje već prije dva dana, kako sam to čuo od svoje braće, ali oprostite, desio sam se onda upravo u Rasinji na našem imanju, kamo sam išao pregledati neke račune o gospodarenju prošle godine.

— Ništa zato, pa ćemo sada obaviti posao.

— Izvolite samo. A prije nego otpočnemo, mogu vam ovdje predstaviti, plemeniti viteže, mog uzgajanika i štićenika Stjepka Koruškog...

— Milo mi je, da te poznam — reče Radun i izrukova se s njime, a onda skine sa sebe viteški plašt i prebaci ga preko naslona stolice.

— Danas je vrlo hladno — oglasi se Stjepko.

— Pravo veliš. Baš drži čvrsta zima! Prozebao sam, što no riječ, do kostiju.

— To vam vjerujem, gospodine viteže — prepošt će.

— Kako i ne bi! Od Križevaca do vas je lijep put, a ja putujem još od zore iz Čazme. Moram se žuriti, jer je tako nalog svijetle krune.

— No zato ćete se kod nas moći odmoriti. Što imademo dijelit ćemo s vama bratski. To nas uči kršćanska vjera i to nam je dužnost.

— Hvala vam lijepa za vaše gostoprimstvo, no najprije želio bih obaviti svoj posao. Kako vam je poznato, bio sam najprije kod vas, kad sam išao u Čazmu, ali kad vas nijesam našao, pošao sam ravno odmah dalje do vojvode, da mu uručim pismo, kojim mu kralj nalaže, da sakuplja po svoj Hrvatskoj zemlji vojsku . . .

— Vojsku? — upita prepošt.

— Tatari se spremaju na Ugarsku i već su u Poljskoj.

— Po rane Božje! — prepošt će donekle uplašeno i iznenagjeno.

— Prijeti nam svima velika opasnost!

— Zar su već prodrli u Ugarsku? — umješa se i Stjepko.

Za sada ne mogu znati kako stoje stvari prijeko. Ali za mog odlaska iz Budima dojaviše nam poljski i ruski bjegunci, da se primiču Krakovu. Tko zna, nije li već pao i taj grad.

— Smiluj nam se Marijo glogovnička! — govorio prepošt.

— Za to sam došao eto i do vas, da spremite po mogućnosti što više vitezova za boj. I osim kraljevske milosti šalje vam takogjer i uzvišeni vojvoda Koloman ovaj list, gdje se govori o svemu tome.

Prepošt otvori listove, koje mu je Radun predao, pročita ih i progovori:

— Istina je. Kralj i vojvoda mole i od našeg samostana vojne pomoći. I to će biti svakako. Opravit ću koliko budem više mogao. Nema šale s tim nekrstom . . .

— A zar će i knez Bebek takogjer krenuti sa svojim četama u Ugarsku? — upita opet Stjepko.

— Hoće! Kako ne?!

— Čemu to pitaš? — prepošt će Stjepku.

— Za to, jer ako pogje na Tatare, i ja ću s njime

— Zbilja! . . .

— Hoću, jer moja je već davna želja, da pogjem u boj. Što ću dangubiti ovako mlad! . . .

— Pravo ti je! — reče prepošt. — Zašto nijesi stupio u naš red?

— Jerbo nijesam imao za to volje.

— A za vojnika imadeš?

— Svakako više nego za fratra . . .

— A hoćeš li se moći tako lako rastati s Kalnikom?

Stjepko se malo zarumenio na to pitanje i ode iz dvorane, da uredi neki posao, što mu je naložio prepošt.

A prepošt pripovjedi Radunu, kako je Stjepko izbavio Bebekovu kćerku, kako je neko vrijeme mislio samo na Kalnik, pa da mu dragi Bog dao krila, on bi jamačno najradije deset puta na dan poletio gore na planinu, da poput slavuja pjevucka svojoj odabranoj djevi . . . Ali ovako se mora zadovoljiti, da ju samo kadkada vidi, kada slučajno ide po kakovu poslu

gore. No desilo se više puta, da je nije vidio, a onda bi znao doći žalostan i pokunjen. Odmah sam znao, što je na stvari . . .

Kad se je vratio Stjepko, zapita ga Radun:

— A zar ti ne će biti žao ostaviti one, kojoj si spasio čast i život?

— Upravo pomisao na nju vodi me i hrabri na taj korak.

— Zašto?

— Jer samo junak ima pravo da prosi ovakovu lijepu djevu kao što je knjeginjica — govorio Stjepko s ponosom. — I dok se ne proslavim u vojsci, i dok ne stečem za svoja junaštva plemstvo i priznanje kraljevo, ne mogu misliti na kneginjicu . . .

— Zar ti nijesi plemić?

— Nijesam, gospodine viteže. Samo sam slobodnjak.

— Dakako da bi to onda teško išlo, jer kao slobodnjak ne bi mogao uprositi kneževu kćer.

— Sada se opet javi prepošt i reče Radanu:

— Valja da vam razjasnim. On je ostao malen bez oca i majke. Otac mu bio slobodnjak i kao takav dobio je godine 1222. za neke usluge od bivšeg bana Dinka Okićkog zaselak svetu Helenu, koja je upravo na potoku Koruški, a megjaši sa zemljištem grada Križevca. Po zadnjoj očevoj želji uzeo sam ga u samostan, te smo ga svi uzgajali, a danas nam služi na diku . . .

— Previše me hvalite — govorio Stjepko.

— Ne, sinko! Ti si uvijek vrijedan naše hvale i mi ti svi od srca želimo svako dobro i blagoslov Božji na svim tvojim putovima.

Obavivši posao kod prepošta, oprosti se s njime poslanik i krene prema Kalniku.

Na oproštaju reče prepošt poslaniku:

— Ako želite, da vam put bude što ugodniji i štono riječ kraći, mogu vam ponuditi našeg Stjepka, koji će s vama na Kalnik. Zar ne Stjepko?

— Vrlo rado! Ja sam spreman poći s gospodinom kraljevskim poslanikom.

— To sam uvjeren — primjeti vitez Radun s posmjehom — da će Stjepko radosno na Kalnik.

— I opet me gospodin vitez bocka! . . .

— Sve od šale — govorio prepošt.

Sada se Radun opet okrene prama prepoštu i zapita:

— A kako ćete udesiti s vašim vitezovima, koji će u Ugarsku?

— Držim, da bi bilo najzgodnije, da se moji vitezovi priključe k Bebekovoj četi, pa da zajedno pogju.

— Vrlo zgodno!

— Zato se dogovorite o tome s knezom, pa mi onda možete poručiti po Stjepku, koji će se i onako sjutra vratiti u Glogovnicu.

— Valja! odvrati vitez.

I doskora izjašili su: vitez Radun, Stjepko i šestorica vojnika, Radunovih pratilaca iz samostanskog dvorišta, oprostivši se najsrdačnije s gostoljubivim prepoštom i njegovim Križarima.

Odmah iza samostana spustili se sa brežuljka na glavnu cestu (koju su još bili stari Rimljani sagradili) i jahali put Kalnika.

Okolica bila je u to godišnje doba pusta i mrtva. Snijeg je na daleko pokrivao smrznutu uspavanu zemlju. Po stoljetnim hrastovima, granatim bukvama i vitim jelama ležalo debelo inje, i to toliko, da bi se svaki čas prelomila koja slabija grana i sa štropotom i praskom pala na snijeg. A taj prasak odjekivao je

šumom i gubio se pomalo u njenoj dubokoj nutrinji... U grabama pokraj druma ležala na površini vode tvrda ledena kora. Veliki ribnjak, koji se protezao u neposrednoj blizini ispod samostana i crkve bio je čudno sive boje, kao i zamagleno zimsko obzorje, koje se u njemu ogledalo... Posvuda pustoš i zimska tišina. Samo bi katkada zagraktala u zraku po koja gladna vrana ili se sa koje gole vrbe javila brbotljiva švraka, te ustrašena konjskim topotom zakružila uzduhom i spustila se opet na koju drugu injem posutu vrbu...

Konjanici su jahali kasom, a smrznuti snijeg škripao je oporo pod tvrdim udarcima konjskih kopita. A čim su se više udaljivali od samostana, ulazili su sve dublje u guste šume, kojima je vodila cesta na Kalnik. Tu su postajali oprezniji, jer im je bilo paziti, da ih otkale iz koje guštare ne zaskoči gladni vuk ili rutavi medo. A morali su biti tim oprezniji, jer su se u snijegu raspoznavali duboki medvegji tragovi i jer se iz daljine, valjda iz nutarnjosti šume čulo muklo vučje zavijanje... Nekoliko puta projurio bi uplašeni brzonogi zec preko ceste i izgubio se na drugom kraju u guštari. Svakom takovom zgodom lecnuli bi se konji i bojazljivo strigli ušima, ogledajući se neprestano na onu stranu, kamo je umaknuo plašljivi šumski stanovnik... Mjestimice bilo je i krvavih tragova u snijegu, a Stjepko reče Radanu, da je lisica po svoj prilici klala zeca na tom mjestu.

Vitez Radun upita Stjepka:

— U ovim šumama imade jamačno mnogo divlje zvjeradi?

— O, i te koliko! — odvrati on.

— Ej, tu bi bilo zgodno lovište! — opet će vitez. — A da li i ti loviš?

— Ne bavim se time, van ako bi slučajno došla zvijer na dohvat, ne bi joj oprostio...

— Dakle tebe ne veseli lov? O, da sam ja tu, bilo bi tih grabežljivaca jamačno koja stotina manje. To bi bio užitak za mene!

I razgovor bi opet prekinut na neko vrijeme, jer je zima sama stiskala usnice. I vitez i Stjepko svaki bi čas zažmirkali očima, jer im je oštri uzduh sa sjevera nemilo šibao u lice i tjerao suze na oči.

Tek kada su se počeli uspinjati prema gradu, zaveo se megju njima nešto živahniji razgovor.

— Prekrasan grad! — klikne udivljeno Radun, kada je ugledao iz bližega Kalnik. — Nijesam mislio, da je tako veličanstven i čvrst.

— Zar ne? — veselo će Stjepko.

— Čuo sam doduše mnogo pripovijedati o jakosti i ljepoti toga grada, ali si ga unatoč svemu tomu nijesam ipak predstavljao tako ogromnim. Čvrst je kao i ona kamena hrid, na kojoj je sagragjen. U slučaju da bi divlji Tatari i došli poda nj, dvojim, vrlo dvojim, da bi ga osvojili. Tu prestaje njihova divlja sila i hrabrost!

— Tu bi jamačno platili svoju drskost...

I oni su jahali sada još laganije. Konji su kasali teže uz strmovitu pećinu, na kojoj je gospodovao čvrsti grad Veliki Kalnik.

Kalnik bio je sagragjen gotovo kao na odsječenoj kamenitoj pećini, posred krševitih brda Vranika i Vukleca. Najviši dio grada, iz kojeg se ulazilo u kapelicu sv. Katarine, stojao je ponosno na strmoj pećini zvanoj sv. Katalena. A bijaše sagragjen u krasnom prastarom romanskom slogu sa okruglim odozgor prozorima i isto tako oblim vratima, a poduprt potpornim stupovima sa tri reda. Ispod ovog najvišeg i najjačeg

dijela grada uzdizao se drugi grad sa četverouglastom kulom. Ispred grada kao i iza njega prostiralo se pusto polje zvano Zagragje i Podgragje, a dalje iza polja Zagragja podigao se brijeg obrasao gustom šumom.

— Je li ti što poznato o postanku grada? — upita Radun Stjepka.

— Drži se, da je ovaj grad sagragjen već za kraljeva hrvatske narodne krvi. Početkom ovoga vijeka bili su mu vlasnici i gospodari knezovi Okićki, a godine 1221. vratio je pokojni kralj Andrija II. banu Dinku Okićkomu zemlju Kamešnicu ispod Kalnika, koju je bio kralj Bela III. oduzeo Okićkim knezovima i poklonio zagrebačkomu kaptolu. A darovav Andrija II. banu Dinku tu zemlju, darovao mu je takogjer i grad Kalnik, kada se povratio sa križarske vojne iz sv. zemlje. No Okićki knezovi držali su ga samo dvadeset godina, a onda ga je Jaroslav knez Okićki prodao našemu uzvišenomu vojvodi Kolomanu.

Dok je to Stjepko ispripovijedao, prispjeli su upravo do gradskih vrata, a vitez Radun dade znak jednomu od svojih vojnika, da zatrubi u rog.

Gradski vojnik, koji je stražio na četverouglastoj kuli, zapita ozgora:

— Tko si?

Jedan od Radunovih odvrati krepkim glasom:

Njegova milost, gospodin kraljevski poslanik vitez Radun Modač želi ući u grad — te podigne u vis mali barjačić, na kom je bio kraljevski grb, da potkrijepi svoju tvrdnju.

Sada zatrubi opet gradski stražar u rog i dovikne gradskomu vrataru:

— Otvoraj! . . .

Sada zaškripiše ključevi na staroj čvrstoj bravi, a teška, željezom okovana vrata otvoriše se, te Radun sa Stjepkom i pratnjom ujaši u gradsko dvorište.

Gradska straža iskazivaše odličnomu vitezu dužnu počast.

Zapovjednik knez Filip Bebek, čuvši glas stražarskog roga, izagje iz svoje sobe, sagje preko kamenitih stepenica u dvorište i uputi se u susret kraljevskomu poslaniku vitezu Radunu Modaču . . .

POGLAVLJE DEVETO.

Knez Bebek, razumjev poruku svoga uzvišenog kralja i gospodara, stao se spremati s neke dvije stotine svojih vojnika i kmetova na put u Ugarsku. Zapovjedništvo nad gradom zajedno sa malenom posadom predao je za svoje otsutnosti hrabromu sinovcu Ivanu, sinu brata Detrika.

Premda je to bio još mlad čovjek, ipak je knez Filip imao u njega najveće pouzdanje, poznavajući dobro njegovu ozbiljnost i srčanost. Osobito mu je stavio na srce, da bdije nad njegovom dragom kćerkom Katarinom i njezinom majkom. Umolio ga, neka im bude u sve vrijeme njegova izbivanja otac, tješitelj i zaštitnik.

Ivan je svomu stricu obećao, da će sve učiniti, da udovolji onomu povjerenju, koje je stavio u njega. I knez, koji je toli ljubio svoju ženu i jedino dijete, spremao se mirna srca na daleki i teški put.

Dva dana prije odlaska došao je Stjepko opet na Kalnik i odmah se zaputio do kneza.

— Došao sam, velemožni kneže do vas sa prošnjom, da me povedete sa sobom u Ugarsku — reče, kada je ušao u kneževu sobu.

Bebek ga pogleda, pa ga upita:

— Jesi li dobro promislio, što te sve čeka?

— Jesam!

— I stalno si se zakanio?

— Jesam!

— E dobro. Kad te tako srce vuče za bojnim poljanama, neka ti bude na volju. Ali upamti, da si mi se u svakoj zgodi držao junački kao pravi Hrvat. Znaj, da ja trebam junačkih mišica!...

— Kunem vam se, kneže, da vam ne ću ocrniti obraza!...

— Tako valja, Stjepko! Do sada si uvijek bio čestit i hrabar, pa takav ostani i nadalje.

— A kada ćemo krenuti?

— Sjutra zorom.

— Ja sam spreman.

— Idi sada i javi se podzapovjedniku moje čete, da sam te primio.

— Izvršit ću, što mi rekoste — odvrati Stjepko veselo i izigje iz sobe na uski hodnik. Prolazeći preko njega, odzvanjali su njegovi koraci po kamenitim pločama.

Ovršiv kod podzapovjednika svoju prijavu, silazio je iz gornjeg dijela grada u donji. Na stepenicama susretne se s knjeginjicom Katarinom.

— O, gospodine Stjepko, vi opet na Kalniku? — reče mu ona uz mili posmjeh.

— Kako vidite, kneginjice — odvrati on.

— Bili ste kod oca?

— Da. Umolio sam ga, da me primi u svoju četu, koja će sutra na vojnu.

— Ne govorite! — plaho će Katarina.

— Idem, da se ogledam s Tatarima!

— Zašto stavljate mlad život na kocku? Zar ne bi bilo bolje, da ostanete u Glogovnici i da budete na pomoć prepoštu?

— Volim ovako. Hoću da se borim za kralja i domovinu!...

— Ako padnete? — upita djevojka glasom punim tuge.

— Što zato! Umrijet ću bar slavno kao pravi junak.

— Žalit će svi za vama...

— Koji svi?... Nemam nikoga svoga!... Samac sam...

— Ali svi vaši poznati.

— Pa će me napokom i zaboraviti!...

— Možda ipak neće...

— Sve se zaboravlja na svijetu!...

— O ne!... Ono što nam je milo i drago, ne zaboravlja se tako lako, reći bi nikada....

— Padnem li, hoćete li i vi kneginjice Katarino žaliti za mnom? — upita ju nježnim glasom Stjepko.

Kneginjica je šutjela i zarumenila se, a pogled oborila u pod. Stjepkove riječi zbuniše ju... Napokon nakon kratke šutnje opet reče:

— Stjepko, zašto ste to učinili?

— Morao sam!....

— Morali ste? — upita ga ona ponovno i upre u njega svoje krasne velike oči. — A što vas je prinukalo na to?

— Jer sam za sada nesretan.

— Vi nesretni?

— Da!

— Mori vas kakova tuga?

— Tako je knjeginjice...

— Teška li je vaša tuga?

— Vrlo teška! Bog jedini znade, hoće li ikada zacijeliti ta rana. Mislim: samo onda, ako padnem na bojnim poljanama...

— Vi sve nešto tajite?

— Hoćete li da vam iskreno i bez okolišanja rečem?...

— Želila bih.

— Ljubim vas, krasna djevo, a ne smijem da rečem toga vašim roditeljima ....

Knjeginjica je oborila stidno oči i vrlo zbunjeno poigravala se velikim zlatnim kolutom, kojim joj je sapeta gornja haljina iz tamno-zelenkaste svile.

Stjepko je govorio i dalje:

— Vi knjeginjice Katarino sada jamačno mislite, zašto ne smijem toga reći vašim roditeljima... Poznato vam je, da nijesam plemić, i kao takav ne mogu misliti na ruku ovako visoke i ugledne osobe kao što ste vi...

Djevojka je i dalje šutjela i nije se usudila da podigne glavu...

— Srdite li se na moje iskrene riječi?

Ona promuca da se jedva čulo:

— Ne!

— Hvala vam knjeginjice!...

— Vi znadete i onako sve, ja vam ne trebam više reći...

— Kolike li sreće i utjehe za me!...

— Stjepko, — opet će kneginjica blagim glasom — vi spasoste moju čast i slobodu...

— Molite se za me đobromu Bogu. Vaša molitva vrijedi, jer ste dobra kao angjeo...

— Hoću Stjepko, jer me na to veže i zahvalnost...

— Još samo jednu prošnju — reče Stjepko.

— Koju?

— Podajte mi jednu ma i najmanju stvarcu, da mi bude uspomenom na vas... Tko zna, hoću li se ikada više vratiti i vas vidjeti!...

— Neka vam bude — odvrati bez oklijevanja kneginjica i skine s vrata umjetno izradjeni zlatni križić na svilenoj vrpci. To mi je najmilije, što vam mogu dati. Ovaj križić dobila sam za svoj imendan od strica Detrika, a donio ga je sobom tija iz svete zemlje, kada je bio tamo na križarskoj vojni s kraljem Andrijom II... Čuvajte ga Stjepko!... Neka vas štiti od tatarskih strjelica!...

— Katarino, hvala vam, velika hvala! ganuto će Stjepko i poljubi ju u desnicu....

A kada je podigla opet oči do njega, opazio je, da su pune suza i ona prošapta glasom punim velikog pouzdanja:

— Blažena gospa glogovnička štitila vas na opasnim putovima!...

I on ganut ostavi odaje, uvjeren u dnu duše, da mu je djevojka sklona.

* * *

U predvečerje toga istog dana klečalo je ponizno pred velikim žrtvenikom majke Božje glogovničke oko šezdeset vitezova Božjaka u sjajnim željeznim oklopima i opasani teškim mačevima. U desnici im dugo viteško koplje, a u ljevici jaki štit, kojemu se na bijelomu polju isticao crveni križ, odlika tog viteškog reda.

Prepošt kao njihova glava stojao je na najgornjoj stubi pred velikim žrtvenikom i u ljevici držao barjak od teške svile, kojemu bijaše na jednoj strani slika blažene Gospe, a na drugoj veliki grb toga reda.

— Viteška braćo! — prozbori prepošt uzvišenim ali ganutljivim glasom — nadošao je teški čas našemu

rastanku!... Poziv svijetle krune zove vas hrabri junaci u dični boj za krst i slobodu zlatnu. Vjerni starim pravilima našeg dičnog reda, vi ostavljate ovaj dosadašnji skromni vaš dom i polazite na daleko bojište, da izložite svoje junačke grudi neprijateljskim otrovnim strjelicama i ubojitim mačevima, ne bi li time otklonili od staroslavne naše kraljevine ono strašno zlo, koje joj se sprema .... Dao veliki svemogući Bog i uzvišena naša zaštitnica blažena djevica Marija, da te vaše žrtve budu uspješne po vjeru i domovinu... Pod ovim dičnim stijegom, koji vam evo sada predajem, borite se neustrašivo i srčano poput lavova. Smjelim junačtvom prodičite barjak našega viteškog reda. Sačuvajte ga i donesite ga slavna i neokaljana pobjedničkoga nakon mira natrag u ovaj Božji hram, da ga prodičena prikažemo u slavu velikoj našoj zaštitnici!...

A onda uze sa žrtvenika malenu pokaznicu[1] sa komadićem plašta blažene djevice Marije, blagoslovi njima dične vitezove i predade im barjak.

U taj trenutak digoše svi svoje desnice u vis, položiše tri prsta na posvećeni stijeg i jednim glasom zanosno prisegoše:

— Časni naš oče! Pred licem naše najuzvišenije Majke kunemo se na ovaj stijeg, da ćemo se hrabro i neustrašivo boriti za Boga i Hrvatsku!...

Prepošt pun ganuća digne još jednom svoju časnu desnicu, koja se takogjer nekoć mjerila s divljim Saracenima u dalekoj svetoj zemlji i blagoslovi ih još jednom svetim ostatcima zazivajući na njih zaštitu Božju ...

[1] Ta pokaznica čuva se još i danas u glogovničkoj crkvi, a drže, da ju je sobom donio Andrija II., kada se vratio sa križarske vojne iz sv. zemlje. — U njoj je komadić od plašta blažene djevice Marije. —

Hladna zimska večer svojom mrtvom tišinom spuštala se nad daleku okolicu i u zimsku maglu umatala vite tornjeve Božjega doma, visoke kule i jake zidine samostanske ...

Već su i hrabri vitezovi bili posjedali na svoje konje i odjurili put Kalnika, a stari se prepošt vratio sam samcat u hram, kleknuo ponovno pred veliki žrtvenik i molio dugo i skrušeno za sreću i slavu svoje domovine i spas svoje viteške braće... U onoj ugodnoj tami rasvijetljenoj tek neznatnom svijetiljkom, koja je gorjela pred svetohraništem, osjećao se on najsretnijim ... U mislima gledao se u danima svoje davno minule mladosti, kada je i on tako oduševljeno polazio na križarske vojne za spas svetoga groba... Da onda je on bio još mlad i krepak, a danas je već star i slab ... I on bi bio još sve onako star rado pošao sa svojom viteškom braćom u boj za krst i slobodu, samo da ga nije vezala dužnost, da ostane u samostanu ... I prepošt se sve nehotice, suzama u oku sjećao davno minulih mlagjih dana .... A onda se prekrstio, ustao sa stube, na kojoj je klečao i zaputio se iz crkve ... Njegovi koraci prekidali su uzvišenu tišinu i gubili se u velikom prostoru pod visokim kamenitim svodovima božjeg hrama ... I kada je bio već vani, činilo mu se još uvijek, kao da čuje — kao i čas prije — zanosne usklike svoje braće: »Kunemo se, da ćemo se neustrašivo boriti za Boga i Hrvatsku«!...

Ali kada je izašao iz crkve, njegovo je uho jasno razabiralo u noćnoj daljini topot mnogobrojnih konja, zveku oružja i zvuk trubalja... I on se nehotice pitao:

— Hoće li se sretno vratiti?...

A onda si sam suzom u oku odgovori:

— Bog jedini to znade!...

POGLAVLJE DESETO.

Sjutradan zorom bilo je sve živo u gradskom dvorištu na Kalniku. Konji hrzali i nemirno lupali kopitima, mačevi zveketali i čuli se glasni i bučni povici. Na dani znak zaoriše trublje, gradska se vrata širom rastvoriše, a knez Filip Bebek izjaši zajedno sa kraljevskim poslanikom Radunom Modačem, vitezovima križarskog reda i ostalom gradskom četom ispod glavne kapije i zaokrenuo na lijevo od grada, uze se postepenom strminom spuštati na cestu prema Kamenitim vratima.

Stjepko se Koruški u taj čas teška srca opraštao sa gradom, u kom je ostala ona, za kojom je toliko čeznuo... Još jednom se osvrnuo na ponosni grad.... Gore, tamo na jednom prozoru gledala je za njima zaplakana Katarina sa svojom majkom i pozdravljala domahujući im rukom....

A kada im je nestalo grada sa vidika, izvadio je oprezno, da drugi nijesu opazili, onaj zlatni križić, što mu ga Katarina poklonila dan prije, poljubio ga nekom posebnom pobožnošću i počitanjem, a zatim ga spremio natrag pod svoju gornju haljinu...

Za nekoliko sati prispjeli su u Toplice, gdje otpočinuše, a zatim krenuše dalje. Na brijegu, koji se uzdiže nad Toplicama, stojao je knez Filip na raskršću. Za njime ostajala Kalnička gora, a pred njime se otvarala lijepa plodna nizina prema Varaždinu.

I bilo mu taj čas teško oko srca. Neka tuga ga obišla... Za njim ostadoše oni, koje je toliko ljubio, a pred njime opet otvarao se put, koji ga je vodio na bojne poljane. Nehotice mu se nametnula misao: kako je teško biti i dobar otac i dobar vojnik....

* * *

Kneginja i Katarina gledale su dugo za odlazećom četom, dok su ih samo mogle razbirati u daljini. A kad su im zašli u šumu, udalji se kneginja s prozora, dok je Katarina još sveudilj čeznutljivim pogledima pozirala u onu daljinu, u onaj početak šume, koji joj je sakrio očima dobroga oca i milog Stjepka. Salijetale su je svakojake misli i ugodne i neugodne. Nametalo joj se neprestano pitanje: hoće li još vidjeti oca si i Stjepka? Strašan bi to bio udarac za nju mlagjahnu, da na povratku sa vojne ne ugleda više jednoga od ove dvojice... Oca je ljubila ljubavlju djetinjskom, ljubavlju privrženosti i harnosti, a Stjepka i kao spasitelja svog života i časti i kao miljenika, koji joj je osvojio mlado srce... I jedva što je osjetila tu sklonost za Stjepka, već se pojavila tome velika zapreka. A zapreka bijaše tim teža, što je bila dvostruka. Prvo, što se protivi tomu, jest: da nije plemić, ravan njoj, a drugo: on je otišao na vojnu sa koje — Bog jedini znade — hoće li se ikada vratiti... Ne će li mu neprijateljska strijela prosvirati grudi i on će daleko od otadžbine, od rogjene grude, u tugjini naći grob....

I ovako bolne misli nametale se sjetnoj mladoj kneginjici, koja je napokon otišla od prozora i klekla pred starom porodičnom slikom presvete Bogorodice, da joj izruči u okrilje oca i Stjepka... Dugo je klečala i pobožno molila za obojicu, da se sretno živi i zdravi povrate u domovinu....

Majka — kneginja, koja je i sama bila tužna, prišla je kćerci i uzela ju tješiti... I kako ju je grlila i milovala, opazi, da na njezinom vratu nema onog križića, koji je uvijek nosila:

— Milo dijete, a gdje je tvoj križić? Zar si ga izgubila?

— Nijesam — odgovori ona zbunjeno.

— Već?....

Kneginja je zašutjela, a žarka rumen zalila joj pune obraze.

— Govori dijete! — nukala ju mati. — Ti nešto tajiš?....

— Ah, dobra moja, majčice, hoćeš li se ljutiti, ako ti sve ispripovjedim? Nemoj me krivo suditi!... Nijesam inače mogla... Oh, da znadeš kako mi je!... počela mlada tiho jecati.

— Umiri se dušice!... Ded kazuj, da čujem!...

— Ja sam ga poklonila...

— Komu?

Djevojka je i opet ušutjela. Bilo je vidjeti na njoj, da se bori sama sobom, bi li rekla ili ne...

— No, zar ne ćeš reći? — nestrpljivo će majka.

— Poklonila sam ga Stjepku...

— Koruškom?...

— Molio me prije odlaska, da mu dadem nekakovu uspomenu...

— A što to ima značiti?

Katarina i opet ponikla nikom...

— To mi je zagonetno, — majka će.

— On mi je spasao život i ja sam mu dužna hvalu....

— Istina dijete to ti nitko ne brani, ali križić nijesi smjela pokloniti..,

— Ali me on tako molio, da mu nijesam mogla odbiti prošnje.

— Čudne su to stvari!

— Oh, majčice, da znadeš, kako me ljubi!...

— A, vrlo lijepo!... Sada mi je sve jasno!... I ti si to sve tajila pred svojim roditeljima!.... To nije u redu!... — korila ju kneginja.

— Ja ne mogu drukčije....

— Mladost, ludost! To će sve po vremenu proći On nije plemić, a ti si kneginjica, kći jednoga od najuglednijih velikaša u Hrvatskoj. I ti da pogješ za takova čovjeka, koji nije tebi staležem ravan?... O, moje dijete, to je odviše nepromišljeno.... Od toga nikada ništa. Okani se samo takovih ludih misli. Ne sramoti slavno ime svog oca. Naopako, da on sazna za to!... Sačuvao nas dragi Bog njegove pravedne srdžbe!... O kćerko, kćerko, kamo si zabrazdila!...

— Ali majčice, ja ne pravim nikakove sramote našemu imenu. Ja nijesam kriva, da mi srce pristaje uz njega...

— Uzalud sve, to se mora razvrgnuti... To je nedostojno tebe, kneginjice...

— Ne sudi krivo draga majko! Dat' će Bog, i on će biti plemić... Upravo ta ljubav ponukala ga na to, da pogje u boj, da se proslavi i da za svoje junaštvo zadobije plemstvo, koje bi odstranilo sve zapreke....

— Stjepko je mlad i krabar i ja ni najmanje ne sumnjam o njegovu junaštvu, pa bi moglo lako biti, da zadobije i plemstvo. Ali tebe ne će nikada dobiti, jer proti tomu sam i ja i tvoj otac... Ti ćeš poći samo za kneza, sebi ravna, a nipošto za nižega od sebe!... Razumiješ dijete?!...

— Nemoj tako! — plakala Katarina. — Srce ne pita, tko si i što si... Ali Stjepku nema prigovora on je čestit i vrijedan moje ruke...

— Dosta o tome!... Ja sam ti rekla svoju.

— Nikada!... Ja ću samo za Stjepka...

*

— Kćerko, ne govori tako! Sjeti se četvrte zapovijedi Božje. Tebi je slušati tvoje roditelje koji ti žele samo dobro... Ja te pojmim; ti si još mlada, pravo dijete, pa ne možeš pojmiti, koliko bi to bilo poniženje za tebe i za našu slavnu kuću!.... Deď malo promisli!....

POGLAVLJE JEDANAESTO.

Početkom ožujka sazvao je kralj Bela IV. sve državne staleže i redove svojih prostranih kraljevina na sabor u svoj prijestolni i utvrgjeni grad Budim. Svrha mu je bila, da pred licem svojih sakupljenih velmoža iznese svu onu bijedu i nesreću, koja čeka svetu krunu Stjepanovu i kraljevinu Ugarsku, ako divlji Tatari prodru iz Poljske u srce zemlje.

Već nekoliko dana prije samog saborisanja skupila se sva sila crkvenih dostojanstvenika, velmoža i plemića iz Ugarske. I kraljev brat Koloman, vojvoda hrvatske zemlje, bio je takodjer s banom i množinom hrvatskih velikaša pravodobno prispio u Budim i nastanio se u kraljevskom dvoru. Rralj je Bela s najvećim veseljem i počastima dočekao svoga uzvišenog i ljubljenog brata. A starodrevni Budim već davno nije vidio u svojoj sredini toliko moćne i ugledne državne gospode kao upravo tom zgodom.

Napokon je osvanuo i dan saborisanja. Već od rana jutra grnule su velmože i državni dostojanstvenici u svojim raznobojnim i bogato iskićenim odorama u kraljevske dvorove, da raspravljaju i vijećaju o sudbini domovine.

Oko devetog sata dalo je maleno zvonce sa kraljevske dvorske kapelice znak, da je svima poći u crkvu, da zazovu dar Duha svetoga i da se pomole najuzvišenijemu gospodaru, svemogućemu kralju kraljeva, da im prosvijetli pamet, da uzmognu mudro vijećati sa svojim kraljem o boljku domovine.

Svečanu službu Božju obavio je kaločki nadbiskup Ugrin uz podvorbu zagrebačkog biskupa Stjepana, vacovskog biskupa Vanče i ostalih crkvenih dostojanstvenika.

Za vrijeme cijele službe božje klečao je kralj Bela ponizno na klecalu pod prekrasnom crvenom baršunastom nebnicom urešenom zlatnim resama i kitama. Povrh njegove glave bio je u zalegju uvezen zlatom i svilom grb kraljevine. Pobožno je uronio u molitvu i nije ni okom trenuo sa žrtvenika. Vruće je molio za svoje narode i za svoje kraljevine, koje je čekala tako teška i strašna budućnost... Velika i skrušena kraljeva pobožnost duboko je ganula mnoge velikaše, koji su pogagjali misli svog kralja i svu njegovu bol i zabrinutost za dobro otadžbine.

Kad se svršila služba Božja, uputi se sve plemstvo iz crkvice u sabornu dvoranu.

Dok se je sve ono mnogobrojno plemstvo sabralo i smjestilo, dotle je kralj sa svojim bratom Kolomanom, banom Vialkom, zetom Boleslavom, kraljem poljskim, nadbiskupom Ugrinom, zagrebačkim biskupom Stjepanom i još nekolicinom najuglednijih velikaša čekao u jednoj pobočnoj dvorani. Na dani znak zaoriše kraljevski trubljači u trublje, da jave svoj sakupljenoj gospodi, da dolazi svijetli kralj u sabornicu...

Na glas trubalja nasta najednom u dvorani tišina i sve su oči bile uprte u vrata, na koja je imao ući kralj. Najprije se pojavila kraljeva tjelesna straža, za njom dvorski plemići, župani, dvorski dostojanstvenici, kancelari i neki biskupi, a napokon sam kralj sa svojim bratom Kolomanom i zetom, poljskim kraljem Boleslavom.

Većina sakupljenog plemstva ugleđav svoga kralja uze klicati:

— Živio kralj!...

Kralj je stupao đostojansvenim korakom k svomu zlatnomu prijestolju, koje je bilo smješteno na povišenom mjestu na čelu dvorane i klanjao se udvorno zahvaljujući na pozdravima.

Stupiv do prijestolja zauzme mjesto. Ob desnu mu sjeo zet, poljski kralj, a ob lijevu brat Koloman, a do njega odmah ban hrvatski Vialka, nadbiskup Ugrin i ostala najuglednija gospoda kraljevstva, koja su imala pravo, da u prisuću kraljevu sjede, dok je ostalo niže plemstvo stojalo.

— Slavni staleži i redovi! — progovori kralj svečano i omjeri okom po cieloj dvorani...

Nasta duboka tišina. Sve oči bijahu uprte u kralja...

— Neizmjerno me veseli — progovori kralj dalje — da vas evo danas vidim ovdje toli brojno sakupljene. Uvjeren sam, da vam je takodjer i dobro poznato, koji su me razlozi ponukali, da sada sazovem sabor naših kraljevina. Teška su i opasna vremena nastupila za našu kraljevinu. Našim državnim granicama približuje se neprijatelj i to neprijatelj, kakvoga još ugarsko kraljevstvo nije imalo niti dočekalo. Krvoločni i bijesni Tatari podigli se tamo daleko iz sjeverne Azije sa izvora rijeke Amura, da zadadu smrtni udarac cijelomu danas poznatomu svijetu! Srušili su ogromno kinesko carstvo, razorili su sultanstvo Kuvares i Korasan, smrvili su bogate gradove Buharu i Samarkand i uništili tu slavnu zemlju, u kojoj pogubiše tolike čuvene i dične pjesnike. Prevališe preko ogromne planine Kavkaza u Rusku, gdje 16. lipnja 1.224. potukoše na rijeci Kalki vojsku ruskih knezova, vojsku od sto tisuća ljudi.

I premda su se Rusi toli očajno borili, ipak podlegoše pretežnijoj sili tatarskoj. To im ne bješe dosta! Godine 1.237. provali vodja Batukan sa stričevićem Mankuom natrag u kneževinu Rjezansku i osvojiše veliki grad Rjezan, ubiv kneza Jurja Ingvorovića zajedno sa njegovom vjernom ženom, staricom majkom i svom silom uglednih boljara i ostalog naroda. Čuo sam, da su nesretne Ruse nabijali na kolce i od obijesti strijelali im u srca otrovne strijelice. Božje hramove zapališe, a svećenike i redovnike parahu noževima i sabljama vadeći im utrobu ili bi im živima svlačili kožu s tijela...

— Grozno!... Grozno!... — Govorilo je plemstvo...

— Poslije toga — nastavi kralj — zauzeše gradove Kolomnu, ponosnu Moskvu i Suždal, te sjajni Vladimir, a iza ovih, ostalih četrnaest velikokneževskih gradova. Jedini dobro utvrdjeni grad Kozelsk hrabro se i slavno branio sa svojim mladim junačkim knezom Vasiljem Olgovićem puna dva mjeseca, dok i on konačno ne bi pretvoren u prah i pepeo. Napokon su prošle godine zauzeli starodrevni i bogati grad Kijev, koji Rusi nazivahu s ponosom majkom svih ruskih gradova i kolijevkom kršćanske vjere i prosvjete. I tako pade zadnji bedem velike Rusije. A odmah zatim progjoše preko rijeke Visle u susjednu nam kraljevinu Poljsku, gdje sada haraju i nište kao i u Rusiji. A da je tomu tako, to vam može najbolje potvrditi evo sam svijetli poljski kralj Boleslav, koji je pred tom divljom silom prebjegao ovamo ostaviv i krunu i prijestolje!... A kako nam nedavno dojaviše glasnici, pao je već i prijestolni grad Krakov, ta dika i ponos susjedne nam kraljevine... I sada je, slavni staleži i redovi, na nama red!... Strepim pri pomisli, što će biti od nas, ako doskora prodru u našu zemlju? Doduše, ja sam prije

mjesec i pô poslao za svaki slučaj nešto vojske pod vodstvom našeg palatina Dionizija na državnu granicu, ne bi li možda zaustavio tu tatarsku bujicu. Ali to sve nije dosta! Mi moramo doprinijeti velikih žrtava za spas svoj i spas otadžbine!...

— Prekasno je!... Prekasno već! — počelo plemstvo bučiti i prigovarati — Zašto se nije prije što učinilo?

— Zar nijesam slao po svoj kraljevini glasnike sa krvavim mačevima, da pozovu narod na oružje?... Pa tko se odazvao momu kraljevskomu pozivu? — pitao kralj strogim glasom.

— Na nama nije krivnja! — vikali nekoji velikaši. Dvor je sam kriv!...

— Kumani!... Gdje su Kumani?! Neka oni sada pomognu! — potrese se dvorana od mnogobrojnih povika.

Kralj Bela ustao je sa stolice vas blijed i uzrujan...

Mir!... Mir!... — vikali drugi velikaši i plemići, koji su pristajali uz kralja.

— Boli me silno, da od svojih staleža i redova moram čuti ovakove nedostojne povike! — odvrati kralj drhtavim glasom...

— Sramota! Prava sramota!... — javi se hrvatski ban Dionis Vialka ustav sa stolice. — Zar se tako govori pred kraljem u času, kada se radi o spasu kraljevine? Jesmo li mi velmože? zar smo došli ovamo, da se svagjamo? Neprijatelj je već na granicama, možda je već i provalio u kraljevinu, a mi se ovdje natežemo i prepiremo!...

— Tiho! Tiho! Ne dajte mu govoriti! — vikali uzrujano manji ugarski plemići.

— Tako?... Zar tako?! — upita još gromkijim glasom ban. — Tko govori tako u ovim teškim časovima, pa još k tomu u prisutnosti krune, taj je neprijatelj domovine, taj je veleizdajnik!...

Plemstvo se silno uskomešalo na ove banove riječi i uzelo nemirno i srdito zveketati svojim mačevima... Kralj je još sveudilj stojao blijed i drhtao od ljutosti...

— Mi Hrvati ne bojimo se ničijih mačeva! — zaviče oštro i odrešito Jernej Kneginečki, veliki župan varaždinski.

— Živio!... Tako je, tako! — povladjivali u sav glas prisusni hrvatski velikaši...

— Našoj hrvatskoj domovini doduše ne prijeti još taka pogibao od Tatara — opet će ban — pa smo ipak pohitali tija ovamo, da se posavjetujemo, što nam je činiti. A evo mnoga ugarska gospoda nećkaju se, hoće li ustati na obranu ili ne... Slavne velmože, zar mislite da ćete ostati poštegjeni ako padne svijetla kruna?...

— Dosta je, dosta!... Hrvatski je ban došao ovamo, da vrijedja i izazivlje ugarsku gospodu! — vikali Madžari.

— Nije istina! — odvraćali Hrvati.

Kralj dade rukom znak, da želi govoriti...

— Mir!... Mir! Kralj hoće govoriti!... Mir! — vikali velikaši, koji su bili u kraljevoj blizini.

I raspaljeno se mnoštvo napokon umiri...

Kralj progovori:

— Slavni staleži i redovi!... Zar je već do toga došlo, da se ne poštuje posvećena kraljeva osoba? Nije lijep ovaj postupak! Žalim, da se velmože moga kra-

ljevstva mogu tako daleko zaboraviti. Sjetimo se samo toga, s kojim su počastima bili dočekivani i susretani na saborima slavni moji pradjedovi . . . A danas? . . .

— Zbilja velika sramota! — počeli govoriti kraljevi privrženici.

— Ja sam sazvao sabor kraljevine, da stvorimo zaključak, što nam je činiti u ovako pogibeljnim časovima, a nijesam ga sazvao zato, da se prepiremo. Domovina je i kruna u velikoj pogibli, a naša je dužnost, da svojim junačkim desnicama ustanemo na njihovu obranu . . . Zar ćemo zbog osobnih razmirica i naše nesloge dozvoliti, da nas divlji tugjinac uništi i satre? Sam Bog nas zove, da ustanemo ne samo na obranu otadžbine, već i na obranu svete kršćanske vjere, one dične vjere, kojom su se već naši pregji ponosili! . . . Ne smijemo dozvoliti, da se časni krst zgazi u prah! . . . U ovom strašnom trenutku zaboravimo sve naše nesuglasice i složno se sjedinimo za Boga i otadžbinu! . . .

— Za Boga i otadžbinu! . . . Smrt divljemu nekrstu! — vikali pristaše kraljevi.

A ban Dionis Vialka na čelu svojih junačkih Hrvata prvi izvadi svoj dragocjeni banski mač iz korica obloženih draguljima, zamahne njime visoko u uzduhu i klikne gromko:

— Vedra kruno! Evo tvoji vazda vjerni Hrvati vade prvi mačeve za tebe i za otadžbinu svoju! Vodi nas proti neprijatelju! Kunemo ti se Bogom živim, da ćemo se junački boriti do zadnje kaplje krvi . . . Samo preko naših mrtvih tjelesa proći će Tatari u tvoje kraljevstvo. Ne ćemo se samo boriti za spas Ugarske, već i za našu dragu Hrvatsku! Ako padne Ugarska, uvjereni smo, da onda nema spasa niti našoj domovini, ali ćemo pred cijelim svijetom dokazati, da nije krivnja na nama, već neka prokletstvo stigne one, koji će

svojom neslogom doprinijeti k propasti tvog kraljevstva! . . . Evo ti, svijetli kralju, naših grudi i naših desnica! . . . Vodi nas s mjesta u boj za Boga i otadžbinu! . . .

-- Tako je! Vedra kruno, mi smo tvoji! Uzdaj se u nas i u našu staru hrabrost i vjernost! — klicali Hrvati i golim mačevima sakupljali se oko kralja . . .

I napokon postigjeni banovim riječima mašiše se i ugarski plemići za sjajne mačeve, koji uz glasan zveket zaigraše i zablistaše u saborskoj dvorani . . . A stotine je grla sada oduševljeno i zanosno klicalo:

— Vodi nas svijetla kruno za Boga i otadžbinu! . . .

Kralj Bela zahvalnim pogledom pogleda bana Dionisa i privine ga na svoje kraljevske grudi zahvaljujući njemu i svemu oduševljenomu plemstvu na iskazanoj vjernosti. Od velikog ganuća orosiše mu se oči suzama . . .

A oduševljeno je plemstvo dizalo još više svoje sjajne mačeve i neprestano gromko klicalo svomu kralju . . .

Usred ovih najoduševljenijih usklika otvore se vrata sabornice, a na njima se ukaza palatin kraljevine Ugarske Dionizije sav blijed i usopljen . . .

Plemići, koji ga prvi ugledaše, vikahu:

— Mjesta za palatina! . . .

— Palatin se vratio! . . . Nije dobro! . . .

Proturao se brzo kroz mnoštvo sakupljenog plemstva, stupi pred kralja uz smjeran poklon i reče:

— Svijetli i uzvišeni kralju! Dolazim ravno sa krvavog bojišta, da ti dojavim strašnu vijest, da je cijela tvoja vojska hametice uništena od daleko brojnijih Tatara, koje glavom vodi sam Batukan. Držeći se tvojih uputa nastojao sam, da se ne upustim otvoreno s njima u boj; ali bio sam prisiljen na to. Odmah, kako sam

prispio u Karpatske planine, dao sam u najvećoj brzini načiniti umjetne opkope i šumske zasjeke nebi li kako tako zapriječio prijelaz iz Poljske u Ugarsku. Ali sve uzalud! Nepobjedivi Batukan razvidi položaj i pošalje naprijed četrdeset tisuća svojih Tatara sa ogromnim sjekirama, koji su za kratko vrijeme odstranili sve po nama namještene zapreke. Otvoriv si ovako put počeli su prolaziti preko Karpata i zaustaviše se u našoj blizini. Odmah sam izdao zapovijed, da se naša vojska po malo povuče natrag, da si zaklonimo zalegje. Prije same bitke poslao je Batukan k meni poslanika, koji mi reče: da mi njegov nepobjedivi vodja poručuje, neka mu predam ugarsko kraljevsto. No ja mu dadoh odgovor: ili sloboda ili smrt. To ga je tako raspalilo, da je s mjesta udario svom svojom silom na nas i nakon višesatne borbe sasvim nas razbio i rastjerao. Ja sam do zadnjeg časa ostao na svomu mjestu, ali ipak morao sam i ja u bijeg za svojima ... Tatari oduševljeni svojom prvom pobjedom na našemu tlu navališe odmah za nama u potjeru, te se ustaviše tek kod grada Vacova, koji je bez dvojbe već takodjer pao u njikove ruke. Pojedini čopori tih divljaka dadoše se za mnom u potjeru i teško bi im bio umaknuo, da me nije sretno spasao moj hitri konjic ...

— Jao nama! — javili se nekoji velikaši, iza kako je palatin ispripovijedao tužne vijesti.

— Jao! Jao! — govorili i ostali.

— Jest, jao nama! — nastavi palatin dalje. — Samo Bog i naše desnice mogu sada učiniti svoje! Neprijatelj je već u zemlji. Složimo se, sakupimo brže našu vojsku, dok ne bude prekasno. Možda već prije večeri ugledat će, velemožna gospodo, vaše oči prve čopore tatarske, koji će bez dvojbe osvanuti pod Budimom. A njihov dolazak navijestit će nam već iz daleka goruća sela i gradovi ... O, grozni su to ljudi! ... Maleni, a prsa im široka. Golobrado im lice plosnato, nos tup a malene oči razdaleko jedno od drugoga. Odijelo im je sastavljeno od složene kože, koja je nalik na ljusku. Glave pokrivaju kacigama od kože ili željeza. Oružje im je zavinuta sablja, tulac, luk i strjeljica s oštricom od željeza ili kosti. Imadu gadne crno-bijele zastave, kojima meću na vrh vunenu kitu. Njihovi konji, koje jašu bez sedla, maleni su ali jaki, vični naporu i gladu, i premda nijesu potkovani, veru se po pećinama kao divokoze. Najčudnovatije je to, da u najžešćoj navali mukom muče i mučeći se bore, jedino je čuti glasove njihovih vodja i zapovjednika ... Takove kuge nije jošte kršćanski svijet upamtio! ...

Velikaši se medjusobno počeli pogledavati kao da se pitaju: što sada?

Kad je palatin svršio, poče opet kralj:

— Čuli ste evo iz ustiju samoga našeg palatina, kako stojimo i što nas čeka. Ne smijemo čekati prekrštenih ruku, već s mjesta pohitajte gospodo svojim kućama i saberite vojsku, da ujedinjeni i jaki započnemo divsku borbu za krst i otadžbinu! U to ime dižem ovaj sabor uz želju: da nas sve skupa pratio Bog i bio nam u ovim strašnim časovima na pomoć. Molimo mu se, da od naših domova ukloni ovaj pregorki kalež! U Njemu i našim desnicama je sva nada i spas! ...

Uz poklike i izražaje odanosti kralju razišla se državna gospoda puna teških briga u svoje županije i krajeve, da saberu čim prije nužnu vojsku i da se sastanu s onima, koji su bili već prije saborisanja doveli svoje čete kralju u pomoć.

Još iste večeri motrio je upropašćeni kralj Bela sa prozora budimskog dvora grozni požar, koji je tamo prema sjeveru zarudio svojim užasnim rugjenjem cijelom dalekom ravnicom.

Bili su to prvi pozdravi bijesnih i divljih Tatara, kojima pozdraviše kralja Belu IV. najaviv mu svoj dolazak...

POGLAVLJE DVANAESTO.

Kao munja pronio se Ugarskom i Hrvatskom glas: Tatari su potukli u Karpatima palatina Dionizija i provalili u Ugarsku!...

Sve je na to uzdrhtalo i izgubilo glavu. Ljudi bježali iz svojih kuća, samostanci i redovnici ostavljali svoje samostane i u najvećem strahu bježali put Budima, ili se opet posakrivali poput divljih zvijeri po gustim šumama i podzemnim skrovištima, samo da izbave kukavni život ispred nemilosrdnog tatarskog mača. Mnoga sela i gradovi skroz opustješe tako, da kada je divlji nekrst došao do njih, našao ih nijeme i puste pa zapalio i poharao ono, što je preostalo i pošao opet dalje...

I dok je ovako jadni narod bježao glavom bez obzira, dotle su ugarska gospoda — hoćeš ne ćeš — po malo sakupljala vojsku. Bilo je medju tim plemstvom i takovih kukavica, koji unatoč saborskom zaključku navlaš ne htjedoše iz mržnje i osvete sakupiti potrebite čete i poći kralju u pomoć.

I to jadno nesložno plemstvo govorilo je: »Neka mu sada pomognu Kumani, koje je kao prijatelje pozvao u Ugarsku proti ugarskim narodima«. Zato treba utući i uništiti sve Kumane u zemlji. A ta mržnja urodila je tim plodom, da su u istinu neki zavedeni ugarski plemići ubili kumanskog vodju Kutena i cijelu njegovu nesretnu obitelj. Na to nečovječno djelo planuše Kumani, okrenuše na najveću kraljevu nesreću ledja Ugrima i sjediniše se s Tatarima, samo da osvete smrt svog vogje. Drugi opet Kumani ostavili su za uvijek Ugarsku

i preselili se u današnju Rumunjsku. A prije svog odlaska ubili su čanadskog biskupa Vasilija, rastjerav njegovu vojsku, koju je bio sabrao i vodio ju put Budima kralju u pomoć.

Zdvojni kralj Bela videći do čega je došlo, slabo se pouzdavao u svoju ugarsku gospodu. Sva nada bili su mu Hrvati, koje je doveo sobom u Ugarsku brat mu Koloman i ostali hrvatski velikaši. Osim toga poslao je kralj vacovskog biskupa Stjepana Vanču sa dva kaptolska predstavnika od Oroda i Čanada u susjednu vojvodinu Austriju, da izmole pomoć od austrijskog vojvode Fridrika Ratobornog. S tim poslanstvom poslao je onamo i svoju ženu kraljicu Mariju Laskaris sa dvogodišnjim sinčićem Stjepanom, da im za vrijeme dok traje vojna na Tatare, dade zaklonište.

A dok su se ovako lagano sakupljale čete, dotle je unatoč kraljevoj zabrani kaločki nadbiskup Ugrin sa svojom malom četom upravo bezobzirno i slijepo udario na Tatare, koji su ga bili s nekolicinom njegovih borilaca zatjerali u neku veliku močvaru kod Šorokšara, otkale je jedva iznio samo on živu glavu, dok su sve njegove vojnike poubijali.

Primiv austrijski vojvoda Fridrik Ratoborni ugarsko poslanstvo i razabrav, da provalom Tatara u Ugarsku prijeti i njegovoj zemlji velika pogibao, odazva se Belinoj molbi i pohita u pomoć, ali samo s nekolicinom svojih pustolovnih Nijemaca. No kralj Bela imao je od njegove čete slabe pomoći, jer je taj siloviti i tvrdoglavi vojvoda zadao zabrinutomu kralju mnogo jada time, što je ludo i bezglavno nasrtao na tatarske čopore, namjesto, da je čekao, dok se saberu hrvatske i ugarske čete, pa da onda zajednički udare na neprijatelja. Oholi vojvoda u svojoj ludoj umišljenosti htio je pred sa-

branim velmožama i vitezovima pokazati svoju tobože hrabrost i neustrašivost. I tako se gubilo uzalud dragocjeno vrijeme.

Napokon nakon teškog iščekivanja sakupilo se oko šezdeset i pet tisuća vojske, koja je pod vodstvom i zapovjedništvom samog kralja i hrvatskog vojvode Kolomana lagano krenula u susret Tatarima i ustavila se na velikoj ravnoj pustari Muhijskoj, koja megjaši od istoka s glasovitim tokajskim vinogradima a od zapada gustim šumama diösgjörskim, dočim se sa sjeverne strane diže nebu pod oblake planina Lomnica umotana u vječnu sivu magluštinu. Rijeka Šaja presijeca tu pustu ravnicu u dvije polovice, te nekoliko kilometara niže utječe u rijeku Tisu.

Na tom pustom dugom polju imala se odlučiti sudbina izmedju kršćanstva i divljih Tatara . . .

Vidjevši Tatari ipak dosta brojnu kršćansku vojsku povukoše se natrag iza rijeke Šaja i utaboriše se na njezinoj lijevoj obali, čekajući Belinu vojsku. Bili su se dobro smjestili, jer su im iza ledja bile silne močvare, a pred njima prostrana ravnica na kojoj su mogli pokazati svu svoju vještinu i divljačku bojnu silu. Kršćanska se vojska nasuprot smjestila vrlo nezgodno s desnu stranu rijeke Šaja, te se nespretno stisnula na maleni prostor kao u kakov tor, ogradivši svoj tabor silnim kolima i užetima, kojima bijahu privezani vojnički šatori za kolce.

U oči bitke ragledavao je Batukan položaj Beline vojske i uspevši se na jedan obližnji brežuljak uskliknuo je veselo:

— Ovi su svi moji! . . .

Najveća nesreća za Belinu vojsku bijaše ta, što nije u vojsci bilo valjanih vogja i zapovjednika, koji bi poznavali bojnu vještinu. Sam kralj Bela, vrhovni

vojskovogja bio je čovjek miroljubiv i ratovima nevičan. Vojvodu Kolomana gledali su ugarski velikaši prijekim okom, a isto tako nijesu htjeli dopustiti da pojedinim krilima ugarske vojske zapovijedaju hrvatski velikaši, jer bi to bila tobože uvreda za Madžare, koji bi mogli u zadnji čas ostaviti bojište, što bi dovelo do rasula kršćanske vojske.

Osim toga bilo je u ugarskoj vojsci raznih naroda kao: Madžara, Hrvata, Slovaka, Nijemaca i Talijana, koji su po svom uvjerenju i oduševljenju manje više pristajali uz hrvatsko-ugarskog kralja. Bilo je i takovih ugarskih velikaša, koji su željeli da njihov kralj bude pobijegjen, samo da bi ga onda mogli upokoriti i prisiliti da dade plemstvu slobodne ruke kao i otac mu Andrija II. No vrhunac svemu tomu bio je, da su ugarski velikaši bahato i prezirno ismjehavali tatarsku silu i junačili se, da će jednim udarcem zadati smrt Tatarima . . .

Utaborivši se obje vojske, čekale su zgodan čas za navalu.

POGLAVLJE TRINAESTO.

Pala je tiha proljetna noć na zemlju . . . Iz rijeke Šaja dizale su se lake magle i razastirale svoj dugi bijeli veo nisko nad rijekom i pustom ravnicom. Krnj mjesec svojim krvavim licem slabo je rasjetljivao daleku okolicu i neprestano se sakrivao iza oblaka, koji su se vukli sa sjevera. Hladan proljetni vjetar duvao je priličnom snagom i raznosio noćnim uzduhom iskre i dim vatara, koje su bili naložili u ugarskom taboru, da si pripreme večeru ili da se ogriju. Skupine vojnika sjedjele su oko tih velikih oganja i sprovadjale vrijeme u raznim naklapanjima o skoroj vojni. Manji ugarski plemići a s njima i Nijemci pili su žarku tokajsku

kapljicu i bezbrižno pjevali vesele, dapače i raskalašene pjesme, ne misleći ni najmanje na to, da im se možda još iste noći ili najkasnije sjutradan ogledati s neprijateljima. Na nekojim se opet mjestima kartali već polupijani vojnici i pri tom užasno kleli, kad bi koji izgubio koju marku*. I nepristran motrilac odmah bi prosudio, da će se kralj Bela s ovakovom neurednom, neposlušnom i raspuštenom vojskom teško moći odhrvati daleko treznijemu i vještijemu neprijatelju. Kralj je i sam to donekle slutio, pa je zato u svom velikom šatoru sakupio u ratno vijeće prve hrvatske i ugarske velmože i biskupe, kao: vojvodu Kolomana, palatina Dionizija, hrvatskog bana Vialku, kaločkog nadbiskupa Ugrina, vacovskog biskupa Stjepana Vanču, dvorskog suca Vladislava, kraljevskog kancelara Benka, Nikolu župana Dubičkog, kneza Stjepana Gadskog, Filu kancelara Kolomanovog, knezove: Filipa i Detrika Bebeka, varaždinskog župana Jerneja Kneginačkoga i braću knezove Abrahama i Nikolu od Moravča.

Svima je na licu bila velika zabrinutost i nujnost...

— Gospodo! — reče im kralj. — Sakupio sam vas u ratno vijeće, da se posavjetujemo o navali. Želim čuti i vaš sud o tome: bi li bilo probitačno da mi udarimo prvi na Tatare?

— Nipošto! Ne naglimo se! — reče Nikola Dubički.

— Zašto ne? — upita nadbiskup Ugrin. — Zar ćemo čekati dok oni na nas udare?... Samo po njima!...

— Onako, kao što si i ti kod Šorokšara, gdje su te natjerali u močvaru! — dobaci mu kancelar Benko.

Čuvši Ugrin ove porugljivo izrečene riječi iskoči mu od srdžbe debela žila na čelu i odvrati žestoko:

* Marka = srebrni novac.

— Ja sam se barem nekako ogledao već s Tatarima, ali ti nikako! Vojvoda Koloman, bojeći se, da ne dodje i opet do kakvoga sukoba medju velmožama, reče:

— I ja sam toga mnijenja da se ne naglimo. Možemo još počekati neko vrijeme. Tatarima će to već dozlogrditi pa će u svom bijesu prvi udariti na nas, a mi ćemo ih spremni dočekati i suzbiti.

— Tako gospodo, tako! — potvrdi i kralj. — Ja se slažem s time.

— Svijetli kralju, to će biti za nas prava sramota! — žesti se nadbiskup Ugrin.

— Ne će dragi nadbiskupe, — tvrdio dvorski sudac Vladislav.

— Držat će nas za kukavice, koje se ne usudjuju, da na njih prve navale! — tvrdio neprestano nadbiskup.

— Zar bi zato bili kukavice ako pametno počekamo dok vidimo njihovo kretanje i razaberemo njihov položaj? — reče pečuvski biskup Bartol.

— Za Boga gospodo! — javi se biskup Vanča — ne rječkajte se, već stalno odlučite hoćemo li mi prvi udariti ili ne? Već je zadnje vrijeme da se dogje do sporazumka. Svijetla je kruna toga mnijenja da mi prvi ne udarimo, a za to sam i ja...

— Tako je, tako! Neka Tatari prvi udare! jave se i ostali velikaši...

No u taj mah udje u šator vjerni kraljev sluga Detrik Moholov i javi, da vani čeka neki Rus, koji je prebjegao iz tatarskog tabora i da želi javiti vrlo važnu vijest.

— Dovedi ga! — zapovjedi kralj sluzi.

Prebjeg ugje u kraljevski [šator i duboko se pokloni kralju i svoj uglednoj gospodi. A jer nije znao

ni latinski ni madžarski đozvaše jednog vojnika Poljaka, koji je razumio ruski, neka buđe tumač izmedju kralja i prebjega.

— Što je? — upita kralj.

— Premilostivi kralju, javljam važnu vijest, da će Tatari udariti na vaš tabor.

— Kada? — upadne Koloman u riječ.

— Još ove noći! — protumači tumač.

— A otkale ti to znadeš? — opet će kralj.

— Slučajno sam dočuo od tatarskog vodje Bedaja, koji je svomu odjelu zapovjedio, da prije ponoći imadu udariti na most, koji vodi preko rijeke i uništiti vašu stražu a zatim udariti na glavni tabor.

— I još šta?

— Više nijesam mogao ništa saznati.

— Dobro! — reće kralj. — Hvala ti za uslugu...

Rus se pokloni, ali odmah nađoveže:

— Smijem li moliti, da me primite u vašu vojsku, jer na tatarsku stranu ne idem više. Radije ću se ubiti nego njihova ropstva ponovno dopasti...

Koloman upita tumača:

— Što veli?

— Moli da ga primite u našu vojsku, jer ne želi više u tatarske ruke pasti... — govorio tumač.

Svi velikaši rekoše:

— Svakako! Svakako!...

I prebjeg ostavi s tumačem kraljevski šator.

— Gospodo! reče prvi vojvoda Koloman spram hrvatskih velmoža. — Skupimo brzo naše hrvatske čete i pogjimo odmah k mostu da nas ne bi neprijatelj zatekao nepripravne!

— Dakako da pogjimo i to odmah! — odvrati ban Vialka i izagje sa knezovima Nikolom Dubičkim, Filipom Bebekom i Nikolom od Moravča iz šatora, da zapriječe s hrvatskim četama prijelaz Tatarima preko Šaja. K njima se od Madžara pridružio jedini nadbiskup Ugrin, koga su ostali zaustavljali da ne bi možda u svojoj velikoj naglosti počinio kakovu nesreću.

Nitko u taboru nije znao o čemu se radi. Svi su držali da će se samo pojačati straže, pa se onako, kako su bili polupijani i nehajni, nijesu mnogo ni brinuli kuda će hrvatske čete, već su se i dalje zabavljali ili drijemali pokraj oganja.

Vojvoda je Koloman sam glavom predvodio Hrvate do šajovskog mosta i poregjao ih duž rijeke. Sve je izveo uz najveću tišinu i brzinu, tako da nijesu Tatari ništa opazili s druge obale Šaja...

Nekako oko ponoći nagaziše naši na prve tatarske čopore, koji bijahu prešli preko rijeke, dočim su su opet drugi htjeli preko mosta...

Hrvati na đani znak jurišem navališe na divlje neprijateljske čete i uz junačku borbu protjeraše ih natrag đočim su drugi u onoj stisci i metežu našli smrt u hladnim i mutnim valovima Šaja...

S ove prve pobjede nastade neopisivo veselje u ugarskoj vojsci. A vrativši se Hrvati natrag u tabor, pozdravi ih sva ostala vojska burnim usklicima i povicima:

— Hrvati su junaci!...

— Živjeli Hrvati!... — klicali vojnici.

No drugi, kojima nije bilo to priznanje po volji stadoše se porugljivo smijati Hrvatima i govorahu megjusobno:

— No baš velika junaštva! Protjeraše samo tatarske straže, pa čemu toliko vike a ni zašto.

Ali na sreću da je takovih bilo vrlo malo.

Pijani Nijemci, Ugri i ostali, koji nijesu ni sudjelovali u ovoj prvoj navali, bijahu tako opojeni od

silne radosti, da ne misleći na nikakovu daljnu pogibao, skinuše sa sebe teške oklope i ostalo oružje i podaše se veselju i snu. Držali su, da su Tatari s tom jednom navalom već uništeni i odbijeni.

Kad je Batukan dočuo, da se ugarska vojska pustila u veselje i počinak, dade odmah dovući sedam teških bojnih strojeva i stade nemilosrdno sipati kamenje na most na kom je stajala straža. Uslijed nenadanog padanja tog silnog kamenja poče ugarska straža bježati prema taboru i ostavi most bez obrane. Na to su Tatari i računali, pa zato pod kanom Subutajem počeše prelaziti preko mosta i rijeke i kretati se bez zapreke k ugarskom taboru...

Tek što je zora počela svitati prešli su Tatari preko rijeke Šaja i u spodobi konjske potkove opkoliše ugarski tabor i udariše na kršćane...

Tisuće i tisuće strjelica poput kiše i tuče spusti se na kraljevsku vojsku. U ugarskom taboru nasta velika pomutnja i neopisivi strah... U čas nestade svakog reda i poslušnosti... Jedini Hrvati s vojvodom Kolomanom, sa četama vitezova Božjaka i nadbiskupa Ugrina ostadoše postojani kao zid...

— Isuse!... Marijo!... Isuse!... — razliježe se uzdukom zdvorna vika i očajno zapomaganje kršćanske vojske... Tu posrne konj, tu padne smrtno ranjen vitez, tamo opet sjekao je bijesni Tatarin kršćanina, tamo se opet čulo kako se prelomilo koplje uz glasan prasak o željeznom i čvrstom oklopu kojega viteza; tamo opet na drugom kraju valjao se Tatarin s raskoljenom glavom iz koje se pušila rumena, vruća krv pomješana sa rasutim čovječjim možgjanima... Trublje kraljevske vojske ore se na sve strane, a barjaci kraljevskih četa i križara lepršе visoko nad glavama vojnika i sokole ih na ustrajnu borbu...

Ali nepobjedivi Tatari u svom divljem bijesu i krvoločnosti srću slijepo naprijed, udaraju svojim krivošijama i odapinju otrovne strjelice, koje fićukaju i zviždaju uzduhom kao paklenske nemani... i tjeraju kršćane sve dalje i dalje... A nesretni kršćani, misleći u onom očaju, da su medju njih sašli sami vrazi paklenski, počeše od užasnog straha bacati sa sebe oružje, oklope, kacige i sve, što im je smetalo i dadoše se uz zdvojno zapomaganje i bojnu kriku u sramotni i divlji bijeg...

— Pobjeda je naša! — klicali Tatari i u svojoj pobjedničkoj oduševljenosti ubijali i dalje nesretnu Belinu vojsku i gazili ju konjskim kopitima i nabadali uplašene kršćane na svoje sulice... A rumena je krv tekla poput bujnog potoka, natapala zemlju i mastila glave, grudi i oklope palih vitezova...

Jedini vojvoda Koloman sa svojim vjernim hrvatskim četama i sa četama nadbiskupa Ugrina i vitezova Božjaka borio se poput lava i neustrašivo harao tatarske redove opirući se vanrednom snagom navalama divljih neprijatelja, dok i sam zajedno sa Ugrinom ne dopade teških smrtonosnih rana. Izgubio je preko polovicu svojih junačkih Hrvata kao i trećeg svog druga velikog meštra Božjaka, koji je sa svim svojim vitezovima pokrio bojno polje... Na njihovim štitovima bilo je toliko krvi da se nije raspoznavao onaj crveni krst za koji položiše svoj život...

A ugarske je vojske nestajalo u divljem bijegu sa razbojišta... Napokon se po malo stišala grozna bojna vika i metež i Tatari već nijesu imali na koga udarati. — — — — — — — — — — — — — —

A prije nego li su pali prvi traci tihe večeri nad zemlju, uzagje nepobjedivi i silni Batukan sa kanovima Subutajem i Vutalom na jedan omanji brežuljak, otkale je dan prije razgledavao kršćanski tabor i po-

bjedonosnim svojim crnim okom zaokruži po groznom razbojištu, koje mu se protezalo ispod nogu i koje je pokrivalo blizu pedeset i šest tisuća mrtvih kršćana, što su dali svoj život za Boga i otadžbinu...

Grozne li slike!...

No tvrdo i ne smiljeno srce strašnog Batukana bilo je već odavno viklo gledati ovakove odvratne krvave prizore i nije se ni malo ganulo na sve te strahote...

A onda pogleda zadovoljno kana Subutaja i Vula, podigne obje ruke prema nebesima i pobjedonosno usklikne:

— Slava našim bogovima!...

A nepobijegjena je njegova vojska na ove riječi zanosno pozdravila svog divljeg vodju i u počast pred njime spustila svoje krvave mačeve i crno-bijele zastave i urlala:

— Slava velikomu i nepobijegjenomu Batukanu!...

Zadnji traci zapadajućeg sunca svojim žarko-krvavim svijetlom padali su po mrtvim kršćanskim junacima i slali im zadnji oproštajni cjelov!...

*

Zdvojni i tužni kralj Bela na neprestani nagovor najodličnijih velmoža uze bježati prema Diošgöru, da spase život. Trebalo je mnogo muke i napora dok su nagovorili plemenitog vladara da ostavi bojište.

— Kako bih ja ostavio bojno polje u čäsu gdje za mene pogiba toliko slavnih junaka?

— Ali svijetli kralju, — Odvrati mu ban Vialka — ti moraš ostaviti bojište, jer tvoj dragocjeni život vrijedi mnogo za nas! Ti ne smiješ, ne smiješ pasti!...

— Ne idem! — reče opet kralj.

— Moraš! — vikale velmože. — Bježi!... Spasi se!... Mi ćemo se za te i dalje još boriti, ali ti ne smiješ pasti!

Čuvši to kralj, obliše ga suze s ganuća i on jedva reče:

— Gdje padoše tolike tisuće mojih vjernih sinova zašto da medju njima i njihov kralj ne nadje grob!...

— Ne!... Samo naprijed kralju! — odvraćali hrvatski velikaši i okupiv njih nekolicina kralja, potjeraše mu silom vatrenog konja sa bojišta...

— Neka bude, kad je vaša želja!... Ja se pokoravam, premda bih radije ovdje poginuo gdje leže toliki moji vjerni!...

— Bježi! Bježi! — ponovno vikali velikaši kralju.

A kraljev konj, kao da je razumio zapovijedi velmoža, zahrza, prope se, i uze silnom brzinom juriti preko mrtvih tjelesa sa bojišta.

Prepoznav nekoji Tatari bježećeg kralja, dadoše se na svojim brzim konjima za njime u potjeru...

Vidjevši vjerni Hrvati, što su Tatari naumili, ostaviše njih nekolicina bojište i pohitaše u divljem bijegu za kraljem, da mu budu za svaki slučaj na pomoći.

Kad su vidjeli Tatari, da bi im kralj mogao izmaknuti pobijesnješe od velike srdžbe i stadoše se svojim otrovnim strjelicama nabacivati na kralja, što je bježao i koga su bili zaklonili svojim junačkim grudima Nikola župan Dubički, Jernej Kneginečki, župan varaždinski, Stjepan knez Gadski, Don i Barnaba sinovi Rugačevi te hrabra braća Tomo i Andrija Forgači.

Smrtonosne tatarske strjelice neprestano su zujale oko kralja i njegovih branitelja, dok jedna od njih ne pogodi upravo medju rebra kraljeva konja... Ne-

sretna se životinja ponajprije propne od velike boli a onda se krvlju oblivena svali na zemlju zajedno sa svojim gospodarom, komu se skotrlja s glave pozlaćeni šljem...

Tatari zaurlaše od radosti, misleći da su time dobili kralja u svoje šake i vikahu u svom jeziku:

— Kralj je naš!...

No Jernej Kneginečki usred te najveće smetnje i pobune sjaši s konja, priskoči kralju, podigne ga neopisivom brzinom sa zemlje i dade mu svog konja...

— Bježi! Bježi! svijetla kruno! — zaviče župan, kada ga je pridigao na konja.

— A ti vjerni Jerneju? — pitao Bela.

— Bježi samo i ne pitaj!...

Kralj uzjaši hitro konja i zaputi se dalje, dočim Kneginečki s nekolicinom mlagjih junaka zaustavi daleko brojnije Tatare i upusti se s njima u borbu, samo da time dade priliku kralju i njegovoj pratnji, da mogu uzmaknuti pogibli...

Borba je bila očajna i junačka dok jedan od najbližih Tatara ne pogodi župana Kneginečkoga strjelicom u desnu stranu prsiju i on se sav krvav svali na zemlju, a uz njega u isti čas i dvojica njegovih branitelja megju kojima takogjer i teško ranjeni Stjepko Koruški, koji je s nekojim Hrvatima bio pohitao u pomoć kada su vigjeli pogibao da bi kralj mogao pasti, jer mu je konj ubijen.

Dok je trajala ova junačka borba, dotle je bježeći kralj umakao u diošgjörske šume, a odanle u turčanski Znijov, grad Andrije Forgača i tim se spasao od očite pogibli.

Bijesni Tatari tražili su još neko vrijeme kralja, a kada im bi sav trud uzaludan povratiše se natrag u svoj tabor.

*

Čopor Tatara, koji je progonio kralja, već je bio davno ostavio mjesto gdje se bila zapodjela borba oko kraljevog konja, kada je Stjepko Koruški nakon prve omamljenosti i boli lagano otvorio oči i uprv sve sile, podignuo glavu i razgledao se u naokolo... Čudno mu bilo pri duši... Svuda tišina i mir, svuda krv, mrtva tjelesa, viteški oklopi, slomljena koplja, razbijeni štitovi, razbacani šljemovi i poubijani konji... Zaokupilo ga neko teško i bolno čuvstvo pri pomisli, da će ovdje valjda za uvijek i ostati i da će za dan dva biti hrana grabežljivim orlovima i gavranima... Nikoga u blizini nije bilo, da mu pomogne, da mu ispere i zavije ranu, koja ga je tako ljuto mučila i pekla...

— Ah! — uzdahne on bolno — da je barem samo jedna duša ovdje, koja bi mi pomogla... Ali nigdje nikoga!... Strašno je to!...

A onda mu klone glava natrag na zemlju i on upre svoj pogled gore u visine, gdje se počeli hvatati prvi traci proljetne večeri...

— Jao — mislio on — poginut ću ovdje u ovoj pustari, daleko od moje drage domovine i od moje Katarine, koja ni ne sluti da su mi evo nastupili zadnji časovi života... Ah, da mi ju je samo još jednom vidjeti, a onda bih mirno zaklopio oči...

I njegove su blijede usne neprestano šaptale ime:

— Katarina!...

A onda ga opet osvojila omamljenost i on počeo ponovno zaklapati oči i gubiti svijest.

Večernji suton bivao sve jači i jači a nebeske luči počele se paliti u svemirskim prostorima, da gledaju iz onih neponjatnih i velikih daljina krvavi odvratni prizor na prostranoj Muhijskoj poljani...

*

Kad se bitka svršila, vraćao se knez Bebek sa svojom preostalom pratnjom sa strašnog razbojišta. Slučaj htjede, da su prolazili upravo kraj one hrpe palih junaka megju kojima je ležao i župan Jernej Knegički. U onom večernjem sumračju prepozna knez odmah prijatelja Jerneja i zapovjedi jednomu vojniku, da ga pregleda je li možda živ. I u istinu, kada je vojnik stavio ruku na srce ranjenoga reče veselo:

— Kuca!

— Podignite ga na konja! Možda ćemo ga još spasti reče knez.

Vojnici priskočiše i podigoše oprezno ranjenog župana.

U taj čas uzdahne bolno još jedan od onih junaka što ležahu.

Knez nakrene uho...

Ponovno se začu i opet uzdah. I prisutni ogledaše se na onu stranu otkale je dopirao slabi, sasvim slabi uzdah...

A jedan od vojnika klikne:

— To je naš Stjepko!...

— Tko? Stjepko? — ponovi nekoliko glasova.

— Jest, Stjepko je, Stjepko! — govorio onaj isti vojnik, koji ga je prvi prepoznao.

— Odmah ga pregledajte!...

Vojnici se sagnu nad njega i nakon kratke šutnje rekoše, da je na lijevoj stani dolje ispod srca teška rana.

Sada sjaši i knez s konja i sam pregleda ranjenog Stjepka i zovnu ga imenom...

Ranjenik, čuvši svoje ime i poznati glas, otvori sasvim slabo oči i uzdahne:

— Ah!...

— Bogu hvala, živ je! — reče i knez veselije. — Momci, podignite ga iz ove gomile. Zašto da naš čovjek ovdje pogiba. Ali samo oprezno postupajte s njime. Rana je teška i dosta duboka... O, siromašni moj Stjepko, vidim da si se junački borio kao pravi vitez...

Kada su ga podigli, pristupi knez još jednom do konja na kojega metnuše Stjepka, da sam pregleda jesu li ga dobro namjestili... Primaknuv mu se posve blizu, opazi na mladićevu vratu nekakav svijetli predmet. To ga zanimalo i on odgrne gornji dio haljine, ali se silno začudi, kada je u njemu prepoznao križić što ga je nosila njegova kćerka na svom vratu...

— Kako dogje taj križić ovamo? — pitao se knez u čudu, kada ga je skinuo sa Stjepkovih grudi i spravljao ga pomnjivo u svoju haljinu, da se ne bi izgubio.

— Da nije medju njima ljubav? — reče on napokon sam sebi.

A onda posjedaše svi na konje i krenuše postranim putovima dalje da se ne bi možda gdje sukobili s Tatarima kojima jamačno ne bi više živi umakli.

I tako su putovali puna dva sata pustom ravnicom, nabasav nekoliko puta i na močvarno tlo, te su imali dosta muke, dok su zašli na tvrgje tlo. Negdje oko desetog sata opaziše u daljini vatre i oko njih omanje skupine ljudi, kola i konja.

U prvi mah nijesu ni sami znali gdje su. I strah ih obuze da nijesu zašli megju neprijatelje. Zato posla knez četvoricu svojih vojnika neka idu naprijed da oprezno i pomnjivo razgledaju okolicu i da mu onda dojave jesu li ono pokraj vatre Tatari ili ostanci kršćanske vojske. A da se ne bi u noćnoj tišini čuo topot konjskih kopita, naloži knez neka ih omotaju u janjeće kožice. I dok su vojnici obavljali taj posao dotle je sam knez prozirao u one daleke vatre i raz-

gledavao oko sebe jer mu se sve činilo sumnjivo. No nije se odmah prenaglio, jer nije htio da nepromišljeno uplaši svoju pratnju. Zatim je naložio ostalima da ponovno pregledaju ranjenike i da založe ako im je što preostalo, dok se povrate ona četvorica koja su otišla razgledati okolicu. Neki su od velikog napora i umora brzo i zadrijemali, dok su se drugi potiho razgovarali u tmini, jer knez nije dozvolio da nalože vatru, (premda je bilo vrlo hladno) a to samo zato, da se ne bi time neprijatelju odali.

Tek iza ponoći vratiše se samo dvojica od one četvorice i dojaviše s najvećim užasom knezu, da su ono oko onih vatara sami Tatari, koji u veselju jedu i piju. Oko njih da su kola, konji i množina zarobljenih kršćana okovani teškim negvama.

— A gdje su ona druga dvojica? — zapita zabrinuto knez.

— Jamačno su se približili tatarskim stražama pa su ih ubili — odvrati jedan vojnik.

— Jamačno je tako! — govorili i tvrdili i drugi.

— Što ćemo sada? — pitao opet jedan,

— Tima ne ćemo umaknuti! — govorio i drugi zabrinuto.

A knez ih prekine dubokim glasom.

— Na noge! Spremajmo se dok je vrijeme!.... Poći nam je oprezno odavle i to protivnim pravcem od njihovog tabora.

Knez još u riječima a jedan od one dvojice koji su se povratili sa razgledanja, reče:

— Bježmo!... Tatari su nas nanjušili. Evo ih već blizu!... I zbilja neko četrdeset ljudi na konjima hitro su jezdili prema onoj strani gdje je bila kneževa pratnja....

Megju vojnicima nasta metež... Knez je jedini ostao hladnokrvan i postojan i nije izgubio glave, već je bodrio svoje ljude na obranu. A da im dokaže svoju neustrašivost maši se prvi za mač i čekaše spreman neprijatelja.

Tatari u tmini nijesu odmah raspoznali tko je pred njima, pa su zato počeli u svom tatarskom jeziku nešto dovikivati. Jamačno su oni u prvi mah držali da su to njihovi ljudi. Ali kada im iz Bebekove pratnje nitko ne odgovori, napeše lukove i strjelice i svom žestinom navališe na kneževe ljude. Broj je jednih i drugih bio skoro jednak.

— U ime Božje! — zagrmi knez svojima, podbode konja i prvi poleti megju tatarske redove...

— Bog nam bio u pomoć! — zavapiše njegovi ljudi i osokoljeni primjerom svog srčanog vogje pojuriše za njim....

Nasta fićukanje strjelica i zveket mačeva. Za čudo, niti naši a niti Tatari ne prozboriše riječi. Borba se vodila mučke.... Jedino bi katkada zahrzao i zacvilio koji ranjeni konj... Tatari su užasno bjesnili i žilavo odbijali nasrtaje kneževih ljudi, ali malo po malo bivao je broj njihovih bojovnika sve manji i manji, dok se konačno sasvim ne prorijediše... Nekolicina koji su ostali u životu podbodoše konje i počeše bježati glavom bez obzira prema onoj strani gdje su se kroz noć u daljini vidjele vatre njihovih drugova...

Poslije kreševa zapovjedi knez svojima neka pregledaju, koji su od njihovih ranjeni a koji opet pali, pa da onda brže ostave krvavo mjesto. On je dobro računao, da su oni pobijegjeni Tatari samo zato odjurili onolikom brzinom u svoj tabor, da pozovu u pomoć ostale. I ako bude otezao to mora bezuvjetno pasti u njihove šake. Zato da tomu predusretne i sam

je pomagao svojim ljudima. Koji su bili ranjeni posadili su ih na konje, a mrtve ostaviše na bojištu pomolivši se za upokoj njihovih duša.... Knez je bio zadovoljan da nije izgubio više već tek osmoricu, dok je Tatara ležalo četiri puta toliko.

Ali u onoj borbi i smetnji nije nitko ni pomišljao na ranjenog župana Jerneja i na Stjepka. Zato na polasku dosjeti se jedan iz čete i upita:

— A gdje su naša dva ranjenika?...

Sve je obuzela žalost za njima. Nestalo ih kao da su propali u zemlju.... Nitko izmegju njih nije znao reći kamo su dospjeli.

— Obojicu smo ostavili ovdje prije navale — oglasi se jedan vojnik.

— Zar nije nitko s njima ostao da ih čuva? — upita knez?

— Jesu. Tomo Žbrinovečki i njegov brat Joso, nijesu s nama udarili na Tatare, već su ostali uz njih. Poslije ih više nijesmo vidjeli...

— Valjda su ih neki Tatari zarobili i odveli odmah u početku navale.

— Valjda! Valjda! — govorili nekoji.

— Nikada više našeg hrabrog Stjepka! — reče jedan.

— Niti mog dragog prijatelja Jerneja! — pridometne knez tužnim glasom.

— Možda su već i mrtvi!... Ti bezbožni Pasoglavci ako su ih zarobili, ne će im pružati pomoći...

— Bog im se smilovao!...

I knezu i Filipu bilo vrlo teško pri srcu za oba ranjenika. Župan Jernej bio mu je mio prijatelj još iz djetinjstva a Stjepko mu opet spasao jedino dijete. Čuvstva teške žalosti zaokupila ga i on se je počeo sam koriti što nije na ranjenike dao bolje paziti kad ih na

prostranoj ravnici nije imao upravo nikamo sakriti... I baš onda, kada se nadao da će ih oteti smrti, morali su mu ih ugrabiti... No napokon je knez uvidio da mu je svaka žalost uzaludna, i da ne smije radi onih preostalih ljudi oklijevati, pa zato zapovjedi da pogju s onoga mjesta gdje su čas prije branili svoj život i slobodu.

I on reče svojima:

— Pogjimo kamo god Bog dade!...

POGLAVLJE ČETRNAESTO.

I oni su sve onako izmučeni i oslabljeni putovali cijelu noć, samo da uzmaknu ponovnoj borbi s Tatarima u kojoj bi bez dvojbe bili morali zaglaviti svi do jednoga, jer su im tjelesne sile bile već sasvim smalaksale od neprestane naporne borbe i ne prospavanih noći. U noćnoj tami sami nijesu znali kuda idu, već su se propustili volji i milosti Božjoj. Putovali su prostranom ravnicom i svuda nailazili na ostatke uništene i razbjegle kršćanske vojske. Čudna se čuvstva ragjala u njima kad su se sjećali kako je to dan prije bilo još sve veselo i živo a sada tolike tisuće i tisuće pokrivaju bojno polje.... Zemlja je bila mjestimice upravo raskvašena od množine ljudske krvi.

Tek pred zoru uočili su pred sobom na nekoliko milja velike šume. Srce im je zakucalo od uzbugjenja kada su ih ugledali, jer u njima odlučiše koji sat otpočinuti i nahraniti izgladnjele konje. I ta čežnja za počinkom i mirom osvježila im na novo klonule sile i oni su dva sata poslije sunčanog ishoda bili na domaku.

No knez, kako je bio oprezan, nije dozvolio da odmah na početku šume otpočinu, već su morali jahati još koji polak sata u nutranjost, gdje je zaklonište

bilo sigurnije i mjesto ljepše. Ali, kako su bila vremena opasna, bila je nužna velika opreznost. Zato, kada su našli zgodnu čistinu megju gustim šikarjem, knez još nije vjerovao samome sebi da li su sigurni, već je poslao trojicu svojih ljudi da razgledaju okolinu ne bi li opazili kakovih sumnjivih znakova. Umorni vojnici nijesu baš s voljom pristali na kneževu odredbu, ali zapovjedi se valjalo pokoriti. Ostali posjedaše odmah na svježu šumsku ledinu, naložiše oganj i pristaviše nešto mesa što su imali u zalihi. S konja poskidaše sav teret i opremu, sputaše im prve noge putima, koja su načinili od mlade vrbovine i pustiše ih čistinom da pasu. Za svoje ranjenike prirediše poseban ležaj od suhe trave i položiše ih na to da se odmore. Rane im ponovo ispraše bistrom vodom iz šumskog izvora i oviše ih krpama. Bolesnici kao da se preporodiše poslije, toga i usnuše čvrstim snom. I kneza je svladao san te se onako umoran legao na meku ledinu koju pokriše gunjem.

Doskora povratila se ona trojica što ih je bio knez poslao da razvide okolicu. Na licima im se čitalo veselje i oni su počeli dovikivati svojim drugovima:

— Hop! . . . Hop! . . .

A šumom je odjekivalo:

— Op! . . . Op! . . .

A kada su dojašili do onih koji su se odmarali na travi poviče jedan od njih:

— Veselite se braćo! . . . Nijesmo sami! . . .

A oni svi pitahu:

— Što je? Što je? — i poustaše sa ledine te se okupljahu oko onih na konjima . . .

Od veselih povika i dozivanja probudio se i knez pa i on upita:

— Što je?

Jedan mu na to odvrati:

— Milostivi kneže. Tri četvrta sata odavle, tamo na onaj kraj (i pokaza rukom prema južnoj strani) nalazi se čitav tabor . . .

— Zbilja? — knez će.

— A sve su naši ljudi, koji su još noćas stigli onamo. Sve je tamo puno ljudi, kola i konja. Imade ih blizu pet stotina. I njegova milost, uzvišeni vojvoda Koloman nalazi se teško ranjen na jednim kolima . . .

— Što govoriš! — u čudu će knez i ustane sa gunja na kom je počivao.

— Osim njega su još tamo i druga ugledna gospoda. Svi su zabrinuti za vojvodu koji je još uvijek vrlo slab i jedva govori.

— Bog mu dao zdravlja! — govorili ljudi Bebekove čete.

— I poručili su vam milostivi gospodine da sa svojim ljudima dogjete onamo, da ih bude više.

Dočuv knez tu poruku naredi odmah svojima da se spremaju na konje. Zapovijed bi ovršena u tren oka. Dovedoše konje koji su se bili raštrkali po šumskom pašnjaku, natovariše na njih stvari i opravu, podigoše ranjenike i ostaviše čistinu gdje su se neko vrijeme odmarali. Iza njih ostalo nekoliko hrpa ogorjelog prutća i granja, koje se još slabo dimilo i gdje su si pripravljali zajutrak . . . Jedan od one trojice jahao je na pedeset koračaja naprijed i kazivao put ostalima.

Napokon opaziše kroz rjegje dijelove šume dim vatara a uzdahom dopirao je do njih miris pečenog mesa, ljudski žamor i hrzanje konja . . . Knez bijaše veseo kad je ugledao svoje stare prijatelje, koje je držao već mrtvima kao i oni njega. On sjaši i pogje prema jednom velikom šatoru gdje su sjedjeli knezovi

Abraham i Nikola od Moravča, zatim Stjepan Gadski i ranjeni biskup Stjepan Vanča, dočim je ban Vialka i kancelar File bio uz teško ranjenog vojvodu Kolomana.

Knez se sa svima srdačno izrukova ali svakomu od njih čitala se na licu tuga i zabrinutost.

— Propali smo brate! — reče potišteno knez Stjepan Gadski Filipu kada su se rukovali.

— Bila je valjda Božja volja! — odvrati on dubokim glasom.

Megjutim su sluge donijele pred kneza pečenog mesa i drugih jestvina a on onako gladan uze tečno jesti . . . .

Njegovi ljudi odmah kako su prispjeli na mjesta umiješaše se megju ostale vojnike i sluge i razgovarahu o prošlodnevnoj bitci s Tatarima. Svaki je htio da ispriča što je sve pretrpio i doživio, a nekoji se opet hvalili, koliko su odsjekli pasoglavskih tatarskih lubanja.

Tako su se ti raštrkani ostatci kršćanske vojske odmarali u tom zaklonište puna dva dana. U to se vrijeme poboljšalo donekle i opasno stanje vojvode Kolomana te su digli tabor i u zoru trećega dana otputovali dalje . . . Put im kazivahu neki ugarski bjegunci koje su bili primili u okrilje. Hrvatski vodje i knezovi sa svojim preostalim četama uz male odmore putovahu sve do Segesda na Kaniži. Tu je bio višednevni odmor nakon napornog putovanja. Konačno prešli su sretno rijeku Dravu kod Varaždina i zaputili se svojim kućama.

Knez Filip krenuo je odmah na Kalnik k svojim milim i dragima koji su ga željno iščekivali . . . Najveći dio preostalih četa, koje su išle s vojvodom Kolomanom zaustaviše se u glagovničkom samostanu kod braće Božjaka, jer je vojvodi bilo i opet putem pozlilo.

Tek nakon četrnaestdnevnog počinka krenuli su dalje prema Čazmi, otkale su se razišli svojim kućama, da se za svaki slučaj spremaju na novu vojnu koja bi mogla biti na hrvatskom tlu . . .

POGLAVLJE PETNAESTO.

Knez Filip nije prvih dana nakon svog povratka sa vojne spomenuo niti jednom riječi ni pred ženom ni pred kćerkom o onom križiću što ga je našao o Stjepkovu vratu. Bio je odviše umoran i shrvan velikom žalosti što je kraljevska vojska bila uništena od neprijatelja. A ta tuga i bol opažala se i na njemu jer se bio znatno promijenio. Tek drugi tjedan iza povratka a jednog jutra kada je kao obično sjedio za zajutarkom sa svojom obitelju, učini se kao nevješt i upita kćer:

— Dijete moje, a gdje je tvoj križić?

Kneginja pogleda najprije kćer a onda kneza, bojeći se da ne dogje do neugodnih prizora . . .

Djevojka je ponikla nikom . . .

A knez će opet:

— Ti ne odgovaraš? . . Zar si ga izgubila? . . .

— Nijesam — odvrati kći drhtavim glasom.

— Možda si ga komu poklonila?

Kneginjica je i opet šutjela . . .

— Nemoj ništa tajiti, — reče knez. Ti si ga jamačno nekomu poklonila . . . . Misliš da ja ništa ne znam? — i pri tom izvadi iz svoje haljine zlatni križić koji je bio pomno umotan u komadiću svilene tkanine.

— Vidiš, evo ga! . . . Ja sam ga našao o Stjepkovu vratu onda kada sam ga na nesretnoj Mihijskoj poljani ogledavao gdje je ranjen . . . Ja si mogu misliti što ima to da znači . . . Jamačno ljubav! . . . Zar ne da je tako?

Sada se i kneginja umiješa u razgovor i reče:

— Pogodio si Filipe! Katarina mi je sve priznala onog dana kada ste vi pošli na vojnu. Mene je ta njezina izjava prenerazila. Nijesam se tomu ni u snu nadala od naše kćerke da će zavoljeti mladića koji nije njoj ravan ni po porijeklu ni po ugledu. I predočila sam joj da iz toga ne može biti ništa, ali mala tvrdoglavka reče: »Nikada, ja ću samo za Stjepka!...« No megjutim sada je svršeno.... Njega više nema megju živima a u slučaju ako i jest ostao u životu ne će se više vratiti, jer tko jednom dopane tatarskog ropstva taj se ne vraća...

— Ja ga vrlo žalim i teško mi je za tako hrabrog i čestitog mladića — govorio knez. — Učinio sam sve za njega što sam mogao u onim kobnim časovima. I da je bilo moguće poslije onog okršaja ja bih ga išao tražiti sa svojim ljudima. Ali to je bilo nemoguće, jer taj pothvat bili bi svi platili životom....

Kneginjica je plakala kao ljuta godina i teško jecala....

— Umiri se kćerko! — tješila ju samilosno majka. — Ako si ga ljubila, to ipak iz toga ne bi moglo ništa biti kao što smo ti već razložili... Tomu su bile na putu takove zapreke koje se ne bi dale nikada svladati... Dobri Bog znade nije li ovako bolje...

— Tako je! — povlagjivao i knez riječima svoje žene.

U to unigje u blagovaonicu jedan od kneževih sluga i najavi ponizno da je prečasni prepošt iz Glogovnice upravo stigao u Kalnik i da želi s milostivim knezom govoriti.

— Odmah uvedi prečasnog gospodina! — zapovjedi knez sluzi i sam ustane od stola te mu pogje u susret...

— Hvaljen Isus, dragi prijatelju! — pozdrav prepošt kneza kada je stupio na vrata.

— U vijeke bio hvaljen! — odvrate mu knez i kneginja, dočim je mlada kneginjica brisala neprestano suzne oči koje su bile već jako crvene i nabrekle od plača....

Prepošt nije toga opazio, jer se kneginjica odmah udaljila u druge prostorije.

— Vi ste se promijenili kneže! — poče prepošt.

— A kako i ne bi! Naporni ratni život mora u najjačeg čovjeka shrvati. A osim toga taj nesretni poraz koji je progutao tolike tisuće naših hrabrih ljudi, a medju njima i mog dobrog Stjepka...

Na drhtavom glasu kojim su izrečene te riječi odmah se opazilo da stari prepošt mnogo i mnogo trpi....

— Utješite se prepošte! — mirio ga knez.

— E, nije drukčije. Bila je to volja Gospodinova. Hvala mu i slava na sve! Njegovoj svetoj volji ja se moram pokoriti!...

— I meni je teško za Stjepka. Bio je valjan mladić, hrabar junak, koji bi se danas-sjutra popeo visoko. Naš dobri ali sada nesretni kralj bio bi ga časno nagradio za njegovo junačtvo. Pomislite samo, on je branio samog kralja u najopasnijem času kada su ga bili Tatari zaokupili. I samo slavnomu županu Jerneju i našemu Stjepku imade zahvaliti kralj da se je spasao.

— Da, to su mi rekli malo ne svi koji su bili u vojvodinoj pratnji i koji su motrili onaj pogibeljni okršaj....

— Proslavio je svoje ime i zato mu budi uspomena megju nama!...

— Bog ga pomilovao kao i svu hrabru moju vitešku braću. Ja se ne varam nikada! Onog predve-

čerja kada su zaprisegli vjernost našem dičnom stijegu pred žrtvenikom blažene naše Gospe, bila me snašla neka velika tuga. Ja sam upravo slutio da ih ne ću više nikada ugledati živih . . . I oni su bili već ostavili samostan i crkvu i odjurili put tvoga grada, a ja gonjen nekom nutarnjom silom, pošao sam natrag u crkvu i u onoj tami bacio se ponizno pred žrtvenik, da se pomolim za sretnu vojnu i još sretniji povratak svoje braće . . . A kada sam izašao iz crkve nasluškivao sam konjski topot, zveku oružja i jek trubalja... I bilo mi je još teže pri duši . . . . Bio je to zadnji pozdrav koji su mi slali kroz hladnu zimsku večer...

I staromu se prepoštu zaliju oči suzama . . . Bol je njegova bila velika i iskrena . . .

— Žao mi je poginule braće, a žao mi je i Stjepka! — govorio on dalje suzama u očima. — Od najranijeg djetinstva prigrlio sam toga mladića. Uzgajao sam ga u strahu Božjemu i putio na dobro. Veselilo me kada sam gledao kako slijedi moje upute i moju nauku. Ponosio sam se s njime a sada evo i njega mi nestade! . . .

— Nemojte dragi prijatelju! — uzeo ga knez tješiti još čustvenije. — Pustimo tugu na stran! . . .

— Utješite se! — govorila i kneginja.

— Jamačno nitko više ne tuži za Stjepkom koliko moja kćerka, — reče knez Filip i uze pripovijedati prepoštu cio dogogjaj s križićem.

Još nije knez pravo ni svršio a u sobu upravo nahrupi jedan od onih vojnika koji je bio s knezom na vojni i veselo klicaše:

— Milostivi kneže! . . . Milostivi kneže! . . . Oni su se povratili! . . .

— Što je to? — oštro će knez koga je iznenadilo ponašanje njegovog vojnika.

No vojnik nije ni opazio u uzbugjenosti i veselju kneževu strogost i mrko lice, već je i nadalje kao bez daha klicao:

— Oni su se povratili! . . . Oni su se povratili . . . i odjuri opet niz stube u dvorište . . .

A i ozdola iz gradskog dvorišta dopiralo kroz otvoreni prozor veselo klicanje gradske služinčadi i vojnika.

Knez, komu je to sve čudno bilo, prigje k prozoru i pogleda dolje. U prvi tren nije mogao ništa razabrati jer je malo ne sva gradska posada i mnogobrojna služinčad hrlila prema vratima kojima se ulazilo iz prizemlja u gornje spratove grada . . .

— Što to biva dolje? — pitao je on začugjeno

— Nešto se dogodilo, — reče i kneginja i htjede da sagje u dvorište ali je megjutim žamor bivao sve jači i bliži . . .

Napokon se otvoriše širom vrata i na njima se ukaza Stjepko Koruški vrlo blijed i slab. Nije mogao sam da hoda već su ga dvojica gradskih sluga vodila ispod pazuha.

— Stjepko! — klikne kneginja.

— Stjepko! — ponovi i knez.

A stari prepošt skoči lagan kao mladić, pohita u susret Stjepku i stane ga grliti. Od nenadane radosti plakao je i neprestano govorio:

— Stjepko! . . . Stjepko! . . . Tko bi se tomu nadao! . . . .

A i ranjenog mladića iznenadila je tolika prepoštova radost i ljubav, te je i on plakao od velike uzbudjenosti . . .

Knez prvi reče:

— Uvedite ga u sobu!

Odmah ga namjestiše u veliki kožnati naslonjač, da se odmori. Bio je još vrlo slab i uzrujan. Rana mu je zadavala sveudilj znatne boli.

Poslije ga ponudiše jelom i pićem. I on je nešto malo samo založio jer mu nije jelo išlo u tek.

Kada se već posvema umirio i kada ga je prošla prva uzrujanost, počeo slabim glasom pripovijedati svoje doživljaje.

— Vi ste me jamačno držali već svi mrtvim, no kako vidite nije tako. Poslije okršaja što ste ga vi kneže imali one noći s Tatarima, mene i župana Jerneja Kneginečkog spasoše Tomo Žibrinovički i brat mu Joso. Tako mi oni sami pripovijedahu poslije, jer ja se ne sjećam ničega budući da sam bio u vrućici koju mi je zadala moja nesretna rana . . .

— A gdje je još župan Jernej? — prekinu ga prepošt pitanjem.

— On je već sretno kod kuće u svom gradu Knegincu, te se po malo oporavlja od bolesti.

— Hvala Bogu! — veselo će knez Filip.

A Stjepko nastavi dalje:

Slijedećeg jutra popustila je posve vrućica i ja sam se osjećao bolje. Doduše rana me užasno palila ali dobri naš Tomo i brat mu upravo su pravom kršćanskom požrtvovnošću vidali rane i oblagali raznim ljekovitim travama koje su našli u šumi gdje su nas sakrili. Šest dana ostali smo u nekoj velikoj šumi, jer bijasmo tako slabi da nijesmo mogli podnipošto krenuti dalje. Meni i županu Jerneju načiniše odmah lijepu hladovitu sjenicu od granja, nanosiše suhe trave i prirediže nam ležište. Njegovali su nas i pazili kao rogjenu braću. Tomo je ostajao uz nas a Joso je išao po šumi i lovio divljač da se prehranimo. Imali smo u izobilju srnetine i zečevine, ali slaba nam korist,

kada se nije od velikih boli dalo ni jesti. U večer šestog dana pristade i župan Jernej na polazak i mi putovasmo neprestano kroz same šume. Bili smo u strahu da se ne sukobimo s Tatarima. No hvala milosti Božjoj nijesmo ih baš nigdje više ugledali. Prolazeći tako kroz šume naišli smo na ogorjelo pruće, oglodane kosti i ležaje, koji su bili složeni od suhe trave. Dapače u mekoj šumskoj crnici nailazili smo mjestimice i na tragove kola, koja su morala biti teretna, jerbo su se točkovi duboko zarezali u šumskoj zemlji. I upravo po tim tragovima smo sretno izašli na pravi put, kojim smo onda sigurnije putovali. Putem smo nailazili na manje i veće ostatke kraljevske vojske. Bili su to većinom sami Madžari ili opet Nijemci koji su nas slabo razumjeli. Oni su svi bježali put Budima. K njima se i mi pridružismo, da nam bude put ugodniji i da smo sigurniji od napadaja. U Budimu našli smo još nešto naših Hrvata koji su se upravo spremali na put u domovinu. Kako su imali sa sobom dosta kola položiše mene i župana na jedna prazna kola da nam olakšaju boli, jer putovanje na konju bilo je odviše naporno i opasno po nas. Uslijeg neprestanog trzanja na konju prijetila nam je opasnost, da nam se rane još jače ne upale namjesto da nam zacijele. I tako smo sada na kolima laglje snašali boli. Putem smo se opitkivali i za vojvodinu četu, jer smo u Budimu bili dočuli, da je uzvišeni vojvoda teško ranjen . . .

Ovdje je Stjepko prestao da se malo odmori, jer ga je dugo pripovijedanje umaralo . . .

Megjutim ga knez poslije zapita:

— A jesi li čuo što za kralja? Gdje je on? . .

— O njemu se nezna ništa. U Budimu ga nije bilo onda kad smo i mi bili tamo. Mnogi se boje da nije pao u ruke Tatarima...

— Kasnije smo đočuli da je vojvoda sa svojim četama ostavio Ugarsku i vratio se u Hrvatsku. A kađa smo stigli u Varaždin odlanulo nam. Bili smo na svom zemljištu, u svojoj dragoj domovini... Ovdje sam se rastao s dičnim županom Jernejem, koji je otišao u Kneginec, dočim sam ja s Tomom, Josom i još nekolicinom vojnika koje smo putem susretali, krenuo na Kalnik... To vam je u kratko naš doživljaj poslije one strašne vojne...

— Hvala Bogu da je tako bilo — reče prepošt. — Svi smo držali da si već mrtav.

Stjepko se nasmiješi i pridoda:

— No vidite da ste se prevarili!... Ja sam još uvijek živ, samo ne znam kako će biti s mojom ranom. Već me đoduše ne boli tako jako kao prije, ali ipak trpim još dosta. Osobito kad se mijenja vrijeme osjećam jače boli. Jedan mi je vojnik putem rekao, da mi rana ne će prije zacijeliti, dok ju ne stanem oblagati mašću od medvjeda. Pripovijedao mi je, da je i njegov otac imao sličnu ranu ispod srca i da se je samo time izliječio...

— E, pa zato lako! — reče prepošt. — U našim šumama ima Bogu hvala medvjeda, da bi mašću koju bi od njih izvadili napunio množinu onih praznih bureta što se nalaze u našim samostanskim pivnicama... Još danas ću poslati nekoliko lovaca u šume da uvrebaju jednog rutavca, pa ćemo pokušati i taj lijek. Ne stoji nas ništa, već samo malo truda.

— Dobro je sve pokušati. Možda će medvjegja mast prije iscijeliti ranu nego sva mudrost naših ljekara — govorio knez.

— Onda će opet prepošt Stjepku:

— A od naših vitezova nijesi baš nigdje nikoga vidio?

— Nikoga! — odvrati Stjepko tužnim glasom. — Svi do jednoga pokriše bojno polje... Časna je i slavna bila njihova smrt. I sam veliki meštar ostao je na bojištu. Borahu se poput lavova, ali ipak podlegoše...

— Bog im pomilovao dušu i dao im rajsko veselje! — završi prepošt a nekoliko debelih suza okliznu se niz njegove staračke obraze...

Poslije objeda spremiše se prepošt i Stjepko kući. Knez je zapovjedio slugama da priređe jedna kola u koja su smjestili Stjepka, jer nije mogao jahati na konju. Prepošt je pako zajašio čila vranca i u pratnji samostanskih sluga kao i Bebekovih vojnika krene natrag u Glogovnicu.

Te iste večeri klečala je mlada kneginjica Katarina pred starom porodičnom slikom majke Božje i vesela srca, suzama radosnicama u očima zahvaljivala se dugo u noć svemogućemu Bogu za Stjepkov povratak i vruće molila za njegovo ozdravljenje... Neki unutarnji glas neprestano joj šaptao:

— Uzdaj se u Boga i ne kloni!...

POGLAVLJE ŠESNAESTO.

Nakon šajovske vojne koja se tako jadno svršila po kršćane postadoše Tatari gospodari svoj ugarskoj zemlji s lijeve strane rijeke Dunava.

Kralj Bela premda je sretno umaknuo tatarskim rukama i zaklonio se u tvrdi grad svog privrženika Andrije Forgača, ipak se nije osjećao najsigurnijim, bojeći se da ne bi koji od njegovih protivnika doznao za njegovo boravište i otkrio ga Tatarima, koji bi ga

jamačno potražili. Zato u dogovoru s nekim velmožama osobito pomoću Detrika Bebeka prebjegne prijeko u susjednu Austriju svomu prijatelju vojvodi Fridriku Ratobornomu, koji ga je bio već prije pozvao k sebi, i gdje mu se već nalazila žena, kraljica Marija sa sinom Stjepanom.

Tužan je bio i potresan rastanak s Ugarskom za koju nije bio siguran hoće li se više ikada moći u nju povratiti.

Prešav uz velike poteškoće i borbe preko austrijske megje uputi se u grad Hainburg gdje mu je obitavala žena sa sinom.

Ugledav tužna kraljica svog bježećeg muža, obliše ju gorke suze s prevelike tuge . . .

— Belo! . . . Belo! — jadikovaše ona — Što sada? . . .

— Ja ne znam ni sam! Divlja nam sila zauzela domovinu, rastjerala i uništila vojsku a nas progoni. Sada smo ravni svakomu našemu zadnjemu podaniku!

— Strašno je to biti bez kuće i kućišta, živjeti o tugjoj milosti u tugjoj zemlji! . . .

— Ah, tješi se ženo, tješi! . . . Ne očajavaj! Možda još nije odlučena sudbina nesretne Ugarske. Nastojat ću da pomoću svojih vjernih pristaša sakupim još jednom raštrkane čete, pa da se ogledam s neprijateljima.

— Slabe nade kralju! — odvrati mu kraljica. — Tko će ti se više odazvati pozivu nakon ovako grozne i krvave bitke? . . .

— Uzdam se još u velikog Boga i nepokolebivu vjernost mojih dičnih Hrvata! — odvrati nekim zanosom kralj.

— Istina! Ti bi jedini još mogli pomoći svomu zapuštenomu kralju. Ali od ugarske gospode ne nadaj

se više pomoći. Oni su jamačno sretni da se s tobom tako desilo . . .

— Neka im Bog to prosti i ja im praštam!

— Okajat će oni to još vrlo kruto! — reče kraljica.

— Tako mislim i sam. Njihova prevelika bahatost dovela je do toga krunu i kraljevstvo. Vječne njihove borbe, mržnje, progonstva i nesloga nije mogla da urodi drugim plodovima. Još u zadnji čas, na samomu bojištu, nijesu se mogli složiti, već su se jedni prepirali a drugi podavali raskoši i lagodnu životu ne mareći ni najmanje da je silni neprijatelj stao već jednom nogom na njihov oholi vrat . . . A da su se svi onako junački ponijeli kao moji Hrvati, ne bi bilo došlo do strašnog poraza i sramotnog bijega . . . Jadna Ugarsko na što si spala! . . .

* * *

Dok se ovako kralj Bela razgovarao s kraljicom Marijom, dotle je vojvoda Fridrik Ratoborni u sjevernomu dijelu svog grada o nečem važno razpravljao sa svojim doglavnikom i pouzdanikom lukavim Nijemcem Rajmundom Hainburškim.

— Vi Rajmunde mislite da bi tako bilo najbolje? — upita ga vojvoda.

— Da prejasni gospodine! Sada je zato najljepša zgoda da se napune prazne blagajne naše vojvodine.

— I vi sigurno znadete da je moj dragi prijatelj ugarski kralj Bela ponio sa sobom svoje blago i dragocjenosti? . . .

— Dakako. Rekao mi je to sam kraljev pouzdanik knez Detrik Bebek, da im je na bijegu najviše brige zadavalo kraljevo blago, da im ga nebi tko oteo.

— Ako vam je to rekao knez, onda je istina.

— Jest!

— Ali što će reći kralj na to, ako mu oduzmemo sve dragocjenosti?

— Što bi rekao? Ništa! — uze živo govoriti Hainburžanin. — Neka bude sretan da ste mu, prejasni vojvodo, dozvolili prebjeći ovamo i da ste mu tako dugo štitili ženu i sina . . .

Vojvoda je na čas spustio glavu i zamislio se. —

— Jeli se predomislio moj uzvišeni gospodar? — upita lukavi doglavnik vojvodu, pogledav ga svojim malim zelenim očima . . .

— Jesam.

— Ali valja da se čim prije latimo posla.

— Vi ćete Hainburžanine poći sa mnom u kraljevsku sobu.

— Još nešto prejasni gospodine — poče Nijemac prije nego su ostavili sobu.

— Što?

— Jeste li voljni da se prošire megje naše vojvodine?

— Kako? Ja vas ne razumijem? . . .

— Evo ovako: prisilit ćemo kralja da nam ustupi one tri ugarske županije što megjaše s našom vojvodinom . . .

— Izvrsno Hainburžanine! Vi ste umna glavica!...

Lukavi se doglavnik vojvodin samo slatko nasmija na ovu pohvalu i gladio si kratku rgjavu bradicu, pa reče:

— Ja sam već sastavio i pismo kojim nam kralj ustupa te tri županije. Na njemu je samo da potpiše . . . Zar ne, gospodine vojvodo, da sam vrlo dobar i uslužan kada sam već i to napisao, samo da se naš mili gost ne treba sam time mučiti? . . .

Vojvoda Fridrik nasmije se veselo i upita:

— Gdje vam je to pismo?

— Izvolite, — odvrati Nijemac i izvadi iz nutarnjeg džepa haljine smotani ispisani papir i pruži ga vojvodi, koji letimice pregleda pismo i reče:

— Dobro je! Vrlo dobro! . . . A sada pogjimo k momu dragom prijatelju — i natakne na glavu kacigu s paunovom perjanicom i izagje s Rajmundom na dugi uski hodnik, te se zaputi na drugo krilo grada, gdje je stanovao kralj sa svojom porodicom . . .

— No kraljevski prijatelju, kako vam je? — upita Fridrik kralja, kada je ušao sa svojim doglavnikom u sobu.

— Ne pitajte! . . . Tuga me bije i mori . . .

— Zbog nesreće, koja vas je snašla? Vjerujem vam . . .

— Nijedan od Arpadovića*) nije bio tako nesretan kao ja! . . .

— Tješite se, sve će proći! — umiješa se doglavnik.

— Što ću, drukčije nije! Valjda je Bog tako odredio, a njegovoj se volji valja pokoriti . . .

Časak nasta mir . . .

Sada pogleda Rajmund vojvodu Fridrika i namigne mu značajno neka započne.

Vojvoda razumjevši mig doglavnika, reče kralju:

— Prijatelju i kralju, Vi ste doveli sa sobom svoje blago i dragocjenosti, koje vrlo mnogo vrijede, ne biste li mi htjeli ustupiti od toga nešto, jer su sve blagajne moje vojvodine prazne. Poznato vam je, da sam se istrošio priskočivši vam u pomoć sa svojom vojskom . . .

Bela ga samo čudno gledao i slušao, a onda će:

— Zar je ona stotina vojnika bila sva vaša vojska?

— Koliko je bilo da bilo, ali me stajalo mnogo novaca — odvrati vojvoda.

— Tako je! — potvrdi i lukavi Hainburžanin.

*) Arpadović — Kralj Bela IV. bio je iz porodice »Arpadovića.« —

— Kako bi vam mogao što ustupiti, kad sam i sam bjegunac i nesretnik! . . .

— To ne spada na mene! Ja sam vam rekao svoje.

— Zar s takovim zahjevima dolazite do nesretnog kralja?

— Ne koristi vam se žestiti dragi prijatelju! Pitam vas s dobra, hoćete li mi predati vaše dragocjenosti?

— Niti mogu niti hoću! . . .

— Morate! — skoči Fridrik sa stolice.

— Fridriče! — uzrujano će kralj.

— Blago ovamo! — zagrmi oštro vojvoda i pristupi kralju . . .

— To je otimačina! Tako rade lupeži! — plane sada i kralj.

— Još jednu riječ i vi ste kralju u najdubljoj tamnici, a blago je vaše i onako moje! Ako vam je dakle mio život i sloboda, predajte mi smjesta vaše dragocjenosti! . . .

Kralj Bela klone od srdžbe na stolac i tresao se cijelim tijelom, kao da ima groznicu. A vojvoda je Fridrik zajedno sa lupeškim svojim pouzdanikom Hainburžaninom s prijezirnim posmjehom uživao u srdžbi i uzrujanosti nesretnoga kralja . . .

— Razbojnici! — vikne Bela — nosite sve, sve! . . Vi ste mi kršćani?! . . .

— Još nijesmo gotovi prijatelju! — vojvoda će.

— Šta hoćete još? Zar vam nije dosta da ste mi oteli sve moje blago? . . .

— Kad ste tako darežljivi — reče porugljivo Hainburžanin — potpisat ćete još i ovu ustupnicu? . . .

— Kakovu ustupnicu? . . .

— Kojom poklanjate momu prejasnom gospodaru i vojvodi Fridriku vaše tri županije, koje megjaše s našom vojvodinom . . .

— Ne potpisujem ništa! . . . To nije moje! — odsječe oštro kralj.

— Zaboravite, da ste u mojoj vlasti! — opet će vojvoda.

— Činite što hoćete od mene, ali ja ne potpisujem više ništa!

— Dakle vi ste voljni poći u tamnicu? A vaša žena i sin? . . . Zar ga hoćete dovesti na konopac? — cerio se Fridrik.

— Da, moja jadna žena i nesretno dijete! — zavapi kralj tako bolnim glasom, da su ga oblile suze od boli i muke . . .

— Vašim potpisom možete spasti sebe i svoje.

Kralj je dugo krzmao . . . Borio se sam sobom, a onda reče:

— Razbojnici, dajte i taj papir ovamo! — pa ga potpiše . . .

— No vidite, da to ide sve lijepo i glatko, rugao se Rajmund, kad je spravljao pismo što ga je kralj čas prije potpisao.

— A sada smo svršili! . . . Zar ne? — upita Fridrik Hainburžanina.

— Sve je u redu! — odvrati ovaj.

— Idemo! — opet će vojvoda i ostavi kralja samoga . . .

— Lupeži! . . . Divlje zvijeri! — vikao kralj za njima, kad su izilazili iz sobe . . .

A oba se Nijemca na ogorčene kraljeve povike samo grohotom nasmijaše i zatvoriše vrata . . . I još neko vrijeme čuo je Bela iz hodnika porugljivi smijeh, koji se po malo gubio u daljini . . .

Kada je kralj sam ostao u sobi prevlada najednom u njemu bolno čuvstvo, nasloni glavu na ruke i gorko zaplače nad svojim udesom. — — — — —

*

U to stupi kraljica tihim korakom u sobu i ugledavši muža, gdje plače, pristupi k njemu i pogladi ga nježno rukom . . .

— Kralju, ti plačeš? . . .

— Kako ne bih! . . . Oni nam lopovi oteše i ono malo dobra, što sam jedva spasao pred Tatarima . . .

— Bježmo odavle! . . . Bježmo! — reče kraljica. Ovi će nam otimači uzeti još i život . . . Gori su i bezbožniji od istih Tatara! . . .

— Da, bježmo, ali komu i kamo? — zdvojno će kralj.

— Kamo! U Hrvatsku kralju! . . .

— U Hrvatsku! . . . Da, u Hrvatsku, k našim vjernim Hrvatima, koji će jedini razumjeti svu tugu i bol svoga nesretnog kralja! . . .

I još iste večeri ostavio je Bela sa svojom porodicom dvorove vjerolomnog prijatelja vojvode Fridrika Ratobornog i zaputio se uz razne neprilike preko Ugarske u Hrvatsku da tamo potraži zaklonište i pomoć. — — — —

POGLAVLJE SEDAMNAESTO.

Prvih dana mjeseca svibnja a jednog ugodnog predvečerja stojao je kralj Bela podvitih ruku na jednome prozoru grada Kalnika i pun udivljenja motrio prekrasnu potkalničku okolicu, koja se prostirala duboko dolje ispod grada. Velika i bujna priroda zaodjela se novim i lijepim zelenilom, koje je tako godilo svačijemu oku. Prostrane livade kitile se svojim baršunastim zelenilom, a oranice i polja zasijana žitom gorjela su u sunčanim tracima. Potok Kamešnica hitro tekao svojim krivudastim i izdrtim koritom i žurio se nekuda dalje dolje na jug, gdje se u zadnjim tracima zapadajućeg sunca kupao i isticao starodrevni hrvatski grad Križevci, sa svojim sivim jakim zidinama i obranbenim kulama, izmedju kojih se isticao toranj stare crkve sv. Križa; tamo još dalje u pozadini kočila se Moslavačka gora sa svojim vinorodnim brežuljcima. Prema jugo-zapadu dizala se visoka i šumovita zagrebačka gora, koja je svojom silnom tjelesinom štitila dični i bijeli Zagrebgrad, prijestolnicu svih Hrvata.

Kralj je uživao u toj ljupkoj ljepoti svibanjskog predvečerja i osjećao se nekuda sretnim i zadovoljnim, zaboraviv u taj čas na sve pretrpjele jade i nezgode . . .

— Kako si divna hrvatska zemljo! šaptao je on pobožno . . .

Od istoka povlačile se već prve zrake večeri. Kralj se prene iz misli, ostavi prozor i uputi se u gradsku kapelicu sv. Katarine, da po svom običaju u tišini obavi večernju molitvu . . .

Ugodna i tajinstvena polutama vladala je već u kapelici, samo slabo svjetlo uljenice, koja je gorjela pred svetohraništem — koje biješe udjelano u zidu na desnoj strani žrtvenika — rasprostirala je blijedožućkasto svijetlo po malenoj crkvici i po predmetima, koji su bili u njoj . . .

Kralj stupi tihim i skromnim korakom u stan Božji i pogje k žrtveniku. Došavi bliže opazi da pred njim već netko kleči. On se ustavi i pogleda sa strane tko je . . . Prepoznao je u onoj klečećoj osobi kneževu kćerku Katarinu, koja je tako skrušeno i živo bila udubena u pobožnu molitvu, da nije niti čula kada je kralj unišao u crkvicu . . .

Vidjevši kralj toliku pobožnost mlade djevojke ne htjede ju buniti u molitvi, već se sasvim tihano sjedne u klupu i pun udivljenja motrio je . . . Djevojka je i dalje molila, ali uz pobožnu molitvu nekoliko je puta

zajecala i bolno uzdahnula ... Kralj nakrene uho i čuje kako je ona molila:

— Božja majko, ti najmilostivija pomoćnice u svakoj nevolji i bijedi, svrni svojim majčinskim okom na mene jadno stvorenje, na mene svoju bijednu službenicu i usliši moju poniznu prošnju. Ti najbolje znadeš kako je moje srce čisto i kako ono kuca velikom ljubavlju za drage i dobre moje roditelje, kao takodjer i za Stjepka. Povrati mu zdravlje, zacijeli mu njegovu tešku ranu, koju je zadobio na bojnom polju braneći svetu vjeru i ljubljenog našeg kralja ... O, nedaj da podlegne bolima ... A isto tako usliši mi i tu molbu: da moj dragi otac dopusti, da ja postanem njegovom ... Oh, nebeska majko, Ti znadeš najbolje koliko ga ljubim! ... Jel' de mila zagovornice, da hoćeš? ... O, ne zapusti me! ... Ne ogluši se na moje prošnje! ... Ti jedina možeš ganuti srca ljudska, pa daj gani i srce mojih roditelja, koji su za sada još protivni mojoj ljubavi. Kroz cio svoj život ne ću zaboraviti Tvoje velike dobrote! Moje zahvalno srce uvijek će slaviti Tebe o božanska pomoćnice i naša najmilostivija tješiteljice!

Svršivši kneginjica molitvu, prekrsti se, ustane sa stube na kojoj je dosele klečala, otare malenim svilenim rupčićem suze s očiju i izagje iz crkve ...

Kralj izadje iza nje i zapita je:

— Kamo ćeš dijete?

Djevojka se uplaši na te riječi.

— Ne boj se! — reče joj kralj.

Djevojka pogleda bolje i prestrašeno reče:

— Kralj ...

— Da, ja sam, tvoj kralj! ... Čuo sam tvoju poniznu i pobožnu molitvu, pa te nijesam htio buniti, dok je ne dovršiš ...

— Molila sam se Božjoj majci, — reče ona još uvijek drhtavim glasom.

— Čuo sam sve. Molila si za svoje roditelje i za Stjepka ...

Čuvši kneginjica ove riječi iz ustiju samog kralja, zarumeni se poput one crvenkaste haljine, što je bila na njoj ...

— A tko je taj Stjepko? ... Reci mi! Nemoj ništa tajiti! ...

— Junak, koji je u zadnjem boju na Tatare teško ranjen, braneći sa županom Jernejem Kneginečkim vašu kraljevsku svjetlost u onom trenutku, kada vam je poginuo konj ...

— Sjećam se toga mladića. Poslije vojne sam se raspitivao za njega, ali mi je slabo tko znao što reći o njemu. Sve što sam doznao jest, da je Hrvat i da je došao s četama mog brata vojvode Kolomana. I vrlo mi je milo da sam potanje doznao o njemu. A gdje je sada? ...

— U glogovničkom samostanu kod braće Templara.

— I ti štuješ toga mladića?

— Da.

— A moguće ga i ljubiš? — zapita kralj blago i nasmiješi se.

Djevojka je šutjela ...

— Zar ne dijete da ga ljubiš? — opet će kralj.

— Ljubim! — prošapta tihano kneginjica.

— Traje li ta vaša ljubav već dugo?

— Bit će tomu preko pol godine. Upravo od onda, kako mi je spasao život.

— Život? — upita opet kralj.

— Da milostivi gospodaru! ...

— A kako se to zbilo?

— Jednom zgodom, kada sam pošla na šetnju izvan grada, udaljila sam se u šumu, a neki lupeži iskočiše iz guštare, svezaše me, pa na konja. Htjeli su me ugrabiti mojim dobrim roditeljima. U taj čas nadošao je upravo Stjepko u šumu i spasao me iz ruku one dvojice.

— To je bilo vrlo lijepo od njega, — potvrdi kralj. — A reci mi dijete zašto su tvoji roditelji protivni vašoj ljubavi?

— Jer Stjepko nije plemić . . .

— Ne! . . . I to je sve.

— Da svijetli kralju. To su zapreke zaradi kojih moj otac ne će ni da čuje o tome . . . Prije polaska na vojnu umolio me Stjepko, da mu dadem kakovu malenkost za uspomenu . . .

— I dala si mu?

— Jesam, maleni zlatni križić, što sam ga dobila od strica Detrika.

— Lijepo! . . .

— Ali kako je bio Stjepko ranjen od tatarske ruke ostade ležeći na bojištu. Moj otac, koji je srećom onuda prolazio, ugleda njega i župana Jerneja, pa ih obojicu povede sobom. Kad je pregledavao Stjepkovu ranu nadje mu na grudima moj križić . . . To ga je začudilo, kako je došao moj križić k njemu. I kada se povratio na Kalnik prvo mu bilo da me je ispitao što je s križićem? Ja sam mu sve priznala, premda je već on unaprijed to slutio, da ja ljubim Stjepka . . .

— Što je bilo na to?

— Rekao mi je kao i majka, da iz svega toga ne će biti ništa, jer su tu takove zapreke, koje se ne dadu ukloniti, — odvrati Katarina i počne jecati . . .

— Umiri se kćerko! uze je kralj tješiti. — Tomu se može pomoći. Znaj, da ako tvoga dobrog kralja i bije takova nesreća, to on ipak uza sve to može da svojim podanicima pomogne u teškoći. A po gotovo kako ne bi tebi, kad si ne želiš ništa više nego samo svog Stjepka! . .

— Milostivi kralju! — klikne djevojka i sklopi ruke pred kraljem.

— Hoću dijete! . . . Već ti rekoh, a kraljevska se riječ ne poriče! . . . Katarina pogleda zahvalnim pogledom kralja.

— Podjimo k tvomu ocu!

I kralj uzme djevojku za ruku i zaputi se u kneževu sobu . . .

Stupiv Bela sa mladom kneginjicom u sobu, podje knez s najvećim strahopočitanjem u susret kralju, ne mogav si razjasniti što je na stvari da se sam kralj udostojao prekoračiti prag njegovih odaja . . .

— Svijetla kruno, koja sreća za me! — reče knez u čudu.

— Došao sam kneže, da se porazgovorim s tobom o tvojoj dobroj kćerci.

— O mojoj kćerci? . . .

— Našao sam je malo prije u kapelici gdje kleči pred žrtvenikom i tihano plače . . . Upitah ju za uzrok njezinoj tuzi, a ona mi otvoreno ispripovjedi da ljubi nekoga Stjepka, a ti da se protiviš tomu? . . .

— Molim, svijetla kruno, ja imam za to svoje razloge! . . .

— Znadem ih već, — prekine ga kralj u riječi.

— Nije plemić . . .

— Tako je milostivi gospodaru.

— Ali on je spasao tvoje dijete . . .

— Priznajem i zato sam mu zahvalan.

— I ne bi pristao na tu ženidbu?

— Ne mogu!

— Čuj, kneže, ali ako te zato moli tvoj kralj?

Bebek je dugo šutio i promišljavao, a onda konačno zapita:

— Svijetli kralju!... Jeli to zbilja vaša želja?...

— Već ti rekoh!...

— E, ako je tako, ja moram da pristanem jer me zato moli onaj, komu sam odan i dušom i tijelom, jer me zato moli moj uzvišeni kralj... Bio sam čvrsto odlučio da iz toga ne će biti ništa, ali kada je moj dobri i milostivi gospodar i kralj sam posrednik, neka bude! Ja ću privoljeti na to

— Lijepo od tebe! Htio sam te samo iskušati. Dajem ti svoju kraljevsku riječ da ću miljenika tvoje lijepe kćeri s mjesta uzvisiti na čast plemića ove kraljevine i da ću ga obilato i kraljevski nagraditi za njegovo junačtvo. Jesi li mu onda voljan dati svoju kćer?...

— Milostivi kralju, sve po vašoj uzvišenoj volji!...

Onda se okrene kralj prema djevojci i upita je:

— I ti si kćerko zadovoljna?...

— O, dobri moj kralju! — klikne zahvalno kneginjica padne na koljena pred njim i poče mu od velike sreće i ganuća ljubiti kraljevsku desnicu na kojoj se blistao veliki dragocjeni prsten od suhog zlata, urešen dragim kamenjem.

— Ustani dijete, ustani! — reče on i sam ju pridigne. — Budi sretna i ljubi svog Stjepka i nadalje nepromijenjenom ljubavlju. Moj kraljevski blagoslov neka vas prati!...

I odbiv svaku daljnu zahvalu izadje ganut iz kneževe sobe. Veselio se u svom plemenitom srcu da je pomogao do sada nesretnim stvorovima.

Drugoga dana pošao je jedan kraljev glasnik u Glogovnicu u samostan Templara i dojavio časnomu

prepoštu, da je njegova kraljevska svjetlost kralj Bela IV. uzvisio Stjepka Koruškoga na čast plemića kraljevine Hrvatske, pokloniv mu na vječna vremena posjed »sv. Helenu sa nuzgrednim zemljištima« njemu i svim njegovim zakonitim potomcima. Ujedno ga je imenovao podzapovjednikom grada Velikog Kalnika i pridijelio ga knezu Filipu Bebeku u pomoć.

Čuvši Stjepko ove glasove silno se razveselio i nestrpljivo iščekivao da se čim prije oporavi od bolesti, samo da uzmogne pasti svomu dobromu kralju pred noge i zahvaliti mu se na tolikoj milosti i odlici.

POGLAVLJE OSAMNAESTO.

Nekoliko dana poslije tog ostavi kralj Bela tvrdi grad Kalnik i zaputi se sa svojom porodicom u bijeli Zagreb, gdje ostade punih deset mjeseci, to jest: od svibnja 1.241. pa do veljače 1.242. — Odavle pisao je on dana 18. svibnja papi Gregoriju IX. vrlo ganutljivo pismo, kojim ga usrdno moli: neka mu kao vjernomu sinu i podložniku svete rimske crkve dade savjet i šalje pomoć. S ovim pismom posla on u vječni Rim svog najvjernijeg pristašu vacovskog biskupa Stjepana Vanču. Njemu takodjer povjeri i drugo pismo upravljeno na njemačkog cara Fridrika II., koji je bio tada takogjer u Italiji vodeći gadni i osvetoljubivi rat s papom. U tom se pismu obveza nesretni kralj Bela, da će caru podložiti svoju ugarsku krunu i zemlju, da će ga priznati svojim vrhovnim gospodarom, samo ako mu pomogne u borbi protiv Tatara. Njega je mislio ganuti i tim, što ga je upozorio da Tatari namjeravaju buduće zime udariti i na Njemačku, a zatim osvojiti sav kršćanski svijet.

Osim biskupa Vanče poslao je kralj takodjer i Nikolu od Moravča, te Lovru i Filipa iz porodice Radića,

na kršćanske dvorove Češke, Ilalije i Franceske, moleći nužnu pomoć. U svojoj nevolji nije zaboravio ni na svoje lukave i vazda neprijateljske susjede Mlječane. U svim tim poslanicama razlaže tužno stanje svoje kraljevine, veleći o njoj: «da je sva do Dunava u rukama Tatara i da ti divljaci ne praštaju ni staru ni mladu, ni ženama ni nevinim djevicama, dapače niti istoj malenoj dječici, već da razaraju i uništavaju sve što im dodje pod ruke« . . .

No jadni je kralj uzalud nestrpljivo iščekivao pomoći od kršćanskih vladara, koji su svi ostali gluhi na njegove zdvojne prošnje. Onaj, koji bi mu bio od srca rado priskočio u pomoć, taj nije mogao. A to je bio sveti otac papa Gregorije IX., slabi i nemoćni starac od osamdeset godina, koji je upravo u to vrijeme sam živio u najvećoj opasnosti iščekujući svaki čas sa zebnjom da će car navaliti na prijestolni grad Rim, kojemu se sve više približavao.

Primiv sijedi papa Belino pismo uzdrhta i zaplače od velike tuge kao maleno dijete. — »Što da učinim, kako da pomognem svome vjernome sinu Beli?“ — pitao se on. — I uvidjevši da mu ne može pomoći, otpisa dana 16. lipnja kralju i njegovu bratu vojvodi Kolomanu, koji je tada ležao bolestan u Čazmi, slijedeće:

— Ljubljeni sinko! Razumio sam tvoje pismo i rasplakao sam se nad nesrećom Ugarske. No svemogući Bog, koji svojih ljudi nigda ne zapušta, ne će niti tebe. U njega se čvrsto pouzdaj i moli od njega pomoći. Da ti ja mogu poslati pomoći, ja bih to učinio od srca rado, ali evo i meni samomu prijeti velika pogibao. Sve što ti mogu dati jest: moj papinski blagoslov. Ujedno ovlašćujem tvoga poslanika a ljubljenog biskupa Vanču, da može po Ugarskoj i Hrvatskoj

dizati križarsku vojnu na Tatare. A svim onima, koji će se tomu momu pozivu odazvati i primiti na se krst i mač, podjeljujem isto onakovo obilato oproštenje kao što ga dobivaju i oni, koji vojuju pod krstom za svetu zemlju . . . Bog bio nad tobom sinko i nad svim tvojim vjernima« . . .

Zajedno s time naložio je papa pismeno svim ugarskim biskupima rimske crkve da budu svomu kralju u svemu na ruku u svetomu boju za kršćanstvo i kršćansku prosvjetu. Napose opomenu predstavnike hrvatskih kaptola: zagrebačkog i čazmanskog, kao i glavara zagrebačkih redovnika Dominikanaca, »da ne puštaju, da bi itko dirao u nesretnog kralja i njegovu porodicu, ili da bi možda tko vrijegjao ili otimao njegova dobra« . . .

Njemački car Fridrik II. mjesto da se kani gadnog boja na papu i da okrene svoj mač na Tatare, još je uvredljivim riječima poručio kralju Beli, da je najviše njegova bezbrižnost i nemarnost kriva, da su Tatari zauzeli Ugarsku, kao i glupost i oholost njegovih podložnika. Iz ovih se riječi vidi sva mržnja tog Nijemca, kojom je odisao prema Beli samo zato, što je ovaj kao dobar sin katoličke crkve, bio odan njezinoj vrhovnoj glavi, rimskomu papi.

I kada je Bela uvidio, da se izjaloviše sve njegove nade, koje je stavljao u evropske vladare, odvaži se na to i uze sam sabirati oko sebe vojsku, da se obrani od Tatara, te dade utvrditi neke gradove po Hrvatskoj. U tom su ga izdašno potpomagali ban Dioniz, zagrebački biskup Stjepan Babonić, knez Hudina, Ivan Jaroslav Okićki i Martin Dragoš uz množinu ostalih plemića iz Hrvatske i nekih iz Ugarske.

Kralj, bojeći se, da divljaci tatarski ne unište kraljevske i crkvene dragocjenosti dade ih prenijeti zajedno

s moćima sv. Stjepana prvog kralja ugarskog uz najveće slavlje i počasti iz Stolnog Biograda u Zagreb i pohrani ih u tvrdi Medvedgrad.

I u tim grozničavim pripremama iščekivao je kralj Bela IV. svakim danom glasove o provali Tatara i na desnu stranu Dunava.

POGLAVLJE DEVETNAESTO.

Zadnja je nedjelja mjeseca listopada. Nebo je čisto i vedro kao riblje oko, jer struji lagani sjevernjak preteča skore i nedaleke zime. Nad velikom i velebnom Božjom prirodom polegla je tiha i mrtva jesen. Na prisoju mlakog sunca žute se i crvene po brežuljcima oko Čažme na pô goli stari hrastovi i debele bukve, i ističu se svojim sivim i zelenkastom mahovinom obraslim granama. Potok Čazma lijeno se vuče svojim blatnim koritom ispod starih ogoljelih vrba i ljeska se o sunčanim tracima koji upadaju u nj. Polja su gdjegdje izorana i zasijana zimskim usjevima, a po drugima strši još po koja šiljasta i na pô truhla strn, po kojoj šeću i gospodare vrane i gavranovi, tražeći po kojeg crva ili kukca, da nahrane gladan želudac. Na prostranom pašnjaku pase se nekoliko mršavih šarenih kravica siromašnih kmetova na koje pazi dječačić od kojih deset godina te bezbrižno slaže iz drveta u jednomu jarku mlinčić i veseli se kako hitra voda pada u drugu nižu grabu i tjera njegov kotač . . . I pljeska rukama i veseli se i opet popravlja svoj kotač, da se brže okreće . . .

Eto, tu vlada veseli bezbrižni život, a tamo na nekoliko stotina koračaja lebdi nad slavnom Čažmom tuga, strah i zabrinutost. U dvorovima vojvode Kolomana vlada prigušeno jecanje i duboka žalost. Veliki i plemeniti vojvoda leži u spavaćoj sobi na umoru . . .

Do njegovog kreveta stajala je: mlada mu žena Saloma, koja se sva očajna nadnijela nad uzglavlje svog uzvišenog muža, komu suznim očima gleda u žuto čelo na komu se već pojavljuju prvi znaci nesmiljene i grozne smrti. Dalje do nje stoji vjerni kancelar File, kanonici Tomo Čazmanski, i Petar Garićki, te vojvodin ispovjednik otac Dominik, koji ga je upravo prije pol sata pričestio svetim tijelom i podao mu zadnju pomast. Svima se čita s lica velika i duboka tuga.

Vojvoda Koloman teško diše i katkada prostenje . . . Duboka rana nesmiljeno ga pali i truje mu plemenitu krv . . . Najvrsniji liječnici iz dalekih strana svijeta ne mogahu mu pomoći, niti mu ublažiti boli . . .

Sve je napeto u sobi umirućeg vojvode. Sve sa strahom u srcima iščekuje onaj strašni i kobni trenutak kada će zaklopiti oči muž, koji je bio po svojoj časti prvi iza kralja u Hrvatskoj.

Dok se ovako zbivalo gore u vojvodskim odajama, dotle se zabrinuto čazmansko gragjanstvo u velikim hrpama sakupljalo pred vojvodskim dvorom i znatiželjno i zabrinuto iščekivalo glasove o stanju vojvodine bolesti. Neki su ulazili u dvor i ispitavali pojedine vojnike ili plemiće ima li se nadati povoljnim glasovima. No ovi su mogli slabo što reći, jer su i sami čekali dok izagje koji od njihovih zapovjednika, da im to dojavi. Drugi su opet u zbornoj crkvi sv. Duha zajedno s braćom reda sv. Dominika obavljali skrušene molitve za zdravlje vojvodino.

— Bože dobri, uzdrži nam u životu plemenitog vojvodu! — govorili i molili sakupljeni.

No nedokučiva volja velike Providnosti odredi da plemeniti vojvoda ispusti prije večeri dušu u naručju svoje ucviljene žene . . .

A kada zazvoni veliko zvono na zvoniku zborne crkve, a zatim i na zvoniku crkve sv. Mandalene, obuze velika i iskrena tuga sva srca sakupljenog ljudstva. Ali nekoji još sveudilj nijesu vjerovali da je umro Koloman, već su govorili:

— Ne, naš vojvoda nije umro! To zvoni samo zato, da se pomolimo za njegovo ozdravljenje.

— Molimo se! Molimo! — rekli drugi.

No megjutim izvjesiše na zbornoj crkvi veliki crni barjak sa bijelom mrtvačkom lubanjom i unakrst složenim kostima. Kad su to gragjani opazili, znali su da je istina i naricahu:

— Vojvoda je u istinu umro!

— Nema ga više!...

— Umrla je sirotinjska majka!... — jadikovale udovice i sirote.

— Bog mu pomilovao dušu! — govorili drugi i proljevali gorke suze nad odrom velikog vojvode...

Za četvrt sata izašla je četa oklopnika iz vojvodskog dvora i zaputila se put Zagreba da dojavi kraljevskoj svjetlosti i tamo sakupljenim velmožama tužan glas o smrti Kolomanovoj.

*

Kralj je bio upravo u vijeću s najuglednijim velmožama, kada mu bude najavljena vijest o bratovoj smrti. Bio je duboko potresen i ganut, a onda reče sakupljenima:

— Slavne velmože! — Upravo ovaj čas stigla je iz Čazme tužna vijest, da je naš nezaboravni i ljubljeni brat Koloman, veliki vojvoda slovinske zemlje ispustio spokojno svoju plemenitu dušu... Ne možemo izreći riječima što osjeća u ovaj čas naše ucviljeno srce nad smrću onog muža, koga smo toliko ljubili i koji se je tako slavno ponio u zadnjoj nesretnoj vojni na Tatare, kojom je zgodom i zadobio tešku ranu, te joj prije nekoliko sati i podlegao... Slava velikomu pokojniku, slava našemu ljubljenomu bratu i uzor junaku!..

— Slava mu, slava! — odvrate žalobnim i potresnim glasom prisutni velikaši.

— A sada ćemo se gospodo pomoliti za upokoj duše velikog pokojnika — reče biskup Stjepan Babonić i tužan spusti se na koljena, a sve moćno i ugledno plemstvo slijedilo je primjer zagrebačkog biskupa...

Doskora je i veliko zvono sa stolne crkve sv. Stjepana javilo cijelomu Zagrebu vijest, da je kraljevina Hrvatska izgubila svog velikog vojvodu.

Još istoga dana javio je kralj posebnim pismom takogjer i papi Gregoriju smrt svoga brata.

*

Osam dana iza toga ukopan bi Koloman uz najveće počasti u prisuću kralja i nebrojenih velmoža i plemića u crkvi čazmanskih Dominikanaca te mu postaviše nad grobom veličanstveni spomenik.

S tim velikim mužem legoše u grob i osnove o sjedinjenju spljetske nadbiskupije sa zagrebačkom biskupijom.

Udova, vojvotkinja Saloma, koja je bila kći krakovskog vojvode Leška, ostavi doskora nakon muževljeve smrti Čazmu, preseli se u svoju domovinu Poljsku i stupi u Zavihostu u red koludrica sv. Klare, gdje je pobožno i sveto dovršila svoj život godine 1.268.

POGLAVLJE DVADESETO.

U dvoru zagrebačkog biskupa Stjepana Babonića našli se na dan sv. triju Kralja 1.242 na okupu: kralj Béla, ban Vialka, knezovi: Dimitar od Abe, Detrik

Bebek, Trstan, Ivan Jaroslav Okićki i File, bivši kancelar pokojnog vojvode Kolomana.

Kralj je sjedio tužan i nujan u naslonjaču pokraj prozora, a odmah do njega stojao je biskup Babonić, lijep visok čovjek koji je pozorno slušao upravo nadošloga dvorskog suca Vladislava, što no im je prvi dojavi strašnu vijest o provali Tatara na desnu stranu Dunava.

— Nema spasa Hrvatskoj! govorio je prvi Ivan Okićki.

— Dakako da nema, — odvrate i ostali velikaši.

— Eto, — javi se knez Trstan — narod se tješio i govorio, da je Bog poslao zato ovako užasnu zimu da uništi divlje čopore Tatara, kojima ne mogahu do sada naškoditi sve kršćanske vojske. A kad tamo, ti su divljaci upotrebili tu priliku i prešli preko smrznutog Dunava na desnu stranu da unište i poharaju i nju kao i lijevu.

— I baš na sam Božić su prešli prijeko? — upita biskup.

— Upravo na Božić! — potvrdi dvorski sudac.

— Strašno! Sad smo gotovi! — reče File.

— Što sada gospodo? — upita opet biskup i zareda pitajućim pogledima po sakupljenim velikašima.

— Odmah ćemo krenuti s vojskom iz Zagreba na te nemani! — javi se kralj ogorčenim i uzrujanim glasom.

— Što to govorite svijetla kruno! — opet će biskup.

— Zašto ne dragi biskupe? — upita kralj.

— Preslabi smo za sada!

— Ne, tu nema druge, mi im moramo poći u susret!... Ovako ne ide dalje. Zar ćemo uvijek samo

bježati pred njima? Kamo ćemo onda doći? — pitao kralj uzrujano.

— Svijetli gospodaru! — javi se sada ban Vialka. — Promisli dobro što si nakanio! Pravo je rekao prečasni prijatelj biskup Babonić, da smo za sada još preslabi. Koliko nas je samo bilo na Muhijskoj poljani pa smo razbijeni, a kamo ne bi sada gdje nas nema ni polovica od one sile...

— Samo mojim oholim Madžarima imadem zahvaliti taj poraz! — odvrati kralj.

Hrvatska gospoda ne rekoše na to ni riječi.

— Sad sam medju Hrvatima — opet će kralj — koji znadu bolje štovati i ljubiti svoga kralja.

— Istina kralju, — opet će knez Okićki, — ali čuj što govori ban Dioniš!...

— Tako je svijetla kruno! — jave se Detrik Bebek i Dimitar od Abe. — Preslabi smo!

Na čas nasta šutnja... Velikaši su gledali u kralja, koji je naslonio glavu o desnicu i zamislio se... Željno su iščekivali da čuju njegovu konačnu odluku. Držite li da smo zbilja preslabi? — upita kralj nakon podulje stanke.

— Dakako da jesmo. Naša ljubav i vjernost nepokolebiva za te uzvišeni gospodaru, — odvrati ban. — I mi smo spremni odmah poći na tvoju zapovijed u boj, ali koja nam korist da ludo izginemo, ne postigavši time svog cilja!...

— Nego?

— Najbolje bi bilo — reče biskup — da se svi zaklonimo u Primorje, a odanle da pogjemo u Dalmaciju...

— Izvrsna misao! — rekoše svi.

— Tamo bi se onda sakupile sve naše čete i mi bismo jaki udarili na neprijatelja. Stalno je, da on ne će

još odmah u Hrvatsku dok ne pohara desnu stranu Ugarske. A dok on to obavi mi ćemo biti već u Primorju spremni, da se s njima ogledamo.

— Dobro, — opet će kralj, — ali to valja da bude što prije. Tatari su brzo tu na svojim hitrim konjima.

— Ja mislim — reče Detrik Bebek — da bismo njezinu svjetlost kraljicu Mariju s djecom otpravili svakako prije nas u Primorje.

— Da! — potvrdi kralj.

— A s njom i sve krunske dragocjenosti.

— Taj posao povjeravam dragomu momu banu Dionišu, koji će ih dopremiti sa Medvedgrada u Zagreb.

Ban se pokloni kralju i odvrati:

— Prihvaćam se te časne zadaće ...

Onda će opet kralj upitati:

— Što mislite, kamo bi bilo najsigurnije da se zakloni moja uzvišena žena i kraljica s djecom i dragocjenostima?

— U tvrdi i nepredobivi grad Klis — odvrati ban. — Tamo će biti najsigurnija.

— Pratioci kraljičini bit će junačka braća Filip, Tomo i Lovro Radići a brigu za našega malodobnoga prijestolonasljednika povjeravam knezu Herbertu — odregjivao kralj:

— Boljih čuvara i pratilaca ne bi mogao svijetli kralju naći odvrati mu ban.

A knez Okićki reče:

— Predlažem, da bi se svijetla kraljica najkasnije za dva tri dana spremila na put ...

— Odmah! Odmah! — govorili drugi.

— I da udari putem preko Modruša i Bihaća jer je najsjigurniji.

— Tim ćemo putem i mi — dometne biskup Babonić.

Još su rečena gospoda neko vrijeme vijećala s kraljem o svim pripravama za put u Primorje, a onda ostaviše biskupove dvorove.

* * *

Nakon mjeseca veljače ostavi kralj sa silom plemića i velmoža vjerni Zagreb, koji mu je kroz punih deset mjeseci podavao zaštite i iskazao toliko podaničke ljubavi i krene u hrvatsko Primorje, da podje za ženom i djecom, koji su u to doba bili u tvrdomu gradu Klisu. Tom zgodom bio se okupio oko kralja upravo sav cvijet najuglednije plemenite hrvatske gospode, koja su ga pratila u Dalmaciju. Bio je tu dostojanstveni zagrebački biskup Stjepan Babonić, junački ban i kraljev miljenik Dioniš Vialka, mudri File, sada predstavnik zagrebačkog kaptola, neustrašivi župan Jernej Knegi-nečki, mrki knez Dimitar od Abe, vjerni Detrik Bebek, hrabri knez Ivan Okićki, umni knez Tristan, slavna braća Kres, Kupiša i Rak sa trideset i osam svojih vjernih rogjaka iz kićenog Srijema, ugledno pleme Bratila iz Moravča, plemeniti Martin Dragoš i Martin Ponža, te dična braća Skalići iz Like.

K ovoj uglednoj sviti hrvatske gospode pridružiše sa neki ugarski bjegunci, i to: dvorski sudac Vladislav, biskup vacovski i kraljeva desna ruka Stjepan Vanča, kraljevski kancelar Benko, pečuvski biskup Bartol i ostali, koji su bili voljni izginuti za svog kralja i domovinu.

A plemenitom kralju raslo je srce od milinja, nadimale mu se grudi od zadovoljstva kada je zaredao svojim okom po toli brojnoj i uglednoj svojoj pratnji. Uvigjao je da ga nijesu prevarile nade, koje je gojio

u svom srcu onda, kada je ostavio dvorove vjerolomnog prijatelja austrijskog vojvode Fridrika, koji mu je bio upravo razbojničkim načinom ugrabio sve dobro i dragocjenosti. U srcu kraljevu živjela je velika ljubav za njegove odane Hrvate, koji ga ne ostaviše niti u najpogibeljnijim časovima. U njegovoj se duši ragjalo živo uvjerenje, da će on ovaj put nedvojbeno uz Božju pomoć i iznijeti sjajnu pobjedu nad divljim tatarskim čoporima. On je bio uvjeren, da će na hrvatskom tlu pasti za uvijek slava nepobijegjene Batukanove vojske. Hrabre hrvatske desnice zadat će divljoj sili smrtni udarac. Zato ovakovim dičnim i neustrašivim braniteljima časnog krsta mora biti i sam Bog u pomoći.

I pun ovakovih lijepih nada i misli junački je hrlio dalje na čelu svoje ugledne pratnje.

*

Jedva što je kralj ostavio Zagreb bili su prvi odjeli Tatara prešli na više mjesta rijeku Dravu i stupili na hrvatsko tlo, sjedinili se negdje oko Čazme, popalili ju i razorili još posve novi grob vojvode Kolomana i razlijali se poput ognjene bujice po cijeloj Hrvatskoj, da i nad njom izvrše svoju zatorničku silu.

POGLAVLJE DVADESET I PRVO.

Mladi podzapovjednik grada Kalnika vitez Stjepko Koruški upravo je metao na glavu šljem i htio da izjaši, kada mu u sobu ugje gradski vratar Tomo Žibrinovečki, koji mu je u zadnjoj vojni spasao život.

— Što je dobra Tomo? — upita ga prijazno Stjepko.

— Imadem gospodine s vama govoriti o jednoj vrlo važnoj stvari, — i počne se ogledati po sobi...

— Zar je stvar zbilja tako važna, kako si to naglasio?

— Ne samo važna nego i tajna... Jesmo li sami ovdje?...

— Posve sami!

— To mi je drago...

— Ded govori! — Stjepko će.

— Našemu gradu prijeti velika pogibao...

— Što je? Govori brzo! — opet će Stjepko i uhvati gradskog vratara za desnicu.

— Umirite se gospodine viteže. Nemojte biti odmah tako uzrujani.

— Brzo, brzo, dragi Tomo!

— Vi poznate gospodara Opojgradskoga plemenitog Pavla?

— Onog razbojnika!...

— Da. Čujte zato sada i sudite!... Opojski mi je prije pet dana, kada sam se ono vraćao iz Toplica obećao silan novac i nagovarao me da mu izručim ključeve grada Kalnika...

— Tomo!... Za ime Božje!...

— A otkale on tebe pozna?

— Ja sam prije deset godina bio u njegovoj službi, ali jer sam upoznao u njemu velikog lupeža i pustolova, zahvalio sam mu i prešao sam na Kalnik k našemu dobromu knezu.

— Dobro, govori dalje.

— Dakle, — kako rekoh prije, nagovarao me da mu izručim ključeve gradskih vrata. To me u prvi mah osupnilo!.. Ja da budem izdajica svog kneza i da kraljevski grad predam u šake tome lupežu!... Nikada!... No upitao sam ga: čemu to vodi? a on mi ne htjede odmah reći pravu istinu, već je motao simo i tamo... Domislim se ja napokon i rečem samomu sebi: »Nadmudri tog lupeža, jer se iza toga nešto krije!«... I zato promijenim svoje držanje prema

Opojskomu, obećam onako iz daleka, da bih mogao pristati na njegov prijedlog, ali se bojim, da nebi naš knez kako ušao u trag ... To je pomoglo! Jer kad je vidio moju sklonost povjerio mi je napokon u svom veselju, da je u svezi s Tatarima i da im zadao tvrdu vjeru da će Kalnik predati u njihove ruke ako ga zato bogato nagrade ... Napokon mi reče: »Poslužiš li mi, bit ćeš po časti prvi u momu gradu!« ...

— Prokletnik! — plane Stjepko.

— I ja sam konačno pristao na njegov predlog.

— A kako ste ga ustanovili?

— Osnova je ova: sjutra oko ponoći on će dojašiti sa još jednim svojim vojnikom pred gradska vrata. Bit će odjeveni kao križari, koji će tobože doći javiti knezu da ih je poslao prepošt, koji moli za brzu pomoć, jer su tatarske predstraže počele plijeniti samostanske posjede ... Knez bi imao sa cijelom posadom pojuriti Glogovnici u pomoć, tako, da u gradu ne bi ostalo dvadeset branitelja. A čim bi bili naši podalje, imali bi kroz šumu iza grada nahrupiti Tatari i ući u grad i zaposjesti ga u ime Batukana. Gradsko žiteljstvo bi onda poubijali ...

— To je tajna, koju do sada nezna nitko ovdje do vas. Knezu bih bio otkrio samo onda, da nema vas ovdje, ali jer vas ljubim i štujem u velike, odlučio sam vama povjeriti cijelu stvar i dogovoriti se, kako ćemo mudro iznenaditi našeg kneza i uhvatiti onog lupeža.

— Dakle ti misliš da ne kazujemo knezu ništa?

— Nipošto! Mi ćemo to sve obaviti bez njega. Alaj će se začuditi kada mu dovedemo Opojskoga da mu sudi ...

— Izvrsno dragi Tomo! Ti si pametna glavica! — klicao radosno Stjepko i malo da nije od ganuća ogrlio Tomu.

— Vi ćete postaviti jake straže iza gradskih vrata, i kada ga ja pustim u grad, đat ćete ugovoreni znak i mi ćemo njega i pratioca mu pograbiti, okovati i takova dovesti pred kneza Pri njihovu ulasku neće gorjeti svijetlo jer bi mogli opaziti straže. Ovako ne će ništa posumnjati. Dapače, ja sam tako i utanačio s njime da ću ga u mraku pustiti u grad ... A poslije kada dogju Pasoglavci za njim, dočekat ćemo ih spremni i pokazati im da je Kalnik za njih kiselo grožgje! ...

— Još samo ovo: ja ću sada izjašiti iz grada i tobože u lov, a za pravo idem u šumu, da se sastanem s Opojskim i da ga ponovno uvjerim, da će moći sjutra u grad Kalnik ...

— Ali ne kao pobjednik već kao zarobljenik! ...

— Tako je viteže! Ta lija ni u snu ne misli da će sutra noć dolijati.

— Dakle sjutra! ... A vjera je tvrda? ...

— Tako mi svetog Jurja i Mihalja, da ne poričem! — zakune se vratar.

* * *

Lijepa je noć, tiha je ožujska noć ...

Na nebesima iskre se rijetke zvijezde jer tajinstveni mjesec sipa svoje čarobno svijetlo po tihoj zemlji, po onom bijelom snijegu što još nije okopnio i po onim mrkim šumama što ih nije još poharala divlja tatarska sila. Ponosni i tvrdi kameniti grad Kalnik dostojanstveno straži stražu nad svojom lijepom okolicom. Bajno svijetlo pada i po njemu, pada po njegovim kamenitim tornjevima, četverouglastim kulama i neslomivim zidinama, koje bacaju duge, tamne, orijaške sjene tamo prema zapadu i sjeveru po polju Zagragju i onim šumama što se protežu iza njega ... Sve je tiho i gluho, tako tiho da bi rekao: »Izumro je sav svijet« ... Niti istih grad-

skih stražara, niti njihovih povika nije čuti... Sve spava tvrdim snom...

Cestom, što vodi na Kalnik od Kamenitih vrata, jašu dva konjanika. U bajnoj mjesečnoj noći izgledaju kao utvare, jer su posve bijeli. Ali ako ih iz bliza promotriš opazit ćeš im na bijeloj haljini veliki crveni križ To su križari, koje jamačno važni poslovi gone u to kasno noćno doba na Kalnik... Polako se uspinju strminom prema gradu, a kada su došli pred glavna vrata konje...

Sada se gane netko gore iza zidina Bio je to stražar. Čim je dolje opazio konjanike, prinese dlanove k ustima i pitaše:

— Tko je dolje?...

— Križari iz Glogovnice. Brže otvorajte! — glasio je odgovor jednog od one dvojice na konjima...

Za malo zacviliše ključevi u staroj ključanici i desno krilo gradskih vrata otvori se...

Konjanici sasvim lagano ujašili pod svodove kule u kojoj su bila vrata. Unutra bila je tmina, koju je razsvjetljivalo tek nekoliko trakova mjesečine koja je pala onda unutra, kada se vrata otvoriše...

A čim su konjanici ujašili skoči iza vratiju dvadeset gradskih vojnika, pograbe oba križara, svale ih s konja i sputaju im obje ruke unatrag željeznim lancima...

Izdaja!... Prokletstvo!... Prevara!... grdio jedan od uhvaćenika.

— Svijetla ovamo!... Dajte svijetla!... čuo se zapovijedajući glas.

— Odmah gospodine!... — glasio je odgovor i čulo se u tmini kako netko trči prema onoj strani gdje je bila stražarska soba, i otkale iznijeşe dvije goruće baklje.

— Ovamo! — zapovjedi opet isti glas, — da vidimo tu svetu braću...

I dvojica stražara prinesu baklje tik pred lica one dvojice koji su ležali sputani na zemlji.

— O dobra vam večer, braćo križari! — govorio Stjepko i zagledao se u lice uhvaćenicima.

A jedan od onih počeo trgati nogama i tresti željeznim lancima kao da bi ih se htio osloboditi, a uz to je strašno proklinjao.

— Što čujem!... govorio Stjepko tobože u čudu. — Brat križar pa tako ružno kune. Zar te nije strah Boga? Ali ti po svojoj prilici nisi križar, već ti je samo haljina križarska. O, ne bi ti sokole tako kleo da si ti križar!...

A onda zapovjedi stražarima:

— Skinite tomu poganinu haljinu, jer nije vrijedan da na sebi nosi taj časni znak!

Stražari izvršiše u tren oka zapovijed.

— Što vide moje oči — klikne Stjepko opet. — To nije brat križar, već glavom sam plemeniti Opojgradski!... O, o, vidi samo čuda! Pod časnom haljinom krije se takov pustolov!...

Svi se prisutni pogledaše, jer osim Stjepka i Tome nije nitko ništa znao. Vojnici, koji su stojali u zasjedi, znali su samo to, da kada dva samostanca u bijelim haljinam ugju u grad, da ih ščepaju i svežu. Zato se sada silno začudiše kada je njihov podzapovjednik spomenuo ime Opojgradskoga.

A gradski vratar Tomo Žibrinovečki pristupi do svezanog Opojskoga i upita ga porugljivo:

— Gospodine Pavle, poznate li me?... Zar vas nijesmo dočekali? Ljepše nego li ste se nadali!... Hahaha!... Čast, komu čast, pa tako i vama. Ovako ple-

menitom gospodinu dolikuje da su ga naši gradski vojnici dočekali i izkazali mu dužnu počast...

— Prokleta huljo! — škripao Opojski. — Izdajica!...

— Hahaha! — previjao se Tomo od smijeha. — Zašto mi ne odgovaraš golubane na pitanje? Hoćeš li gradske ključeve?... Gle kako su lijepi i jaki — i počne s njima zvoniti...

Hahaha!... — smijali se sada i ostali vojnici. — Ovaj je htio ključeve od Kalnika!...

— A sada reče Stjepko zatvorite ih u tamnicu i postavite jaku stražu naokolo. To su dragocjene ptičice koje valja dobro čuvati!...

Gradski tamničar dade rukom znak i vojnici otpratiše obojicu u zatvor.

— E, gospodine viteže!... — opet će veselo Tomo — tome se nije Opojski nadao. Na ovako laki način dobiti ga u šake. Koliki su već vrebali na njega da ga uhvate, ali im bijaše svaki trud uzaludan, a k nama je evo sam došao. Hahaha!... baš je uradio pametno. Nijesmo se trebali s njime mnogo mučiti i natezati... E, ali tu vrijedi Tomina glava!...

Megjutim dojaviše im straže sa gradskih bedema da tamo iza grada prema polju Zagragju opažaju nekakove sumnjive sjene.

Kad je to čuo Stjepko odmah reče:

— To su Tatari! Idu za Opojskim da im otvori gradska vrata...

— Vjere mi, baš su točni! — odvrati Tomo.

— Momci, svaki na svoje mjesto! Ali lagano i bez ikakove buke. Treba da ih iznenadimo.

I svi se popnu na zidine, te se zgodno zakloniše da ih izvana nije mogao nitko vidjeti. Stjepko s Tomom uspne se na najvišu gradsku kulu od sjevera. A kada

su bili gore, opaziše kako se tamo iza grada kroz šumu polako vuku nekakove crne sjene na konjima, poput noćnih sablasti i kako se sasvim tiho primiču pod sjeverne zidine grada.

— Pasja braća, kako tiho idu! — šapne Tomo Stjepku. — Nije čuti ni daška...

— Oprezni su!...

I čim su došli bliže, sišli su s konja i počeli su tajinstveno obilaziti okolo zidina kao da nešto traže. Napokon na jednom mjestu, gdje je pristup bio samo donekle laglji, počeše nešto prislanjati uz zidine...

Tomo se nije mogao suzdržati, već reče:

— Gospodine Stjepko, što rade?... kao da nešto prislanjaju uza zid? Zapovjedite da naši ozgora udare!...

— Polako prijatelju!... Sada si ti opet prenagao. Pusti da vidimo što će biti iz toga!...

A Tomo se sve vrpoljio od muke na svom mjestu i grčevito stiskao luk i strelice...

... I gle čuda! Jedna od onih crnih prilika kao da se diže više i više uz zidine, a one joj druge u tom pomažu... I još malo pa će se doskora dovinuti prvih gradskih prozora gdje su bili stražarski stanovi... Ali u taj čas ganu se nešto gore iza zidina, prohuji mirnim noćnim uzduhom neki čudni zvižduk i ona sjena zakrikne, prevagne se natrag i počne strjelimice padati s one visine... A neka grozna kletva izrečena u čudnom jeziku izvali se iz ustiju one padajuće sjene... I odmah zatim gane se gore iza zidina stotina sjena, prohuji stotina čudnih zvižduka kroz noć i one druge sjene prestravljeno ostaviše zidine, hitro poskakaše na svoje niske konjice i odjuriše netragom ispod grada u mrku šumu...

Bile su to prve tatarske predstraže, prve uhode, koje su dogovorno sa Opojskim došle u blizinu Kal-

nika da ga razgledaju. U svojoj velikoj smjelosti usudiše se penjati na sjeverne zidine, misleći se dokopati gornjih dijelova, poubijati stražu i otvoriti zajedno s Opojskim širom vrata moćnomu Batukanu, koji bi onda kroz njih slavodobitno uništao sa svojim divljacima i ponosno razvio na najvišoj gradskoj kuli svoj crno bijeli barjak, znak sile, trepeta i strašne smrti...

Ali vjernost Tomina, te budna i oprezna gradska straža pokvarila im smjelu namjeru i pomrsila im osnovu. Pustiše ih da se penju, a kada bijahu skoro na dohvatu, odapeše oni ozgora svoje strjelice, koje su dobro gagjale.

— To je bio dobar pozdrav! — reče veselo jedan vojnik.

— Ja mislim da im je prisjelo! — reče i drugi. — Upamtit će ti nekrsti, što je Kalnik.

— Bili ste valjani! — pohvali ih Stjepko sa kule.

— Zar ne plemeniti gospodine? — govorahu veselo branitelji.

— Dobro je bilo, vrlo dobro! Što su tražili to su i dobili. Budite samo neprestano na oprezu, jer bi se ti divljaci mogli lako opet vratiti. Ja idem sada knezu, da mu sve dojavim...

— Možete poći mirne duše. Mi ćemo biti već na oprezu...

I Stjepko sagje sa kule na kojoj je dosele bio i zaputi se u južni dio grada do kneza Filipa da mu dojavi novost, da su se prvi Tatari već ukazali pod gradom.

Knez Filip još je bio budan. Sa svojom ženom, Katarinom i sa još nekoliko uglednih plemića, koji se zakloniše sa svojima za čvrste kalničke zidine sjedio je kraj prostranog stola.

Unišav Stjepko u sobu, svrate svi na njega svoj pogled a ponajbolje Katarina.

— Kneže, reče on — prve su tatarske predstraže pod Kalnikom!

— Zar su tu? — upitaju svi iznenagjeno i poustanu sa stolica.

— Kojih trideset konjanika bilo se sa sjeverne strane primaklo pod naše zidove, koji počeše obilaziti, a jedan najsmjeliji od njih usudio se pomoću svojih drugova penjati uz gradske zidine...

— Što govoriš!

— Ali im zasolismo! Onog najsmjelijeg prostrijelio je Joso Žibrinovečki strjelicom tako zgodno da se odmah srušio.

— Tako valja! — rekoše svi.

— A čini mi se, da i onim ostalima nije takodjer bilo krivo, jer su uplašeni odmah poskakali na konje i odmaglili u šumu.

— Tu nema već šale — reče zabrinuto knez. — Valja se dobro pripraviti za obranu.

— Ne bojmo se! — reče opet Stjepko. — Što nas ima u gradu svi smo junaci i Batukan ne će nikada zapovijedati svojoj vojsci sa Kalnika!...

— Tko zna, što se još može dogoditi — drhtavim će glasom Katarina i stisne se uz majku kao da traži u nje zaklona i obrane.

— Nemajte bojazni kneginjice! — javi se sada jedan od plemića. — Grad je tvrd i čeličan kao i onaj kamen na komu stoji!...

— Junačke desnice naših vojnika branit će ovaj tvrdi grad — odvrati s ponosom knez.

— I Bog će nam biti u pomoći! — javi se kneginja.

Onda će opet Stjepko:

— Kneže, jošte jednu novost imam da vam dojavim.

— Opojski je u našoj tamnici!...

— Opojski?

— Da Opojski:

— To mi je nevjerojatno.

— Pogjite sa mnom u tamnicu pa ćete se uvjeriti o istinitosti mojih riječi.

I svi su pitali kako je do toga došlo da je Opojski u kalničkoj tamnici.

A Stjepko im uze sada pripovijedati cijelu zavjeru Opojskovu sa Tatarima, i kako je Tomu Žibrinovečkoga nagovarao da mu preda ključeve od grada.

Svi se stali čuditi.

A knez će mirno:

— Čemu se čudite? Zar otimač i razbojnik pazi s kim sklapa savez? Ta Opojski ne spada megju nas poštene vitezove. On je već odavna okaljao svoj stari plemićki grb i viteški pojas!...

— Zaslužio je smrt za svoje izdajstvo!

— Tako je! Tako je! — govorili svi ogorčeno.

— Po pravici morala bi mu se kao plemiću odsjeći glava, ali to je za njega odviše časna smrt... Opojski zaslužuje vješala! — nastavi Stjepko.

— Na vješala s njime! To je za njega kazna.

— I to odmah, s mjesta!...

— Samo neka se prije ispovijedi i pričesti — reče kneginja.

— To mora biti, jer je i on kršten...

Knez je takogjer bio sporazuman s time da se Opojski objesi, jer kao izdajica svoga kralja drugo i ne zaslužuje, a po gotovo u ovako opasnim i teškim vremenima kao što su ova sada, gdje su Tatari prodrli

u domovinu. Zato naloži slugama da se sjutra rano u gradskomu dvorištu postave vješala.

Mnogima je bilo neugodno pri duši, kada su čuli kneževu odredbu, ali je svaki ipak bio uvjeren čvrsto da je Opojski zaslužio tu pravednu kaznu za svoj čin.

Sjutradan skupili se svi u gradskomu dvorištu, samo kneginja i kći joj nijesu htjele da prisustvuju tomu tužnomu prizoru... Tamničar s vojnicima izvede Opojskoga iz tamnice i dovede ga na stratište. Kad je ugledao vješala bio je strašno blijed i silno uzrujan te je sav drhtao... Gradski svećenik stupao je uz njega i nešto mu potiho govorio...

Knez mu proglasi osudu i za nekoliko časova već je Pavao Opojski visio na vješalima.

A svi oni, koji su tomu činu prisustvovali govorahu: Stigla ga pravedna kazna!

POGLAVLJE DVADESET I DRUGO.

Jedva da je zarudila zora na istoku a već je na Kalnik prispio glogovnički prepošt sa svim svojim ljudima da potraže zaklonište pred divljom tatarskom silom, koja im je zapalila slavnu crkvu i zarobila samostan. Siromasi jedva su umakli tatarskomu bijesu. I da se nijesu spasli kroz tajni hodnik, koji je vodio od crkve prema bližnoj šumi, bili bi jamačno već okovani ležali na tatarskim kolima. Knez ih je objeručke primio i veselio se u velike da se broj kalničkih branitelja svakim časom umnaža. A bilo ih je već toliko u gradu da je svaki zakutak bio prepun. Svi okolišni plemići sa svojim slobodnjacima i silesijom kmetova pohrlili su na tvrdi grad da megju njegovim zidinama potraže sigurno zaklonište. Jedina viteška braća Božjaci iz Glogovnice ostali su najdulje na braniku svog praga, a svi su drugi ostavili kuće i selišta. Ali i njima je

bilo napokon bježati i potražiti sigurno utočište na Kalniku.

I još se nije sunce pravo ni pomolilo na istoku a već su kalnički branitelji gledali kako se pod njihov grad valja poput burnih morskih valova velika i nepregledna tatarska bujica...

Stjepko Koruški ugledav tu besprimjernu silu, zanosno se okrene k četi svojih odanih kmetova iz sv. Helene i Žibrinovca i reče im:

— Junačka braćo! Velika sila ide na nas. Pokažite pred svima što možemo. Hrvatske smo majke sinci, hrvatska krv teče u našim žilama! Ostavimo našim potomcima lijepi primjer hrabrosti i neustrašivosti. Proslavimo se za našu hrvatsku otadžbinu i ljubljenog kralja! U boj, na život i smrt!...

A jedan mu od podložnika uzvrati:

— Plemeniti naš gospodaru! Obećajemo ti, da ćemo se u svakoj zgodi držati hrabro i da ćemo žilavo i neustrašivo braniti našu rogjenu grudu, to sveto hrvatsko tlo na kom prvi put ugledasmo svijetlo Božje... Djeci našoj ostavit ćemo dičan primjer kako valja ljubiti domovinu, kako valja za nju i život žrtvovati! U sreći otadžbine je i naša sreća i naš spas... Bog nam pomogao!...

— Za Boga, kralja i domovinu! — usklikne zanosno Stjepko.

— Za Boga, kralja i domovinu! — uzvratiše svi jednoglasno i oduševljeno...

*
* *

Bilo je lijepo ožujsko jutro. Zlatno sunašce, koje se podiglo sa istoka ugledao je silne tatarske čete pod hridinama kamenitog Kalnika.

Nepobijegjeni Batukan, pun oholosti izigje iz svoga jednostavnog kožnatog šatora, na kom se vijala kanska zastava, prijezirnim okom promjeri pred sobom stojeći tvrdi grad, mahne rukom i krepkim poludivljim glasom zaori:

— Na juriš!...

A tisuće tatarskih konjanika postavljeni u bojne redove potjeraše svoje malene konjice uz brijeg i odapeše otrovne strelice na gradske zidine... Ali sa zidina skotrljā se teško kamenje na njihove glave, koje pucahu pod njim kao zrele tikve... Za kamenjem proslijedi kiša nebrojenih strjelica, koje se zgodno ustaviše u grudima i glavi tatarskih bojnika...

— Naprijed!... Na juriš!... — grmio oštro Batukan.

I opet poletješe drugi divlji redovi na tvrdi grad, koje stiže isti udes kao i njihove prve drugove, koji su razmrskane glave i zgnječena tijela ležali pod teškim kamenjem...

— Opkolite grad! — viče bijesno Batukan — i učinite treći i najžešći juriš! Sve ću vas poubijati ako ne zauzmete grada!...

Tatari protrnuše na te strašne riječi svog surovog vogje i u najvećem bijesu uzeše jurišati na nepredobivi grad. No sve uzalud! Kamen osta kamen, ni da bi se što za dlaku promijenilo ili ganulo... A kamenje se sipa i sipa s visokih zidova, udara tatarske glave, razbija ih, gnječi njihova tjelesa i ubija njihove hitre konjice, koji strašno hržu i vrište... Tatari cikću kao ljute guje u procjepu... Penju se, veru se, pužu, skaču i urliču kao pomamni. U bjesnilu svomu valjaju se, ubijaju se megjusobno, svaki bi se rado dokopati zidina, ali sve uzalud... Gradu ne mogu ništa naškoditi...

*

Batukan bijesan poput ranjenog tigra unigje u svoj šator i izvali se na meki ležaj. Svaka žilica mu u tijelu titrala od bijesa i srdžbe...

U to unigje k njemu kan Subutaj i reče:

— O, silni Batukane! Nepobijegjeni vogjo! Izdaj zapovijed da se tvoja vojska povuče ispod zidova toga »mogu bolguna«* jer će inače sva izginuti!...

— I to veliš ti? — rikne bijesno kan. — Zar da se sramotno povučem sa bojišta?... Ja?... Batu!... Silni i nepobijegjeni Batu!...

— Od toga jednog neznatnog neuspjeha ne će ti biti sramote o veliki vogjo!...

— Ne mogu!.. Čuješ li?...

— Bit će veće sramote ako padne pod ovim zidinama sva tvoja vojska... Promisli!...

Batukan uze neko vrieme promišljati. Subotaj je dotle čekao na njegovu odluku.

— Idi, zapovjedi da se povuku naše čete!...

— Slava ti nepobijegjeni! — pokloni se Subutaj i izagje iz šatora, da izda zapovjedi za uzmak.

— Prokleti grade!... Nesretni grade: — Vikao je Batu u svom šatoru. — Osvojio sam pol svijeta, sravnio sam tolika sela i gradove sa zemljom, a evo ovaj gradić, ovi Hrvati zadaše mi toliko jada, toliko srdžbe, ubiše mi toliko junaka!...

Dok je on ovako bjesnio, ukaza se na ulazu u šator stari žrec (svećenik) Tulan, smjerno se pokloni pred Batukanom i proročanskim dubokim glasom poče:

— O nepobijegjeni i silni Batu, ne žesti se!.. Volja je velikih naših bogova da taj grad ne padne u naše ruke... A volji se velikih bogova valja pokoriti... Doprinesi radije njima žrtve i utaži njihov gnjev!...

* »Mogu bolgun« = »zli grad«, kako su Tatari nazvali svaki grad, gdje su bili pobijegjeni.

Strašni vogja namrgodi se ljutito, ali ipak reče blagim glasom:

— Slugo velikih bogova, neka se vrši tvoja volja!... Idi i prinesi neumrlim bogovima žrtve... Izmoli njihovu veliku milost za moju vojsku!...

— Slava ti silni! odvrati žrec, pokloni se pred kanom i udalji se u tabor da izvrši kanovu zapovijed.

A prije večeri digne Batukan svoj tabor, ostavi zli grad pod kojim je ležalo toliko neustrašivih tatarskih boraca i uputi se dalje u potjeru za kraljem...

Zadnji njegov pogled na Kalnik bio je pogled pun ogorčenja i najveće mržnje.

POGLAVLJE DVADESET I TREĆE.

Kada zadnji čopori tatarski ostaviše zidine tvrdog grada zavlada na Kalniku neopisivo veselje i oduševljenje nad tom sjajnom pobjedom. Junački branitelji ljubili se i grlili megjusobno i plakali od sreće i ganuća. I sve što je samo moglo unići, pohita u gradsku kapelicu i padne na koljena da se zahvali velikomu Bogu za tu sjajnu pobjedu. Sve je klečalo, sve je bilo ganuto do suza, a pogotovo onda kada prepošt glogovnički prigje k žrtveniku Gospodinovu i blagoslovi svetim tijelom hrabre junake te zapjeva krepkim glasom:

— Gospodine i Bože naš, hvalimo Te!...

Izlazeći iz crkvice primakne se Stjepko kneginjici Katarini i upita je:

— Katarino, zar se ne držahu hrabro naši ljudi.

— Dično! — odvrati ona.

— Kalnik je prvi u Hrvatskoj, koji je dao Tatarima osjetiti svoju jakost. Dao Bog da bi posvuda u domovini prošli!

— E, kada bi posvuda bilo takovih junaka kao što ste vi Stjepko!...

— Ne precjenjujte me! Nije spomena vrijedna moja neznatna hrabrost.

— Dapače, vi ste bili iza moga oca prvi i najhrabriji branitelj našeg grada. Svi se dive vašemu junaštvu, kao i junaštvu vaših kmetova i podložnika iz svete Helene i Žibrinovca.

— Malenkost! odvrati mladi junak i isprati kneginjicicu do njezinih odaja...

* * *

Tri dana poslije hrabre obrane Kalnika našao se Stjepko sa knezom Filipom u sjevernoj gradskoj kuli.

— Odlučio sam Stjepko — reče mu knez — da tebe šaljem u Dalmaciju k svijetlomu našemu kralju da mu upravo ti prvi dojaviš sretnu vijest o hrabroj obrani Kalnika i prvom neuspjehu Tatara u Hrvatskoj.

Stjepku se zaiskriše oči od veselja na te riječi i on odvrati knezu Filipu:

— Hvala vam na tolikom odlikovanju!...

— Jel' ti to milo?

— Ne mogu vam reći! Bit ću presretan da mu ja prvi dojavim sretnu vijest.

— Samo budi vrlo oprezan da te gdje na putu ne napadnu Tatari.

— Zato nemajte brige, jer ja ću se dobro čuvati. Makar i putovao nekoliko tjedana dulje i stranputice, ja ću im ipak izmaknuti:

— Čuvaj se, jer su opasna vremena!

— Prije svoga odlaska želio bih gospodine kneže s vama govoriti o važnoj stvari...

— A ta je?

Poznato vam je da silno ljubim vašu kćerku Katarinu... A isto tako kao što ja ljubim nju, ljubi ona i mene...

— Pak?... I mislim da jedno bez drugog ne možemo biti nikada sretni ni zadovoljni.

— Zbilja! — nasmiješi ke knez.

— Da, gospodine kneže! Ne budemo li mi svoji, za nas nema više sreće na ovom svijetu... Samo u zajedničkoj ljubavi je naša sreća! Tko sam i kakav sam, to je vama dobro znano. Ako i nijesam osobiti junak, ali ipak nijesam ni zadnji...

— Ne sinko, tu ti nema prigovora.

— Milo mi je to čuti iz vaših ustiju. I da ne okolišam i ne duljim slobodan sam da umolim za ruku vaše kćerke... Podajte mi ju... Učinite sretnim i mene i nju... Sada nema više tomu zapreke. Velika daželjivost ljubljenog kralja srušila je sve one velike zapreke, koje su bile tomu na putu...

— Istina! Sama svijetla kruna zauzela se za tebe.

— Bog joj to stostruko naplatio!...

— Sretan si za to, jer velim ti otvoreno, da sumnjam i sam, bi li bilo ikada do toga došlo da nije molio za to sam milostivi kralj i uzeo vašu ljubav pod svoje okrilje.

— Plemenito kraljevo srce znade što je ljubav...

— I kraj takvog posrednika ne mogu odbiti tvoje prošnje.

— O, hvala vam plemeniti kneže!.. Hvala!...

Dok su knez i Stjepko o tom govorili ugje u sobu i Katarina.

— Kćerko! — reče knez.

— Zapoviedajte gospodine oče!...

— Dodji bliže!

Kneginjica pristupi k ocu...

— Ovaj čas isprosio te Stjepko od mene...
— Oče! — klikne djevojka razdragano i veselo.
— Sada ste svoji! Bog vam udijelio svaku sreću!...
Stjepko prigje kneginjici, prihvati ju za ruku i reče:
— Ljubljena moja Katarino, sunce sreće osvanulo je i pred našim vratima!...
— Jest, moj mili Stjepko!... Božja majčica uslišala je moju poniznu prošnju...
— Kćerko, opet će knez. — Stjepko je doduše od danas tvoj, ali se ipak moraš još neko vrijeme ustrpiti...
— A zašto? — upita ona žalosno.
— Vremena su još tužna i teška. Nad nesretnom domovinom visi krvnički tatarski mač. A dok je naša ljubljena otadžbina u takovim teškim prilikama ne bi bilo lijepo, da se jedan junak kao što je tvoj Stjepko veseli i piruje... Dat će Bog doskora boljih dana. Ne će sila tatarska dugo harati ovuda. Još samo dvije ili tri ovakove pobjede kao što je naša i njih će nestati netragom iz Hrvatske!
— Imadete pravo kneže. Domovina sada tuguje i plače a svaki vjerni sin dužan je s njome snositi njezinu tešku bol...
— Tako je sinko moj! To mi se svigja od tebe! Domovina ima nam biti nada sve iza Boga. Pred njom ima iščeznuti sve drugo!... A kada nastupe sretniji i vedriji dani možeš si povesti svoju ljubljenu Katarinu pred Božji žrtvenik...
— Tako neka bude — odvrati Stjepko i poljubi iz zahvalnosti kneževu ruku.

POGLAVLJE DVADESET I ČETVRTO.

— Dalje za kraljem! — zapovjedio je razjareni Batukan svojoj vojsci, kada ju je digao ispod nepredobivog Kalnika. Cilj njegovoj vojni bio je dočepati se kralja bilo živa ili mrtva, jer dok živi kralj Bela i dok je slobodan, dotle se nepobijegjeni Batukan ne može nazvati vrhovnim i jedinim gospodarom Hrvatske i Ugarske. Zato, čim je ostavio Kalnik, udario je vojskom na bijeli grad Zagreb, spalio ga, stanovništvo mu koje poubijao koje odveo u ropstvo, a stolnu crkvu sv. Stjepana razoriše gotovo do temelja. I ne našavši kralja Bele u Zagrebu usplamtio je još većim gnjevom na njega i tjerao bez milosrgja svoju vojsku dalje preko Hrvatske u Primorje, da odanle poteče za kraljem u Dalmaciju, koji se bio tamo zaklonio pred njegovom silom. Ali prije nego li je prešao preko Gvozda*) zaustavi se u Lici na vodi Srebrenici kod današnjeg Srba i tu udari svoj tabor...

Umorna vojska, gonjena bez prestanka bijesom svog razjarenog vogje, veseljem je pozdravila ovu njegovu odredbu i podala se slatkomu i žugjenomu počinku. — — —

*

Noć je...

U velikom tatarskom taboru vlada mir i tišina. Jedino je čuti povike stražara, kojima si megjusobno dojavljuju, da su budni i na oprezu...

U prostranu šatoru nepobijegjenog Batukana sjeđe uz njega na ćilimu tri njegova doglavnika, kanovi: silni Vul, hrabri Subutaj i bezbožni Kadan. Njihove kose oči uprte su u Batua, koji im upravo priča kako je prošle noći snio strašan san, koji ne može da sluti

*) Gvozd = Velika Kapela.

na dobro ... A taj strah opaža se i na licu njegovu ...

— A što bi tako strašno? — upita ga Vul prvi.

— Ded, kazuj! — rekoše Subutaj i Kadan.

— Sanjao sam — poče Batukan pripovijedati — da smo bili težak boj s kršćanima na nekom pustom kamenitom polju ... Naša nepobijegjena vojska držala se hrabro kao još nikada, a kršćani počeše bježati ... Ali usred te borbe odnekale dojure tri kršćanina na konjima. Sva tri jednaka ko tri brata i uzeše nemilo sjeći naše vojnike, i to takovom silom da su padali kao snoplje ... Kad to vidješe oni bježeći kršćani, vratiše se natrag i oduševljeno udariše na naše, koji samo padahu kao snoplje, a napokon uzeše sramotno bježati glavom bez obzira ... Uzalud smo mi svi vikali, zaustavljali, oni nijesu slušali, već samo bježahu i bježahu ...

— Strašno! — reče Subutaj.

— I tebe sam Vule vidio, kako ti je neki kršćanski vitez u oklopu raskolio mačem glavu ...

— Hahaha! Zbilja? — smijao se Vul ...

— Tako mi mog mača! — zakune se Batukan.

— I ja sam đakako bio mrtav? — opet će Vul.

— Odmah si se izvalio s konja.

— A jesi li mene vidio? — upita s nekim strahom Subutaj.

— Ne! Tebe nijesam opazio.

— No, ti možeš onda mirno spavati Subutaju — reče mu Vul. — Samo meni se radi o glavi.

— Šali se ti, šali! — korio ga Subutaj. — tko zna kako nam dosudiše bogovi! ...

— Glupost! Kakovi bogovi! — javi se bezbožni Kadan.

— Ne brbljaj tako! — oštro će Batukan, — ako ti ne vjeruješ u bogove, ali zato vjeruju drugi.

— Neka vjeruje tko hoće, ali ja neću — odvrati Kadan i grohotom se nasmija ...

Na to će Subutaj:

— Meni se Batukane ne svigja ni malo tvoj san. Bilo bi najbolje da uzovemo velikog i učenog žreca Tulana, da nam protumači taj san. On se razumije u to ...

— Dobro si rekao — odvrati Batukan. — Šaljimo po njega! ...

Subutaj lupi dlanom o dlan a jedan se Tatar koji je stražio pred kanovim šatorom stavi pred njega ...

— Idi do žreca Tulana i reci mu da ga uzvišeni kan Batu zove u svoj šator. Neka odmah dogje!

Vojnik izigje iz šatora ...

Za nekoliko časova bio je već žrec u šatoru.

— Evo me! što zapovijedaš silni kane?

— Sjedi ovamo megju nas i slušaj! — reče Batukan.

Žrec sjedne do Subutaja, a Batu uze ponovno pripovijedati isti san ... Kad je sve ispripovijedao stari žrec skupi nabore na visokom blijedom čelu i reče dubokim glasom:

— Veliki i nepobijegjeni vogjo! ... Ovaj tvoj san ne sluti na dobro ...

— Nijesam li pravo imao? — plaho će Subutaj.

— Taj san naviješta tvojoj vojsci crnu budućnost ...

— Zbilja? — upita sada i Batukan zabrinuto.

— Jest, zle su to slutnje! ...

Bezbožni se Kadan počne smijati.

— Ne izazivaj srdžbu velikih bogova! — ukori ga žrec. A onda se opet okrene prema Batukanu i poče:

— Ovaj san dadoše ti naši veliki bogovi da ti jave, da je njihova srdžba strašna na tebe...

— A zašto? — upita sa strahom Batu.

— To nije meni potanko znano, ali ti je i to dosta rečeno, da je to gnjev bogova.

— Bili se dao ublažiti taj gnjev? — upita Vul.

— Bi!... Velikim molitvama i silnim žrtvama.

— Pa to je lako!

— Žrtve mora prinijeti cijela vojska.

— A kakove?

— Budući je gnjev bogova silan, žrtve moraju biti krvne!...

— Krvne žrtve? — ponoviše sva tri kana.

— Jest krvne, jer samo po njima ublažit će se gnjev bogova, koji su jamačno tim nezadovoljni što je do sada palo tako malo kršćana... Oni traže više!... To je sve premalo. Tek onda kada nestane od ruke tvoje vojske zadnjeg kršćanina, tek onda bit će svesilni bogovi zadovoljni i mirni — govorio proročanskim glasom stari žrec.

— Tomu je lako pomoći! Kršćana imade dosta! — javi se Vul.

— Ali žrtve valja prinijeti čim prije, ako je moguće još ove noći. Ne valja da iskušavamo bogove!...

— Neka bude i to odmah! — govorio Batukan i prvi se dignuo sa ćilima.

— Čim budu veće muke kršćana, to će biti ugodnije bogovima.

— A otkale ćeš uzeti kršćane? — pitaše začugjeno Subutaj.

— Otkale? Zar ih nema nekoliko tisuća zarobljenih u našemu taboru?

— Vidiš! — lupi se Subutaj po čelu. — Već sam i zaboravio.

— Odmah na muke s njima! — zaurla veselo Kadan.

— Odmah!... Odmah... — rekoše i ostali kanovi.

I za neko vrijeme nastade u tatarskom taboru bučni život. Na zapovijed silnog vogje morala je poustajati umorna vojska i doprinositi žrtve u slavu bogovima.

Izvedoše sve jadno kršćansko roblje u blizini kanovog šatora da uzmogne bolje izdavati zapovijedi.

Svezaše sve kršćane i počeše jedne rasijecati mačem, druge paliti ražarenim gvožgjem, treće probadati otrovnim strjelicama, četvrte klati noževima, pete nabadati na duga koplja, šeste žive spaljivati, i tako redomice stavljahu ih na takove grozne muke što ih moglo ishitriti samo divlje tatarsko srce...

Nastade neopisivi plač, lelek, stenjanje i hroptanje nesretnih žrtava... Takav plač i lelek da se nebo i zemlja tresla i drhtala od muke i groze...

A krvoločni Batukan samo vikao:

— Oštro!... Oštro!... To sve nije dosta! Još jače!... Valja utažiti gnjev naših bogova!...

A divljaci poslušaše zapovijedi pa su još strašnije, gore mučili nesretno roblje... A kada već ne bijaše ni jednoga kršćanina u životu, upališe veliki krijes, strahoviti krijes, i uzeše divlje i pomamni plesati kolo na razmrcvarenim truplima i urlati gadne tatarske pjesme u kojima se slavi samo krvoločtvo, ubojstvo i ražanje i pohota...

— Sad će jamačno biti zadovoljni veliki bogovi? — upita Batukan žreca Tulana.

— Hoće! Ti si učinio svoje, utažio si gnjev njihov.. Slava velikim i svesilnim bogovima naroda tatarskog! — klikne zanosno stari Tulan i podigne ruke i oči prama nebesima...

— Slava neumrlima! — reče Batukan...

— Slava neumrlima i svesilnima — prihvati sva vojska...

— A sada možeš nepobijegjeni vogjo mirne duše poći dalje i iščekivati sjajne pobjede tvoje junačke vojske.

I prije nego li je osvanulo jutro već se tatarska vojska kretala dalje prema Velebitu da se spusti u primorske strane i odanle u Dalmaciju.

A grozno izmrcvarena i nakažena kršćanska trupla ležala su poput ogorjelih snopova po onom krševitom polju... Krv ubijenih kršćanskih mučenika natapala je žednu zemlju i sivo kamenje i tekla prema potoku Srebrenici, koji se od nje rummenio kao grimiz.

Pobjedonosna vojska stupala je dalje i dalje, prelazila odvažno preko krševitih klanaca i ponora, dok ne stigne na vrhunac otkale se ukaza more, to divno sinje, to hrvatsko more!...

Batukan ugledav sa velebitskih visina Jadransko more, zaigra mu od veselja gujsko kameno srce, zaiskriše se crne malene oči i on pokazao mačem u dolinu gromko i pobjedonosno usklikne:

— To more bit će doskora naše!...

— A onda smo gospodari cijelog svijeta! — završi kan Vul...

POGLAVLJE DVADESET I PETO.

Kralj Bela i ban Dionis Vialka viječali su zajedno u dvoru spljetskog nadbiskupa Guncela: što im je činiti dalje ako bi se Tatari ukazali pod zidinama grada Spljeta?

Ban reče:

— Ja držim svijetli kralju da nijesi ovdje najsigurniji za svoj život.

— Već sam i sam o tomu mislio ovih dana.

— Meni se ovi Spljećani ni najmanje ne svigjaju...

— Nemoj ih dragi bane krivo suditi! Zar nas nijesu lijepo dočekali? Cijeli grad s nadbiskupom i načelnikom na čelu izašli su nam u susret i iskazali štovanje i odanost kako dolikuje iskazivati jednome kralju!...

— Sve lijepo, i ja ne poričem toga. Ali znaj da danas zapovijedaju Spljetom prevrtljivi i licumjerni Talijani, koji nijesu ni najmanje oduševljeni za hrvatskog kralja. Koliko je već dana prošlo kako smo ovdje, a oni ti ipak sve do danas nijesu spremili one jedne kukavne galije za koju si ih molio.

— Načelnik Gargano mi je upravo neki dan rekao, da će nam ju prirediti najkasnije za dva dana.

— Hahaha! kao i do sada... A gle, već je danas treći dan. Ne vjeruj im ništa. Samo te zavarava i obećaje, a riječi ne će ipak održati, — žestio se ban sveudilj.

— Valjda ne će biti tako nepošten kad mi je obećao.

— Vidjet ćemo!..

Razgovor izmedju kralja i bana Dionisa bi prekinut dolaskom kraljevskog kancelara Benka, koji najavi kralju, da je malo prije došao u dvor trogirski župan Stjepan Šubić-Bribirski, koji želi govoriti sa svijetlom krunom.

— Zar Šubić! To je naš čovjek! — odvrati ban.

— Uvedi ga! — reče kralj svomu kancelaru, koji na te riječi ostavi sobu i vrati se za neko vrijeme zajedno sa Šubićem.

— Moj najsmjerniji pozdrav i najdublji poklon, svijetloj kruni! — reče župan Šubić kada je ušao s kancelarom u sobu.

— Što tebe nosi vjerni župane do mene? — upita kralj.

— Ljubav i odanost spram moga uzvišenog vladara ponukala me da mu dojavim slijedeće . . .

— Pristupi samo bliže — opet će kralj i pokaza mu rukom na prazni stolac.

Stjepan se Šubić za to osobito odlikovanje najponiznije zahvali i zauzme ponugjeno mu mjesto.

— Svijetli kralju! — poče župan — doznao sam iz pouzdanog izvora, da je talijanska gradska stranka zajedno sa svojim načelnikom Garganom zaključila prije četiri dana u svojoj tajnoj sjednici, da vam ne će ići u susret, jer čemu da potpomažu kralja, koji je bjegunac i koji ne može da gradu učini usluga . . .

— Što sam rekao! — upadne ban u riječ.

— I od one uprošene galije ne će biti takogjer ništa . . .

— No eto, zar nije došlo na moje? — opet će ban.

— A otkale je tebi to sve poznato? — upita kralj Šubića.

— Moj trogirski biskup Tregvan dočuo je to od jednog svog kanonika, koji imade ovdje u Spljetu rogjaka, koji takogjer pripada toj izdajničkoj talijanskoj stranci . . .

— Žalosno! javi se kancelar Benko.

— To još nije sve! Pogovara se i snuje toga i više . . .

— Što, tako? — ban će ogorčeno.

— Talijanski licumjerci snuju i o tom, kako bi bilo sada najzgodnije, da se naš svijetli kralj izda mletačkoj gospodi . . .

— Što! — skoči ban i sijevnu očima kao munja.

— Neki Mlječanin, rogjak načelnika Gargana i osobiti privrženik mletačke vlade i njihova uhoda snuje o tomu . . .

— To je već previše! — opet će kancelar Benko.

Kralj je samo začugjeno slušao Šubićevo pripovijedanje i nije progovorio ni riječi, nije mogao da pojmi bi li to učinili oni Spljećani, koji su tako lijepo prošli mjesec dočekali njega i svu njegovu gospodu.

— Zato sam milostivi gospodaru i došao danas ovamo u ime vaših najvjernijih trogirskih podanika, da vas smjerno umolim: ostavite ovaj pogibeljni i licumjerni grad i da potražite sjegurno zaklonište u našemu Trogiru. To je želja svih gragjana, koji će objeručke i s najvećim veseljem primiti svog milog kralja! . . .

— Svijetla kruno, poslušaj ovu prošnju tvojih vjernih Trogirana — govorio ban.

— Hvala ti vjerni župane! — odvrati napokon kralj ljubezno. — Slušajući ovakove riječi iz tvojih ustiju, primam ponudu tvog vjernog grada, te ću se odmah sjutra sa svojom uglednom gospodom nastaniti u njemu. A dade li dobri Bog da moja vojska održi sretnu pobjedu nad tatarskom silom, ne ću nikada zaboraviti vjernomu gradu Trogiru te velike usluge i iskrene ljubavi! Moja kraljevska milost nagradit će ih sve obilno!

Na to će Šubić:

— I slavni krčki knezovi premda mletački podanici odišu najvećom ljubavi za vašu kraljevsku svjetlost.

— To me osobito veseli — odvrati kralj — Već moj blagopokojni otac Andrija II. i djed Bela III. znali su cijeniti njihovu odanost, a znat ću ju cijeniti i ja još više. Meni je upravo stalo do toga da stečem ljubav tih uglednih i moćnih knezova.

— O tom nema sumnje za njih mogu jamčiti kao i za sebe — uvjeravao župan Šubić kralja.

— Uz takove dične i odane podanike ne sumnjam ni najmanje u sretniju budućnost moje kraljevine!...

— Budite uvjereni uzviseni gospodaru, da se ne plašimo tatarskih strijela, i ako treba, ogledat ćemo se neustrašivo s njima i na kopnu i na moru! Hrvatska zemlja mora biti grob njihovoj sili! — završi Šubić.

Sada stupi u sobu jedan od kraljevih dvorana i najavi, da je došao iz Hrvatske poslanik kneza Filipa Bebeka.

— Bit će važne vijesti — reče prvi ban Dionis.

— Odmah neka unigje! — zapovjedi kralj.

I za tren stojao je već Stjepko Koruški od sv. Helene pred kraljem, da mu javi radosnu vijest, da se Kalnik sretno obranio od Tatara.

— Uzvišeni gospodaru i kralju! — reče on odvažno kada je stupio pred kralja. — Zapala me osobita čast, da mogu vašemu kraljevskomu veličanstvu dojaviti u ovim teškim časovima vrlo znamenitu i sretnu vijest...

— Zar sretnu? — klikoše svi u čudu.

— Govori mladi moj junače! — kralj će.

— Čvrsti grad Veliki Kalnik hrabro je odbio sa svojih zidina divlje neprijatelje! na tisuće njihovih boraca pokrilo je prostor ispod grada. Naše desnice odhrvale su daleko i daleko jaču silu nego li je bila naša posada...

— Čast vam dični branitelji! — klikne veselo kralj.

— U tom vidim sreću za nas! — javi se ban.

— Dakako opet će kralj. — Bog ne ostavlja svojih vjernih!... Hrabra obrana kalnička neka služi uzorom našoj cijeloj vojsci!...

— Mi moramo ovaj put pobijediti! — usklikne zanosno Šubić. — Imađemo i more i kopno, pa ćemo se svagdje s njima ogledati... Neka kušaju koje im je milije...

— Svevišnji bit će uz nas! — govorio kancelar Benko.

Onda se okrene kralj prema Stjepku i zapita ga:

— No mladi junače, kako vidim ti si sada posvema zdrav.

— Bogu hvala jesam, i spreman na svaki mig vaše kraljevske milosti da se ponosno ogledam s Tatarima za krunu i otadžbinu!

Valjan si junak!... A kako tvoja knjeginjica?

— Vedra je i vesela, te se Bogu moli dnevice za vašu kraljevsku svjetlost...

Bela se nasmješi i upita ponovno:

— A kada ćete proslaviti pir?

— Dok minu teški dani nad dragom otadžbinom...

— To mi se svigja! Sreća vas pratila do zadnjeg časa života!... Samo se u toj sreći sjetite i vašeg kralja...

— Naša harnost bit će do groba za svijetlu krunu, koja nas je usrećila i sjedinila, — odvrati Stjepko i strahopočitanjem poljubi kraljevu desnicu.

A onda ga kralj otpusti iz dvorane...

POGLAVLJE DVADESET I SESTO.

Jedva se je kralj preselio u čvrsti Trogir, ukazaše prve tatarske predstraže i spustiše se sve do pred zidine grada Spljeta. U Spljetu nasta neopisivi strah i jauk. Sve što je samo moglo, bježalo je na vrat na nos u grad da spase život. U silnom strahu ostaviše pred gradom konje, blago i nejaku djecu... A Tatari, došavši pred grad, razgledaše samo njegov položaj i odoše

još isti dan natrag da izvijeste svog velikog kana. No prije toga poubijaše i uništiše sve one, koji se nijesu zaklonili u grad.

Tatari ne udariše sada na Spljet, već na tvrdi grad Klis, misleći da je tu kralj. Borba je bila očajna i strašna. Tisuće i tisuće strijela uzalud se sipalo na gradsku ogradu koju su junački Klišani poput hrabrih kalničkih branitelja odvažno i žilavo branili. Niti isti hitci iz strahovitih bojnih strojeva kojima bacahu Tatari teško kamenje, nije naškodilo gradu. I nakon dulje teške borbe morali su neprijatelji takogjer i odavle uzmaknuti, izgubivši silu svoje vojske i konja.

Vogja Batu suzbijen od Klišana, krene razjaren s vojskom proti Trogiru, jer je bio dočuo da se kralj Bela onamo zaklonio. U gradu je Trogiru zapovijedao dični junak Stjepan Šubić-Bribirski i tadašnji župan trogirski. Batukan je odmah uvidio da je grad nepredobiv, zato je, da pokrije svoju slaboću i sramotu, poslao pred grad glasnika koji je Trogiranima doviknuo u hrvatskom jeziku ovako:

— Poručuje vam Batukan, vogja nepobijegjene vojske da ne branite kralja i ljude tugje krvi, već da predate neprijatelja u naše ruke, pa će vas mimoići njegova strašna osveta i ne ćete u ludo poginuti!...

Ali stražari iza gradskih utvrda ne odgovoriše ni riječi...

Kada je Batukan vidio da mu je i ovdje kao i pod Kalnikom i Klisom uzaludan sav napor, odluči da će se povratiti istim putem natrag. Na taj ga je po vratak najviše ponukalo to, što u kršovitim i neplodnim primorskim krajevima nije bilo opstanka ni hrane za njegove konje. Zato je odlučio da će udariti na ravne i plodne krajeve talijanske.

Vraćajući se Batukan svojom vojskom prama Velebitu, doznade na putu u Podgorju da je kralj Bela već prije podsade trogirske ostavio grad i zoklonio se sa velikašima i dragocjenostima na otok Rab, otkale je ravnao i izdavao zapovijedi za vojnu... S ove vijesti Batu upravo pobjesni i zakune se da će kralja potražiti i na otoku. S mjesta dade napraviti malene brodove i splavi ukrca na njih svoju vojsku i otisne se morem u potjeru za kraljem...

Nesretni Bela nagje se opet u najvećoj neprilic i već gotovo posumnja o svomu spasu. Ali u sretni čas dohrliše hrvatski žitelji sa susjednih otoka da brane svog kralja. Pred licem samog kralja zametne se bitka pred otokom Rabom...

More se pjenilo upravo divlje i promijeni svoju lijepu boju u sivu... Talasi se dizali poput kuća visoko i lakomo gutali lake tatarske brodice i splavi sa zdvojnim Batukanovim vojnicima, koji su bili slabo ili nimalo vješti moru... Ali su tim jače i žilavije Hrvati mlatili svoje neprijatelje i rušili ih kao snopove u morske dubine... Pjena morska u početku bijela, doskora se prometnula u crvenu od silesije tatarske krvi... Pasoglavci u divljem očaju i strahu sami skakali kao pomamni u more, da se riješe svakog daljneg napora i straha... Od neprestane borbe malaksale im posvema sile i oni su tražili spas i počinak u morskim valovima...

Batukan poražen na moru, morao je uzmaknuti na kopno. A Hrvati oduševljeni s ove dične pobjede odlučiše da Tatare potraže i na kopnu i da im zadadu smrtni udarac.

Kralj usvoji prijedlog svojih Hrvata, sabere svu vojsku oko sebe, otplovi na lagjama prema Podgorju gdje se iskrca i dade se u potjeru za nekrstom. — —

Tatari vidjevši toliku silu počeše uzmicati sve dalje i dalje dok se napokon ne ustaviše na pustom polju,

da se još jednom i to za posljedni put ogledaju s hrvatskim junacima...

POGLAVLJE DVADESET I SEDMO.

U ranu zoru izagje Batukan sa Vulom i Subutajem iz svog kožnatog šatora, prigje do žreca Tulana i prinese u slavu bogovima žrtve, da izmoli sjajnu pobjedu za svoju vojsku... Nikada u životu nije ćutio u svom srcu većeg straha i nemira, nego li upravo toga jutra... Nekakova tjeskoba zaokupila mu svu dušu i tištila ga poput krvožedne more... Zaokupile ga zle i i strahovite slutnje... Nije mogao da zaboravi na onaj neugodni san, što ga je sanjao noć prije nego li je prispio svojom vojskom do potoka Srebrnice. Žrec Tulan, dobar pogagjač sna, razjasnio mu ga, i on je na njegov prijedlog prinesao velike krvne žrtve samo da utaži gnjev silnih bogova... Ali sve uzalud... Od onda je već smaknuo dosta kršćanskih glava i mjesto da ga prati sreća, stiže dan za danom sramota i sve veći poraz... Nikako nije mogao naći utjehe ni mira... Suzbijen je pod Kalnikom, Klisom i Trogirom. Uništiše mu gotovo polovicu hrabre vojske na moru pred otokom Rabom... Jao... Sve su to kobne slutnje sve su to zli znaci, koji mu navješćaju da će na hrvatskom tlu za uvijek potamnjeti i ugasnuti sjajna zvijezda njegove velike i besprimjerne slave... A taj strah mu uvećalo još i ono pusto Grobničko polje, ono silno tvrdo kamenje, koje se prostrlo naokolo... Strašna zebnja hvatala mu se oko duše... Izgubio je bio već ufanje i vjeru i u iste bogove, koji su mogli dopustiti da je njegova do sada nepobijegjena vojska pretrpjela tolike poraze i poniženja.

I toga jutra nije on, kao obično veseljem prinosio žrtve bogovima, već nekako pusta srca... Ali kada je

opet svrnuo okom na divlju svoju vojsku, zaboravio bi brzo na svaki strah i zle slutnje, i osokoljen mišlju na staru svoju slavu, digne visoko svoj britki mač kojim je zadao svijetu toliko straha i trepeta i reče:

U borbu!... Jedan nam je ovdje izlaz, ili sjajna pobjeda ili sramotan poraz. Ali ja sam uvjeren da do ovog posljednjeg ne će doći. Poznajem vašu neustrašivu hrabrost, kojom ste prodičili ime moje, kao i ime velikog predčastnika Tomudžina!... Upokorili ste mnoge gradove i pobjednički prolazili ste zemljama i kraljevstvima da svuda raširite ime tatarsko, pred kojim danas drkče i u prah pada sav poznati svijet!...

Vatrene riječi silnog vogje počele djelovati na vojsku, koja je zveketala štitovima, mačevima i dugim sulicama... Konji počeli poigravati i neprestano nemirno lupkati kopitima...

Onda vodja nastavi dalje:

— To ime mora ostati i nadalje strašno svim kršćanima! Naš mač mora ovdje danas odlučiti veliku sjajnu pobjedu... Preko mrtvih kršćana moramo prijeći dalje na zapad Evrope, moramo uništiti svaki trag kršćanstvu i na njihovim oltarima podići žrtvenike u čast velikim bogovima naših praotaca!...

— Slava ti veliki vogjo! — urlali Tatari i zanosno povlagjivali njegovim riječima.

Sada prigju pred Batukana tri ugledna kana Vul, Subutaj i Kadan, i na očigled cijele vojske svaki zasiječe malko mačem svojim lijevu ruku i pusti nekoliko kapi tople krvi u zemljanu posudu, koju je držao žrec Pulan i govorahu:

— Nepobijegjeni vogjo!... U ime cijele tvoje vojske prisižemo ti svojom toplom krvlju, koju žrtvujemo u čast bogovima, da ćemo ti ostati vjerni do

zadnjeg daha! . : . Tako nam naših mačeva! . . . Tako nam grobova naših otaca!

— Tako nam naše djece! — klela se vojska.

— Tako nam naših bogova! — završi žrec i prolije krv po žrtveniku koga su bili na brzu ruku složili od kamenja.

I jedva da su kanovi izrekli zadnje riječi svoje strašne zakletve, oboriše se Hrvati poput grada na prve redove tatarske, kojima je zapovijedao u središtu sam Batukan, dočim je zapovjedništvo nad desnim krilom preuzeo Vul a nad lijevim Subutaj. Kadan je stojao sa svojim četama ostraga u središtu kao pričuva za svaki slučaj.

— Nastade strahovita očajna borba i klanje . . , Štitovi treskali o štitove, koplja se miješala sa sulicama . . . Strjelice zujale i padale poput plahe kiše i obarale cijele redove i hrvatskih i tatarskih junaka . . . Konj na konju, vitez na vitezu, jedan drugog udarao kopljima, mačevima i štitovima . . . A kada se i to sve polomilo uhvatiše se krst i nekrst u očajnu borbu na život i smrt, dok konačno hrabri hrvatski vitez svladao divljeg Tatara ne uhvati za vrat da mu jednim udarcem trobridog noža zadade smrt . . . Tatarin izbuljio gadne škiljave oči i grozničavom žilavošću u smrtnom očaju hvatao svoga protivnika za ruku, da si barma na čas produlji život . . . Svuda jauk, klanje i užasno stenjanje onih, koje zgaziše u onomu metežu konjska kopita . . . Na tisuće mrtvih junaka nagomilani kao zid i ograda, i puni ubojitih strjelica — kao jež igala — pokrivali su bojište . . . Kamenje izgubilo svoju prvobitnu sivu boju i rumenilo se u vrućoj ljudskoj i konjskoj krvi . . . Klalo se bez milosrgja, upravo bijesno i divlje. Od časa čas razvijala se sve oštrija borba kao da se dva pakla sastala u boj na zator . . .

Kralj Bela s najodvažnijim i najhrabrijim Hrvatima stojao je u središtu svoje vojske i odbijao tatarske nasrtaje i hrabro gagjao svojim mačem njihove tvrde lubanje . . . Pokraj njega vijala se visoko u uzduhu velika kraljevska zastava sa državnim grbovima, a držao ju kraljevski stjegonoša i kancelar Benko.

Tatari su svom snagom obarali kršćanske redove i divlom silom krčili si put prema središtu, gdje je bio kralj. Oni su dobro znali, ako se dočepaju kralja i njegove zastave, da je onda pobjeda njihova. Ali vjerni Hrvati stajali su oko kralja kao zid . . . Tatari, videći toliku žilavost, škripali su strašno zubima, pjenili se poput divlje zvijeri i proti svomu običaju počeli urlati i zavijati kao gladni vuci, samo da ustraše Hrvate . . . Grozna vika i vijanje zaglušivalo je svaku zapovijed vogja . . .

— Isuse! . . . Bože svemogući! . . . Pomozi nam Bože! . . . Smiluj nam se! — vikali Hrvati i neprestano neumorno obarali tatarske redove.

A tatarski vogje vikali bijesno:

— Naprijed! . . . Odvažno! . . . Odvažno! . . . U bogove se uzdajte . . .

U to se počeo kan Vul sa svojim desnim krilom povlačiti natrag i gledao je da zagje kralju za legja, jer je s one strane bio slabo zaštićen. I to mu je pošlo za rukom . . . . Hrvati u prvi čas nijesu opazili tatarsko lukavstvo, već su samo pred sobom odbijali divlje neprijateljske nasrtaje. A kada je Vul bio već skoro u neposrednoj kraljevoj blizini, počne napinjati luk i strjelicu, gagjajuć u kraljevu glavu . . . Ali u najopasniji trenutak dojezdi knez Aleksandar od plemena Abova i jednim udarcem svoje snažne desnice udari mačem tatarskog vogju po rukama . . . Luk i strijelica padnu na zemlju . . . Kralj je bio spasen . . .

Sada se maši Vul za svoj mač, da će njime kneza, ali ovaj mu prije nego se i nadao zasiječe na pola lubanju... Vul se prevagne natrag i padne s raskoljenom glavom pod konja. Krv pomiješana rasutim možgjanima pušila se i cijedila po odijelu i tijelu...

— Krist je uz nas!... Bog je uz nas! — klicali oduševljeno Hrvati, kada su vidjeli što se zbilo s Vulom.

Desno tatarsko krilo poče uzmicati. Smrt njihovog vogje ustrašila ih... Usred toga komešanja prepozna Stjepko bezbožnog Kadana, koga je upoznao još na Muhijskoj poljani i navali s nekim Hrvatima na njega... Tatar se grozničavo branio. Od strašne srdžbe izkočile mu oči kao šake. Upro je sve sile da se obrani od nenadanog napadaja. Vidjelo se na njemu da mu sile već malakšu, a osim toga potresla ga i strašna smrt njegovog druga Vula... No od prevelikog napora klone mu desnica a s njome i mač... To je bio osudni čas za njega... Stjepko se zaleti svom snagom u njega i udari ga kopljem u trbuh tolikom snagom, da mu je odmah probilo na legja... Strahoviti jauk i urlaj istrže se iz Kadanovih grudih... Crijeva sva zalivena krvlju ispanu iz rastrgane utrobe i on se zajedno sa svojim ranjenim konjem svali na ostale svoje pale srodnike...

Sada nasta još veća pomutnja u neprijateljskim redovima i divlja vika razlijegala se ponovno na bojištu... Ali to nije bila više vika da se ustraše Hrvati, već je to bila vika, koju je proizveo veliki strah kada su opazili kako im za legjima jure tri slavna hrvatska brata Kres, Kupiša i Rak sa svojim četama, te ih mlate i dave upravo nadljudskom snagom...

I zdvojni krič:

— Bježimo!... Bježimo!... javljao se iz prorijegjenih tatarskih redova...

Tatari padahu sada poput snoplja i valjahu se raskoljene glave, probušenih prsiju, rasporenih trbuha i sasječenih ruku po onim drugim palim bojnicima... Krševito polje pokrivalo je četiri puta toliko Tatara koliko kršćana.

— Krist pobjegjuje! — vikali Hrvati i udarali svedudilj po neprijateljima... Medjutim prorijediše Kres, Kupiša i Rak posvema neprijateljske redove i prokrčiše si put do samog kralja, koga zanosno pozdraviše. Kraljevski barjak stojao nepomično na istom mjestu i pobjednički lepršajući uzduhom naviještajući radosno, da su Hrvati održali sjajnu pobjedu i spasli svog kralja...

Divlji, do sada nepobijegjeni Tatari zbunjeni i ustrašeni hrvatskom hrabrošću i junaštvom, potjeraše svoje brze konje i ne mareći za nikakove zapovijedi svojih preostalih vogja, ostavljahu bojno polje i bježahu glavom bez bez obzira...

Batukan podivlja od srdžbe... Trgao si odijelo, ubijao mačem sam svoje vlastite vojnike, no sve uzalud. Njegova sila i riječ nije više vrijedila. On je bio ostavljen i poražen. Zvijezda njegove slave za uvijek je ugasla... Pa i on sam, koji je gospodovao nad pol svijeta, okrene svog konja i dade se u sramotni zdvojni bijeg za tužnim i iznemoglim ostatcima svoje nekoć strašne i velike vojske... I njemu se činilo da ono golo sivo kamenje, puno tatarske krvi, ona mrtva nakažena trupla, one njegove razderane i u prah zgažene crno-bijele zastave, ono čisto modro nebo i ono na njemu zlatno sunce viče za njim strašne riječi:

— Sramota!... Sramota!...

I kuda se god ogledao svuda je vidio svoju sramotu, svuda svoj strašni neočekivani poraz... I on je bježao i bježao sve dalje i dalje. Od sramote, od srdžbe, od divljeg straha pjenio se kao bijesna ranjena zvijer

Još u daljini čuo je slavne i zanosno povike junačkih Hrvata, kojima su pozdravljali kralja beskućnika, kralja komu spasoše život i krunu.

I opet je strašno proklinjao svoje bogove, grozio im se u svomu bijesu i krivio ih za svoj poraz.

*

— Pobijedili smo! klicali su Hrvati kada je nestalo i zadnjeg Tatara s Grobničkog polja...

Bilo je oko četvrte ure poslije podne. Kralj zadjene krvavi kraljevski mač u korice, sjaši s konja, skine s glave pozlaćeni šljem, poklekne na kamenito krvavo tlo, uzdigne oči svoje k čistom azurnom nebu, sklopi ruke i glasom punim zahvale i pobožnosti moljaše:

— Svevišnji!... Bože i gospodaru svemira! Slava Ti i vječna hvala na toj sjajnoj pobjedi. Desnicama hrabrih i dičnih mojih hrvatskih sokolova spasao si časni svoj krst i svetu vjeru naših otaca. O, svesilni! Blagoslovi svaku grudu ove slavne zemlje, blagoslovi njezine junačke sinove, štiti starodrevnu Hrvatsku!...

A sve velmože, koje su klečale oko kralja i pobožno pratile njegovu molitvu, završe dubokim glasom:

— Amen!...

A taj »Amen« zaredao je od kamena do kamena, do gore, sve tamo do sinjeg hrvatskog mora, do zelenih obala srebropjene Save i do plodnih poljana ravne Podravine, naviještajući rodu hrvatskomu slavu oružja hrvatskog i uspjeh složnih hrvatskih desnica!...

* * *

I opet je pala tiha večer na zemlju. Tajinstveni mjesec šuljao se tiho zemljom i svojim blijedim tracima cjelivao polja i gore i šume i pričao im slatku davnu priču...

Na pustom jednom kamenom mjestu iznad Grobničkog polja skučio se starac i čudnim pogledom zuri dolje u kamenito polje, koje mu se prostrlo ispod nogu... Nijem je i ukočen njegov pogled.

To je sijedi žrec Tulan, koji je jedini ostao da gleda sramotu svoje braće.

I njegovo srce, koje se nije još nikada ganulo, njegovo blijedo oko, koje još nije nikada u životu pustilo samo jedne suze, bilo je sada bolno i puno suza... Vlastita sramota ipak ga se dojmila...

— O, o!... Što moram da gledam! — cvilio on bolno i uhvatio se rukama za sijedu raščupahu kosu...

— Bogovi!... bogovi, što ste učinili od moga naroda! Zašto ste to dopustili?... Ne, ne!... Vas nema vi ne postojite, jer da vas ima, ne bi se to bilo danas zbilo... O bogovi! vaša je nemoć kriva porazu ove silne vojske, koja leži ovdje dolje... Jao! Jao!... Zašto mi nijeste uštedili ovu veliku i strašnu bol. Oh, vi nemilosrdni bogovi!... Od dana svoje najljepše mladosti služio sam vam vjerno. U službi sam vašoj evo osijedio i ostario, pa što sam dočekao? Zapustili ste narod svoj!.. Sada tek vidim vašu nemoć, sada vidim da ste ništetni i da je onaj jedini kršćanski Bog kud i kamo jači i silinji od vas. Taj jedini Bog pobijedio vas je danas!...

I bol je starog žreca bila velika, silna i neutješiva...

Onda je lagano ustao sa kamena na komu je tako dugo prosjedio i svrnuo okom na onu stranu gdje se u neizmernoj daljini preko voda i gora sterala prostrana domovina, gdje je on oko izvora svoje rijeke Amura, proživio najljepše dane mladosti i gdje je nekoć zanosno kao mladi žrec prinosio žrtve bogovima...

— O, otadžbino! sveta otadžbino, najmilija uspomeno mojih mladih dana, sugjeno mi je da te više ni-

kada ne ugledam... Dakle osim ovog poraza još i to... — jadikovao on sve bolnije i čupao si sijedu kosu...

A onda se još jednom ogleda na razbojište, s užasom se od njega odvrati i — strmoglavi se u crnu i duboku bezdan, samo da ne gleda i dalje svoju sramotu, da ne uvećava svoju bol...

Mjesec je i dalje plovio nebom i cjelivao svojim blijedim svijetlom kamene vrhove i puste ravnice. — —

POGLAVLJE DVADESET I OSMO.

U onoj hladovitoj sjenici u malenome vrtu kalničkog grada (gdje je najradije boravila kneginjica Katarina) sjedjeli su na samo Petrovo: knez Filip i glogovnički prepošt i sprovodili vrijeme u ugodnom razgovoru.

— Bog znade kako je s našima — reče prepošt. — Jesu li već konačno obračunali s Tatarima?

— Jamačno jesu, jer je već punih pet mjeseci što je kralj otišao u Primorje, a Tatari su ga odmah slijedili kako su bili ovdje suzbijeni.

— Samo ako su ih pobijedili. Da bi se dobri Bog smilovao na nas i riješio nas jednom te strašne kušnje i kuge!

Možda će biti naši ovaj put sretniji nego prošle godine na Muhijskoj poljani.

— O, da bi bilo tako!...

— Da dogje Stjepko on bi nam sve javio.

— Ja ga već tako željno iščekujem — opet će prepošt. — Samo da mu se nije putem dogodila kakova nesreća.

— Moguće da nije. On je dosta oprezan a i ja sam ga dosta opominjao da se čuva Tatara.

— Naopako ako su ga ulovili. Onda ga više nikada živa megju nas!

Oni obojica još u riječi, kada se začu sa gradskog pazitornja glas stražarskog roga...

— Netko opet dolazi — reče knez.

— Valjda koji vitez — prepošt će. —

U to je već po taracu gradskog dvorišta odjekivao udarac konjskog kopita...

Knez pogje da će u dvorište ali se u to pojavi na vrtnim vratima sav znojan i zaprašen Stjepko Koruški...

— Hvaljen Isus, gospodo! — pozdravi došljak.

— Na vijeke bio hvaljen!...

— Stjepko! — klikne knez.

— O, sinko! — klikne i prepošt. — Odakle?...

— Sa daleka puta. Ravno iz Primorja...

— Hvala Bogu da si nam se živ i zdrav povratio. Ipak te nijesu ulovili Tatari.

O, dobro sam pazio da im ne učinim to veselje! Ali sva moja hrabrost bi mi bila slabo pomogla da se nijesam poslužio lukavošću.

— Kako? Kako? — pitali knez i prepošt.

— Pribavio sam sebi tatarsko kožnato odijelo, kacigu i oružje, pa sam ih time zavarao. Da se nijesam poslužio tom varkom, držim, da me nebi bilo nikada pred kraljem, jer su odjeli Tatara obilazili i vrebali po Dalmaciji. Imao sam i tako dosta posla sa samim Splječanima, koji su me htjeli ubiti, jer nijesu vjerovali da sam ja hrvatski plemić. Tek onda, kada sam pokazao kneže vaše pismo i kada sam ispripovjedio o kalničkoj pobjedi, povjerovaše mi i pustiše me u grad.

— Što reče kralj? Bio je silno veseo i odmah je rekao banu, knezu Šubiću i svomu kancelaru Benku ovako: » Hrabra obrana kalnička neka služi uzorom cijeloj našoj vojsci!« ... I ne bih rekao dva puta da je taj prvi poraz Tatara na hrvatskom tlu djelovao spaso.

nosno na našu vojsku, koja kad je začula sretne glasove, oduševila se novom snagom i sretno pobijedila i na moru pod otokom Rabom i na Grobničkom polju Tatare upravo hametice... Bila vam je to očajna borba. Mnogo je njihovih vogja palo, a najglavnijeg megju njima Vula, ubio je knez Aleksandar od Abova, strašnog krvoloka i bezbožnog Kadana probolo je moje koplje na skroz i sravnilo ga sa zemljom...: Kad su to vidjeli Tatari dadoše se u divlji bijeg i do večera ih nestalo sa bojišta, kao kada vjetar raznese pljevu... I sam Batukan, koji je upravo bijesno zaustavljao i sokolio svoje vojnike, pobjegao je takogjer... Htjeli smo se i njega živa dočepati, ali nam je na svoju vlastitu sreću ipak umaknuo...

— A kralj? — pitaše knez dalje.

— Ostao je živ i zdrav unatoč tomu što ga je kan Vul bio opkolio sa svojim desnim krilom i napinjao na njega strjelicu.

— Hvala ti Bože!

— A spasla ga uz kneza Aleksandra dična braća Kres, Kupiša i Rak sa svojim četama.

— A gdje je sada? Hoće li se skoro vratiti u Ugarsku?

— Poslije bitke vratio se u najvećem slavlju u grad Trogir k svojoj ženi i kćerima, koje su bolesne....

— Siromah kralj!... U svakoj sreći ima i tuge...

— I čim uredi poslove dolje u Dalmaciji i u Primorju, vratit će se ovamo sa svim velikašima, koji će ga ispratiti do megje a nekoji i prijeko u Ugarsku.

Prepošt opazi da je Stjepku već teško odgovarati na tolika pitanja, jer je bio izmučen od ljetne žege, pa zato reče knezu:

— Pustimo Stjepka da se malo odmori od napornog puta.

No on ipak reče:

— Nijesam baš toliko umoran, koliko me grize ova nesnosna prašina pomiješana sa znojem.

— Hajde si sinko samo sjedni, a dok se posvema odmoriš pripovijedat ćeš nam sve potanje o slavnoj pobjedi.

— A gdje je moja draga zaručnica? — upita Stjepko obojicu. — Vjerujte mi, da sam ju već željan vidjeti — i pojuri naprijed pred knezom i prepoštom.

— Vidiš ga kako se žuri! — našali se knez. — Sada nije umoran... E, što ćeš, nije mu zamjeriti! Ljube se ko golubovi pa su željni zagrljaja...

Megjutim su knez i prepošt stupili u dvorište i počeli se uskim stubama uspinjati u gornje dijelove grada, gdje su bile kneževe prostorije.

POGLAVLJE DVADESET I DEVETO.

Pet mjeseci poslije ovog razgovora, a na sam dan sv. Katarine stajao je presretni vitez Stjepko i njegova zaručnica kneginjica Katarina Bebekova pred Božjim žrtvenikom u gradskoj kapelici, da pred licem raspetog Spasa prisegnu jedno drugomu ljubav i vjernost do groba...

Prepošt glogovnički obavio je sam taj lijepi i uzvišeni obred.

— Mila djeco! — prozbori on tronuto. — Malo prije prisegli ste ovdje u domu Gospodinovu, da se ljubite i da ćete živjeti složno do groba. Kroz cio život neka vam budu na pameti riječi ove prisege. I makar vas snašla kakova mu drago nevolja ili bijeda — što nedaj Bože! — ne smijete smalaksati, očajavati već treba da strpljivo snosite sve one kušnje što će ih možda Gospodin slati na vas, da vas iskuša jeste li stalni u njegovoj svetoj vjeri, i jeste li dobri kršćani...

U svim takovim zgodama tražite utjehu i pouzdanje samo u Njemu i hvalite mu na svemu što vam udijeli. Provodite život krjeposno i bogoljubno u pravoj kršćanskoj ljubavi, pa će se s vas radovati i sama nebesa i ne će vam nikada uzmanjkati obilje velike milosti Božje!... A svojim podložnicima budite pravi roditelji i prigrlite ih uza se, jer će njihova molitva i blagoslov dopirat za vašu sreću pred prijestolje Božje!...

Kad se obavi vjenčanje pošli su svi odlični gosti u kneževe odaje gdje se je nekoliko dana u najvećem veselju slavio odlični pir...

Kad su izlazili iz crkvice šapne sretna Katarina svomu mužu:

— Stjepko, sad smo svoji!...

— Do groba! Nitko nas ne može više rastaviti...

— Dosta smo imali zapreka — opet će mlada.

— Ali smo i sretno savladali! Neka živi naš plemeniti dobrotvor i usrečitelj — naš svijetli kralj!...

— Neka živi dugo! — veselo će Katarina...

Pod jesen godine 1.242. povratio se kralj Bela IV. s banom Dionišem, krčkim knezovima, vitezovima križarskog reda i sa velikom množinom hrvatskih velmoža i plemića iz Dalmacije u razorenu hrvatsku prijestolnicu Zagreb.

Budući da u tome gradu nije stana ni hrane za njegove ljude i mnogobrojnu pratnju, primi ga križevački vlastelin knez Hudina, koji ga je dvorio upravo kraljevski.

Kralj je ostao cijelu jesen i zimu u Hrvatskoj, gdje je nagragjivao i odlikovao svoje vjerne Hrvate za sva ona junaštva i usluge koje mu iskazaše za vrijeme ovih velikih vojna na Tatare. Obilje njegove milosti i darežljivosti nije poznavalo granica. I on svim

silama nastojao da podigne sjaj i slavu starodrevne kraljevine Hrvatske i da joj izliječi donekle one teške rane koje joj je zadala bila kruta tatarska sila...

Tek onda, kada je uredio sve poslove u Hrvatskoj odlučio je da se povrati u Ugarsku, da i tamo uvede stari red i zakon.

Ali prije nego li je prešao megje kraljevine zaustavi još jednom svog konja, osvrne se na modre hrvatske planine i ravna zelena polja, da nad staroslavnom kraljevinom izreče svoj blagoslov. Nije mogao ostaviti tla, na kom je spasao život i krunu a da ne prosuzi i da ne izreče velike riječi:

— Bože, štiti vjernu Hrvatsku!...

Knjižarska ciena knjigama,

koje je izdalo književno društvo sv. Jeronima:

ivotinje. Diel III. i IV. Napisao prof. Sebišanović. (Sa sl.) 40 f.
ivotinje. Diel V., VI., VII. i VIII. Napisao D. Terstenjak. (Sa sl.) 40 f.
ivot svetaca i svetica Božjih. Napisao dr. Fr. Iveković. Za mjesece lipanj do prosinca. 40 f. svaki svezak.
jat Briguša, pripovijest za puk. Napisao Drag. Stražimir. (Sa 2 sl.) 40 f.
povijesti iz povjesti hrv. iz okolice križevačke. Od D. Ferkića. 20 f.
stvo za puk. Napisao Drag. Stražimir. 40 f.
nji razgovori o sv. obredih kat. crkve. Napisao Gj. mončić. 20 f.
darstvo. Napisao M. Kučenjak. 40 f.
zemalja, u kojih obitavaju Hrvati. Od Vj. Klaića. I. i II. sv. 40 f. svaki svezak.
omaća perad ili živad. Priredio Andrija Hajdinjak. 30 f.
jekopis biskupa tršćanskoga **Dobrile.** Od Cvj. Rubetića. 30 f.
Supruga (žena) **prava kršćanka.** Za puk napisao Izidor F. Paulić. 30 f.
rmadarstvo ili kako valja svinje gojiti. Napisao Nikola Vežić. 20 f.
Kovačeva Barica. Seoska pripovijest. Napisao Dragutin Lihl. 40 f.
Pripovijesti iz hrvatske povjesti. I., II. i III. svez. od Vj. Klaića, IV. od dr. Rud. Horvata. Svaki po 50 f.
Svilogojstvo za puk. Napisao Stjepan Mažuranić. (Sa 23 sl.) 30 f.
Živinski liečnik. Napisao Ivan Jagić. (Sa 9 sl.) 60 f.
Stolna crkva u Djakovu. (Sa 3 slike) 2 K.
Pripovijetke za puk Lava N. Tolstoja. I. i II. sv. svaki 40 f.
Zbirka korisnih pouka u kućanstvu i gospodarstvu I. K. Cerovski. 60 f.
Dobro diete. Dobar mladić. Dobar muž. Od Cvjetka Grubera. 60 f.
rof Borovački. Pripovijest od J. Zorića. 1 K.
pristojnom ponašanju i o čistoći. Za puk napisao J. Kotarski. 30 f.

Opis naše zemlje. Sastavio Lovro Matagić. (Sa 12 slika). 60 f.
Jagica i Mijo. Slika iz seoskoga i obrtničkoga života. Od J. Zorića. 80 f.
Pobožna duša. Napisao I. K. Pagani. Preveo Stjepan Korenić. 80 f.
Fabiola ili drevni kršćani. Od I. Gojtana. 30 f.
Molitvenik za hrvatski puk. Od Kanižlića. Nevezan 2 K.
Segregacija u Jurjevici. Pučka pripovijest od I. Zorića. 60 f.
Lužba za puk po Vertovcu. Priredio L. Matagić. 70 f.
Čovjek od rodjenja do ženitbe. Po Albanu Stolcu priredio Stjepan Korenić. 30 f.
Život g. Isusa Krista. Od nadb. Stadlera. Knj. I., II. i III. po 80 f.
Majstor Adam. Pripovijetka od V. Novaka. 50 f.
Vračara Klara. Od I. Lepušića. 60 f.
Štitite životinje. Priredili Strzalkowski i Hofmann. 20 f.
Okovi. Napisala Milena S. Pokupska. 60 f.
Magnetizam i elektricitet. Napisao Oton Kučera. (Sa 42 sl.) 50 f.
Život bl. djevice Marije. Napisao dr. Josip Pazman. Sv. I. i II. po 80 f.
Pripovijesti iz bosanskog života. Napisao Osman Aziz. 30 f.
Domaća ljekarna. Napisao Skender Horvat. 60 f.
Stari Slaveni. Povjestničke crtice. Sastavio Julius Gollner. 70 f.
Ruža. Pripovijest od J. Zorića. 60 f.
Uputa u ratarstvo. I. (Sa 71 sl.) M. pl. Eisenthal i Ot. Frangeš. 1 K.
Slike i uspomene sa sela. Napisao Janko Barlè. 60 f.
Život sv. Josipa. Napisao dr. J. Pazman. 60 f.
Josip Juraj Strossmayer. O pedesetgodišnjici njegova biskupovanja napisao Janko Barlè. 40 f.
Zločin i pravda božja. Pripovijest iz seoskog života. Napisao Ivan Lepušić. 40 f.
Ribe i ribogojstvo. Napisao za puk Skender Horvat. 50 f.
Slike iz svagdanjeg života. Napisao Václav Kosmák. Preveo Stjepan Žgurić. 60 f.
Čovjek snuje, Bog odredjuje. Pripoviest. Napisao Dragutin Jovan. 60 f.
Mučenici. Pripovijest. Napisao Milutin Mayer. 60 fil.
Pčelarenje sa pokretnim saćem, od K. Broza. 60 fil.
Pripovijesti iz hrvatske povjesti, od dra. Horvata. 50 fil.
Za krst časni i slobodu zlatnu, od M. Mayera. 50 fil.